

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
Ústav českých dějin

Daniel Čáp

České bibliofilství 1918 – 1938

Příspěvek k dějinám knižní kultury za první republiky

Czech Bibliophily 1918 – 1938
About the Book Culture in the Times of the First Republic

Diplomová práce
Vedoucí práce: Prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc.
Praha 2008

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Daniel Čáp

Chtěl bych poděkovat Prof. PhDr. Robertu Kvačkovi, CSc.,
vedoucímu diplomové práce, za pomoc, kterou mi svými
radami a připomínkami při psaní této práce poskytl.

Obsah

ÚVOD	6
I. POČÁTKY A VÝVOJ ČESKÉ BIBLIOFILIE	12
ARNOŠT PROCHÁZKA A MODERNÍ REVUE	12
ZDENKA BRAUNEROVÁ A POHÁDKA MÁJE	17
VOLÁNÍ PO NOVÉ KNIŽNÍ ÚPRAVĚ	19
TVŮRCI MODERNÍ ČESKÉ KNIHY	21
VZNIK SPOLKU ČESKÝCH BIBLIOFILŮ	24
MODERNÍ BIBLIOFILIE	26
DISKUSE O BIBLIOFILSKÉ KNIZE	29
KNIŽNÍ AVANTGARDA A BIBLIOFILIE	32
II. VÝZNAMNÍ NAKLADATELÉ BIBLIOFILSKÝCH KNIH	38
AVENTINUM	41
FR. BOROVÝ	43
LUDVÍK BRADÁČ	45
DRUŽSTEVNÍ PRÁCE	47
BOHUSLAV DURYCH	50
ALOIS DYK (EMPORIUM)	50
JAN FROMEK (ODEON)	52
JOSEF HLADKÝ	54
SČUG HOLLAR	55
KAREL JANSKÝ A ERNA JANSKÁ (HYPERION)	56
ŠTĚPÁN JEŽ	59
SVATOPLUK KLÍR (ZODIAK)	60
FRANTIŠEK KOBLIHA	61
LADISLAV KUNCÍŘ	62
F. J. MÜLLER	64
STANISLAV NEUMANN	65
ARTHUR NOVÁK	66
KAREL NOVÁK	69
JAN OTTO	70
JAROSLAV PICKA	74
J. V. POJER (ATLANTIS)	75
JOSEF PORTMAN	77
VÁCLAV POUR	78
JAROMÍR RAŠÍN	79
KAREL REICHEL	80
ARNO SÁŇKA	81
VINCENC SVOBODA	83
RUDOLF ŠKEŘÍK (SYMPOSION)	84
JINDŘICH ŠTYRSKÝ	86
Z. V. TOBOLKA	87
PROKOP H. TOMAN	88
F. TOPIČ	89
JOSEF VÁCHAL	90
VLADIMÍR ŽIKEŠ	93

<u>III. BIBLIOFILOVÉ A JEJICH SVĚT</u>	<u>95</u>
SPOLEK ČESKÝCH BIBLIOFILŮ	97
SBĚRATELÉ	101
VÝZNAMNÉ SBÍRKY	106
ANTIKVÁRNÍ TRH	111
<u>ZÁVĚR</u>	<u>118</u>
<u>PŘÍLOHA</u>	<u>120</u>
<u>RESUMÉ</u>	<u>126</u>
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	<u>128</u>

Úvod

„Všedním lidem se zdá knihomilství tichým a neškodným bláznovstvím, pedantům krasodušskou pošetilostí, zuřivým fiskalistům leda předmětem vydatného zdanění. Jest to esoterický kult, jemuž jsou vyznavači tím zarytější oddáni, čím jimi nezasvěcenci více pohrdají. Bibliofil si rád odepře pití a jídlo, jen aby dosáhl vytouženého unikátu; nejde spat, kyne-li mu zábava beze slov a něžné pomazlení s vzácným výtiskem v půvabné vazbě; ač od přirozenosti pecivál, podniká cestu za jedinečným exemplářem. Ačkoliv by si laik myslel, že pro knihomila není vyšší radosti než mít krásnou knihu, přece toto potěšení stojí hluboko pod knihomilskou rozkoší, kterou přináší účast na tvoření krásné knihy. Mezi řezači i sazeči písma, mezi tiskaři i knihaři jsou bibliofilové, již si ze svého řemesla udělali poslání, ne-li náboženství, kterému slouží s pocitem, že službou rostou a sami se zušlechťují; každá krásná kniha, na níž měli podíl, toť vyhraná bitva života, získaná cena v závodech vkusu, zdravé a silné děcko, zrozené z objetí se šťastným povoláním. A což teprve tvůrčí knihomil, jehož vůle řídí souhru řemeslných a uměleckých sil, organisovaných k vytvoření svazku dokonalého! Jaký to pyšný a radostný člověk, hrdý cílem, jež si vytkl a šťastný úspěchem, kterého dosáhl dokonalým zladěním veškerých složek! Prodšen vědomím, že koná dílo umělecké, mluví přece důsledně jen o řemesle, svědomitěm, ručním, odborném řemesle, které vykoná práci dokonalejší nežli stroj, protože do ní vkládá osobnost a lásku.“¹

Takto barvitě popsal bibliofilství významný literární historik Arne Novák, který byl sám od roku 1926 členem Spolku českých bibliofilů. A právě prvorepublikové bibliofilství je tématem této práce. Autor, který chce toto téma zpracovávat, má před sebou obrovské množství různorodého materiálu. Je tedy nutné přistoupit k určitému výběru. Svou práci jsem proto rozdělil na tři hlavní části. Tou první je vývoj české moderní bibliofilie. Její počátky je třeba hledat v pokusech Arnošta Procházky a Zdenky Braunerové. Procházka k nám přináší francouzskou bibliofilii, Zdenka Braunerová hledá inspirační zdroj v Anglii, avšak sahá i k domácí tradici. Přestože jejich počáteční úsilí spadá do devadesátých let devatenáctého století, byli oba dva velmi živě připomínáni po celé období první republiky jako zakladatelé české moderní bibliofilie. Arnošt Procházka navíc umírá v polovině dvacátých let a má tak přímý vliv na vznik některých prvorepublikových bibliofilských edic, Zdenka Braunerová svou životní pouť ukončila roku 1934 a až do své smrti se věnovala knižní úpravě, především ilustračnímu doprovodu bibliofilských tisků. Vývojová linie moderní české bibliofilie je pak spjata se jmény typografa Karla Dyrnka, grafika Vojtěcha Preissiga a knihaře Ludvíka

¹ Arne Novák: *Ekloga knihomilská*. Praha 1926, str. 3-4

Bradáče. Počátkem dvacátého století se bibliofilství, tehdy ještě pojímané jako úsilí o krásnou českou knihu, stává živým tématem mezi kulturní veřejností. Článek F. X. Šaldy *Kniha jako umělecké dílo* je často citován dodnes. V roce 1908 vzniká Spolek českých bibliofilů a v druhém desetiletí dvacátého století se už mluví o bibliofilské knize. V této době jsou již položeny pevné základy moderní české bibliofilské knihy, její pojetí je pak neustále zpřesňováno a kodifikováno až hluboko do dvacátých let. Bibliofilie se ale za první republiky také stává předmětem ostré diskuse, mnozí lidé v ní spatřují drahý a zbytečný luxus, který si mohou dovolit jen zbohatlíci. Bibliofilové a nejen oni však poukazují na to, že bibliofilie je umění a odráží kulturní vyspělost národa. Se vznikem nové republiky však také nastupuje nová generace, která chce opět bořit a stavět znovu. V tomto ohledu je zajímavé, že předchozí generace si ono „opakování dějin“ uvědomovala, avšak už se s tím nedokázala smířit. Na druhou stranu je třeba říct, že i avantgarda se stejně jako Arnošt Procházka později „umoudřila“, upustila od typografických výstřelků a postupně došlo ve třicátých letech k sjednocení knižní úpravy, avšak to už nebyla především s ohledem na hospodářskou krizi kniha vyloženě bibliofilská.

Druhá část této práce je věnována významným bibliofilským nakladatelům. Takový výběr je vždy subjektivní, proto chci na tomto místě nastínit jeho kritéria. Mým úmyslem bylo podat reprezentativní přehled o tom, kdo za první republiky bibliofilie vydával. Byli to především takzvaní soukromí nakladatelé, lidé, kterým byla editorská činnost osobní zálibou, jíž se věnovali vedle svého zaměstnání. Ti vydávali skutečné bibliofilie dle všech tehdy uznávaných pravidel. Kdybych se však omezil pouze na ně, tento přehled by nebyl dostatečně reprezentativní. Jsou zde proto i profesionální nakladatelé, především ti, kteří se inspirovali činností soukromých nakladatelů před první světovou válkou. Za první republiky byli označováni jako „moderní nakladatelé“ na rozdíl od takzvaných „oficiálních nakladatelství“, což byly velké nakladatelské domy. V roce 1926 pak vznikl Klub moderních nakladatelů Kmen, který sdružoval převážnou část těch nakladatelů, kterým šlo o krásnou knihu. Avšak ne všichni členové Kmene byli zároveň vydavateli bibliofilii. Do výběru jsem proto zařadil jenom ty členy, jejich produkce byla alespoň částečně bibliofilsky orientována, byla cílená, soustavná a měla ohlas v bibliofilských kruzích. O vydávání bibliofilii se pokusila i oficiální nakladatelství, proto jsem do výběru zahrnul i Ottovo a Topičovo nakladatelství, avšak nějaký ten bibliofilský nebo soukromý tisk vydala většina nakladatelských domů. Ve výběru nejsou soukromí nakladatelé, jejichž činnost sice budila pozornost mezi některými bibliofily, avšak jejich produkce pro ně nebyla primárně určena. To je například Josef Florian nebo Jakub Deml. Dále zde není celá řada soukromých nakladatelů, kteří vydali jen pár tisků. Vzhledem

k módnosti bibliofilie jich byly desítky a desítky. U většiny z nich je známé pouze jejich jméno a žádné další údaje. Původně jsem měl v úmyslu podat alespoň jejich přehled, avšak výsledkem byl pouze dlouhý výčet jmen, někdy s názvem edice, někdy jen s několika knižními tituly. Nakonec jsem od toho raději zcela upustil. Výběr nakladatelů je zaměřen především na zlatou éru české bibliofilie, kterou byla dvacátá léta. S nastupující hospodářskou krizí přestává být pro bibliofilské tisky odbyt a většina soukromých nakladatelů na čas přerušuje nebo úplně ukončuje svou činnost. Tento osud se nevyhnul ani některým členům Kmene a dokonce upadají i takové podniky jako Ottovo nakladatelství. Ve třicátých letech nastává éra koncernů a pro bibliofilii už není místo. S odeznívající krizí se začínají objevovat noví editoři, avšak jejich činnost vrcholí až v prvních letech protektorátu a to už je zase jiná kapitola.

Závěrečná třetí část je o bibliofilech. Bibliofilové rádi sami sebe popisovali a definovali, zaobírali se tím, kdo je pravý bibliofil, kdo biblioman, kdo knihomol a kdo knihožrout. Všechny tyto popisy, úvahy a definice se shodují v tom, že skutečného bibliofila utváří jeho vztah ke knize. Tuto část proto zahajují dva dobové texty, které vypovídají o tehdejší představě bibliofilů o sobě samých. Poté je věnována pozornost obnovenému Spolku českých bibliofilů. Ten jednak vydával bibliofilské publikace, avšak především byl platformou, která bibliofilům umožňovala vzájemný styk, ale i názorovou konfrontaci. Díky anketě mezi členy Spolku českých bibliofilů si dnes také můžeme udělat představu, jaké měli jeho tehdejší členové knihovny a co poutalo jejich sběratelskou pozornost. Dnes je velmi těžké dopátrat se osudu jednotlivých knihoven a sbírek. Z dobových periodik je známá celá řada sběratelů, avšak po mnohých dnes zbyla už jenom exlibris. Několik sbírek se dostalo různými cestami do státních institucí, avšak tam často nebývají nijak zvlášť katalogizovány. Přesto jsem se pokusil několik významných sbírek alespoň ve stručnosti představit. Svět bibliofilů však tvořil vedle nakladatelů především antikvariát. A za první republiky se k němu připojily knižní aukce, které byly často mediálně sledovány a bibliofilům ve společnosti dělaly velkou, byť mnohdy negativní reklamu. Tudíž i skromný bibliofil, který na vzácnou knihu šetřil celé měsíce, byl nezřídka veřejností považován za požitkáře a zbohatlíka. Díky katalogům knižních aukcí ale máme dnes přehled, o co byl tenkrát mezi bibliofily zájem. Navíc kvalitně zpracované Zinkovy katalogy dnes slouží jako bibliografie. Jako přílohu této práce jsem pak připojil povídku *Ďábelské limity* od Miloslava Novotného. Bibliofilská povídka jako žánr vznikla ve Francii a představuje určitý pohled do duše každého knihomila. Novotný tuto formu převzal a vsadil ji do českého prostředí. Díky tomuto jeho dílku tak máme dnes možnost nahlédnout do každodennosti českého bibliofila.

České bibliofilství je natolik rozsáhlé téma, že se zatím nikdo nepokusil o žádnou jeho syntézu, existují však četné články a dílčí studie. První ucelený přehled o něm podal Miloslav Novotný v sedmém svazku *Československé vlastivědy* v článku Československá krásná kniha. Týž autor napsal také heslo o krásné knize do Ottova slovníku naučného nové doby. Novotný sleduje základní vývojovou osu od devadesátých let devatenáctého století, popisuje obrodu české knihy a jmenuje její přední aktéry. Všimá si také typografů a umělců, kteří se krásné knize věnují, neopomíná ani její nakladatele. Za první republiky však byla největší pozornost věnována Arnoštu Procházkovi a Zdence Braunerové a dalším průkopníkům krásné knihy, články a studie o nich psali nejčastěji Jarmil Krecar a Prokop Hugo Toman. Popis knižní tvorby do roku 1910 přináší dnes již klasické dílo Karla Dyrynka *Typograf o knihách*, které bylo opět úspěšně vydáno v polovině dvacátých let i počátkem let devadesátých. Téměř celou bibliofilskou produkci pak bibliograficky a velmi podrobně popisuje monumentální dílo Arna Šaňky *České bibliofilské tisky*. Po druhé světové válce zájem o bibliofilii jako téma upadá, přežívá pouze na půdě Spolku českých bibliofilů. V jeho věstnících, zprávách a sbornících jsou roztroušeny mnohé vzpomínky, úvahy a studie. Nejvýznamnější je v tomto ohledu článek Bohumíra Lifky Česká krásná kniha před vznikem Spolku českých bibliofilů, který je následován dvěma články Karla Zinka nazvanými Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925 a 1926 – 1944, které byly publikované v *Marginaliích* 1968. Zatímco Lifka vychází z bohaté literatury věnované počátkům moderní české knihy, Zink podává po paměti a za použití prvorepublikových bibliofilských periodik výčet velkého množství bibliofilských editorů, které třídí na nakladatele soukromé a profesionální. Především z něj pak vychází kapitola Významné edice a rozvoj české bibliofilie v kolektivním díle *Česká kniha v proměnách staletí*. Na Zinka také navazuje stručný souhrnný přehled Pravoslava Kneidla *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*, který byl vydán jako premie Spolku českých bibliofilů a poskytuje základní orientaci v tématu. Jednotlivým tématům z dějin české knižní kultury se věnují především články Luboše Hlaváčka, Františka Horáka, Jany Kryškové nebo Polany Zoubkové. Historii nakladatelských domů se pak věnuje zejména Aleš Zach. Prvorepublikoví nakladatelé však zůstávali v nedávné minulosti popelkou, dosud neexistuje žádná přehledová práce. O jednotlivých nakladatelstvích vznikly pouze práce diplomové. Některá nakladatelství byly zařazena do *Lexikonu české literatury*. Obrat nastal po roce 1989, kdy jednotlivá nakladatelství začala být opět spojována s kulturou první republiky. Byly uspořádány dvě velké výstavy: Aventinská mansarda a Topičův dům. K oběma byly vydány katalogy. Velkou popularitu si získaly paměti Julia Firta, znovu vydány byly paměti Otakara Štorcha-Mariena. Avšak většina nakladatelů na své historiografy čeká.

Tato práce se opírá o dosavadní literaturu a především četná bibliofilská periodika. Mezi nejvýznamnější patří *Vitrinka na krásné knihy a jiné věci*, kterou vydával 1923 až 1933 Arthur Novák, dále moravský *Bibliofil*, vydávaný v letech 1923 až 1941, Bradáčův *Knihomol* z let 1917 až 1919, na který v letech 1921 až 1927 navazoval *Knihomol* a především *Marginalie* Spolku českých bibliofilů z let 1934 až 1951, kterým v letech 1927 až 1933, kdy spolkovým časopisem byla *Vitrinka*, předcházela *Věstník SČB*. Opomenout nelze ani *Českého bibliofila*, který po dvojím neúspěšném začátku vycházel od roku 1931 jako roční prémie SČB. Až do současnosti pak vychází Zprávy SČB. Všechny tyto časopisy se velmi podrobně zabývají bibliofilským hnutím, hodnotí soudobou bibliofilskou produkci, přinášejí první studie z dějin českého bibliofilství a zároveň jsou živou kronikou své současnosti. Referují o českém kulturním dění s důrazem na knižní tvorbu, ale mají i mezinárodní přesah. Pokud nějaký denní list otiskl něco, co by mohlo bibliofily zajímat, zpravidla tuto zprávu přetiskují, přinejmenším o ní informují. Na stránkách těchto časopisů však byly také často vedeny různé polemiky, jejichž aktéři na sebe rádi nevybíravě, přesto s noblesou, útočili. Postupem času se utvořily různé skupiny bibliofilů, a tak některé soudy „jedněch“ o „těch druhých“ jsou velmi subjektivní. Mnohdy i malicherný spor končil dlouholetým nepřátelstvím. Ke konci první republiky začínají mít mnozí bibliofilové významná životní výročí, a tak se začíná vzpomínat a rekapitulovat. K těmto článkům je nutno přistupovat kriticky jako ke každému pramenu memoárového charakteru. Životní data bývají přesná a pokud dojde k nějakým chybám, je zpravidla velmi brzy otištěna oprava. Pokud jde o celkové hodnocení té které osobnosti, je nutné přihlídnout k době, kdy byl článek psán. Zejména po roce 1948 jsou mnohé informace zkresleny. O bibliofilech, kteří měli za první republiky majetek a postavení, se mlčí. Nejobtížnější na práci s těmito periodiky je však jejich obrovský rozsah, přičemž mnoho důležitých a podstatných věcí bývá skryto v drobných zprávách a notickách.

Tato práce chce být příspěvkem k dějinám knižní kultury za první republiky. V popředí jejího zájmu stojí bibliofilská produkce, proto jsem její první část pojal jako vývoj moderní české bibliofilie. Ten přesně nekopíruje vývoj moderní české knihy, protože to je pojem mnohem širší. Na konci tohoto vývoje stojí svébytná česká bibliofilská kniha. Druhá část popisuje nakladatele těchto bibliofilských knih, kterými byli ponejvíce sami zanícení bibliofilové. Jsou zde ovšem i větší nakladatelství a nakladatelské domy, proto jsou hesla různě strukturována. Také ne ke každému nakladateli se mi podařilo najít stejné množství materiálu, aby byl jeho profil dost osobitý a barvitý. U některých menších nakladatelů bylo možné vyjmenovat celou knižní produkci, u větších jsem se snažil zachytit její celkový ráz a upozornit na zajímavé tituly. Pokud to bylo možné, zmiňuji, kteří výtvarníci se nejčastěji

podíleli na výzdobě toho kterého nakladatele. Dále jsem se pokusil podat informace o cenách bibliofilů. To nebývá běžné u prací, které se zabývají především výtvarnou stránkou knihy. Avšak v případě bibliofilů hrála cena knihy velkou roli. Neustále na ni bylo poukazováno, někteří lidé dokonce považovali soukromého bibliofilského editora za jakéhosi vydřiducha, který vydá knížku v několika kusech, jen aby je mohl draze prodávat. Přitom cena knihy u soukromých editorů zpravidla pouze odrážela skutečné náklady na vyhotovení knihy. Avšak kniha, která stála dvě stě i tři sta korun, část veřejnosti dráždila. Poslední část je o bibliofilech samotných. Vedle stručného nástinu činnosti Spolku českých bibliofilů je věnována především sběratelské činnosti a knižním aukcím, čemuž se zatím dosavadní literatura nevěnovala.

I. Počátky a vývoj české bibliofilie

Arnošt Procházka a Moderní revue

HABENT SUA FATA LIBELLI. Tato slova stála na oznámení dražby², která započala v pátek 3. prosince 1926 ve čtyři hodiny odpoledne v japonském sálu Hotelu Beránek na Královských Vinohradech. Z černé plochy obálky dražebního katalogu prosvítala rytá slova KNIHOVNA ARNOŠTA PROCHÁZKY a vavřínová snítka. Knihovnu z pozůstalosti zakoupil jeden pražský bibliofil, který ji svěřil k dražebnímu prodeji antikvariátu Karla Zinka³. Její zesnulý majitel si sice přál, aby skončila v Národním muzeu⁴, avšak nezanechal o tom žádný písemný záznam. Získali ji tak Procházkoví vzdálení příbuzní, kteří se ji rozhodli obratem zpeněžit. Knihovna obsahovala naprosto úplný soubor tištěných prací a publikací zesnulého redaktora *Moderní revue*, rukopisy četných spisovatelů jejího okruhu, dále knihy jemu věnované, něco málo z literatury národního obrození, zvláště však francouzskou literaturu přelomu 19. a 20. století, často ve vzácných prvních vydáních a s dedikacemi. To bylo velké lákadlo pro všechny milovníky krásných knih, kteří se dostavili v hojném počtu. První den dražby dosáhla nejvyšší ceny 920 Kč Procházkova sbírka *Prostibolo duše*, první česká číslovaná bibliofilie, vyvolávaná za 250 Kč. Ještě větší vzrušení zažili dražitelé o dva týdny později, v neděli 19. prosince. Za tři tisíce se vyvolávala kompletní *Moderní revue* se všemi přílohami na lepším papíře, navíc v ní byla vlepena i všechna zabavená místa a obsahovala poznámky, vysvětlující například pseudonymy. Před samotnou dražbou povstal náměstek ředitele knihovny Národního muzea Josef Volf a všem připomněl, že knihovna Arnošta Procházky měla přijít do Národního muzea. Dále přítomným dražitelům řekl, že muzejní knihovna nemůže v aukci soutěžit o tento soubor, který má místo jedině v muzeu, a zeptal se jich, jestli to chtějí umožnit. Avšak hned poté začalo přihazování. Josef Volf nabídl cenu pět tisíc a vzápětí se vzdal boje. Při částce patnáct tisíc se souboj zúžil už jen na dva kupce, vrchního ředitele Živnostenské banky Jaroslava Preisse a generálního ředitele Slovanské pojišťovny Jaromíra

² Reprodukováno ve *Vitrince IV/1926-1927*, str. 54-55

³ Karel Zink aukci rozdělil do několika částí. První obsahovala původní a překladatelské dílo Arnošta Procházky, okruh spisovatelů *Moderní revue* a bibliofilské tisky. Dražila se 3. prosince (položky 1-130), 15. prosince (položky 131-289) a 19. prosince (položky 290-432). Katalog byl uspořádán jako bibliografie, popisoval zevrubně každý svazek a obsahoval i přepis četných dedikací. Viz. *VIII. aukce. Knihovna Arnošta Procházky. První část*. Praha 1926

⁴ Arnošt Procházka si přál, aby si Národní muzeum z knih vybralo, co nemá a co potřebuje, grafiku si měl vzít Jiří Karásek ze Lvovic pro svou galerii. S Národním muzeem dědicové od začátku jednat nechtěli, od dalších zájemců požadovali za celou knihovnu 80 až 100 tisíc korun. Nakonec chtěla knihovnu zakoupit pražská obec jako základ nově zřizovaného bibliofilského oddělení ve veřejné knihovně, ale to už bylo pozdě, protože aukce se nedala zastavit. Srov. Jarmil Krekar: Interview v podsvětí, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 66-68

Rašina. Při částce dvacet tisíc zůstal vítězem Jaroslav Preiss, který naznačil, že snad jednou se Moderní revue dostane do muzea darem. První část knihovny Arnošta Procházky se nadobro rozprodala, ani jedno číslo nezbylo, každá kniha našla kupce.⁵ I knihy, jejichž náklady ještě nebyly rozebrány nebo které nelákaly věnováním či vazbou, byly žádány ne jedním, ale hned několika zájemci. A co zaráželo ještě víc, byly zaplacený vyšší cenou, než je cena krámská. Kupovaly se prostě proto, že byly kdysi zařazeny v Procházkově knihovně a že jsou ověřeny monogramem, který pro aukci vyřezal František Kobliha.⁶

Arnošt Procházka (1869 – 1925) pocházel ze zámožné měšťanské rodiny divadelního kadeřníka a vychováán byl německy. Studoval malostranské německé gymnázium, pro obranu českého národa byl však v tercii vyloučen a přestoupil na českou střední školu na Malé Straně, kde se spřátelil s Jiřím Karáskem (1871 - 1951). Studium práv nedokončil a stal se praktikantem finančního ředitelství, krátce úředníkem u dráhy a nakonec úředníkem pražského zemského výboru.⁷ Už od mládí měl Procházka větší vlastní knihovnu a hodně četl. Tehdy však ještě nebyl bibliofilem, s bibliofilstvím ho seznámil až Jiří Karásek. Ten se vrátil od přítele z Vídně, který sbíral první vydání francouzských a německých básníků v krásných edicích a byl ctitelem soudobých symbolistů a dekadentů. Od něj si odnesl odložený katalog pařížského knihkupce a nahodile si u něj objednal za celých deset franků knihu Rémyho de Gourmont, která ho fascinovala názvem *Litanies de la Rose*⁸. Bibliofilie, která přišla do Čech, měla nepatrný rozsah, avšak byla tištěna v pouhých čtyřiaosmdesáti číslovaných exemplářích na japonském papíru a byla podepsaná samotným básníkem. Karásek donesl knihu Procházce a obával se, že ji nepochválí a naopak se jeho nové lásce vysměje. Avšak stal se pravý opak, Procházka měl v ruce první bibliofilský tisk, který se stal vzorem pro jeho pozdější bibliofilské edice.⁹

Procházka společně s Karáskem také pečlivě sledoval evropské umělecké revue, jako byly francouzské *La Plume*, *Le Décadent*, *La Revue blanche*, nebo londýnské *The Studio* či

⁵ Celkem první část aukce vynesla přes 71 tisíc Kč. O aukci informuje Arthur Novák ve *Vitrince IV/1926-1927*, str. 90-94 a 128-130

⁶ Ten byl též autorem výzdoby oznámení aukce a dražebního katalogu. Diskrétním uměleckým monogramem byly na třetí straně obálky nebo na zadním přidešší vazby označeny všechny dražené knihy, pokud to nabyvatel výslovně nezamítl.

⁷ Lexikon české literatury 3/II, str. 1091

⁸ Rémy de Gourmont: *Litanies de la Rose*. Édition du Mercure de France, Paris 1892. Tuto knihu si později přivlastnil Arnošt Procházka, když si ji vypůjčil na přeložení. Překlad však nikdy nevyšel a kniha nebyla Karáskovi přes četné urgencye vrácena, a tak se za vyvolávací cenu 50 Kč objevila ve třetí části dražby jeho knihovny v Zinkově 14. aukci dne 4. května 1928 jako položka 102. Karáskův podpis byl z obálky vydřen, a tak ji marně reklamoval jako své vlastnictví. Vydražena byla za 255 Kč, ale díky Karáskovu příteli dr. Nedomovi se vrátila do jeho knihovny, respektive do majetku Karáskovy galerie. Srov. Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*. Praha 1994, str. 227; *XIV. aukce. Knihovna Arnošta Procházky. Třetí část*. Praha 1926; *Vitrinka V/1927-1928*, str. 252-254

⁹ Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*. Praha 1994, str. 225-226

berlínský *Pan*, přičemž jistě nemohl přehlédnout jejich typografickou a grafickou úpravu. Když se pro literární neshody s F. X. Šaldou rozhodl v roce 1894 vydávat svůj vlastní časopis, který nazval *Moderní revue*, byla jeho vzhledu věnována mimořádná péče. Hugo Kosterka, jeden z členů „vydavatelského družstva“ později vzpomínal: „*Hlavní otázkou při založení Moderní revue byl formát a úprava, což obé jsme volili podle francouzské revue, kterou jsem tehdy přinesl. Že jsme obojí dobře volili, dokazuje to, že byl jak formát, tak i úprava, tj. především široké okraje, napodobeny jinými listy mladých. [...] Arnoštovou snahou bylo pak Revui každým ročníkem jak co do úpravy, tak co do obálky osvěžovati, neboť mu mnoho záleželo na jejím pěkném vzhledu, pokud to za tehdejších tiskárenských poměrů u nás bylo možno. Byli jsme zkrátka již tenkrát bibliofilové in nuce. Vzpomínám, jak jsme horlivě vybírali z nákladu prvního čísla, jakmile je tiskárna dodala, nejlepší a úplně bezvadný exemplář pro sebe, jak jsme zase pro sebe (u našeho obecenstva nebylo tehdy pro to ještě zvláštního smyslu) si dali pořídit čísla na lepším papíře (buržoazní velín musil zatím nahraditi nedostižný holland nebo japon) a tak jsme konečně při knižních edicích M. R. volili nezvyklé úpravy a formáty, jak sestavovali titul, čímž vším jsme vlastně dráždili obecenstvo na nevkusné tisky zvyklé, jen z té příčiny, abychom především vyhověli své touze po lépe vypravené knize, třeba se nám to mnohdy nedařilo pro různé překážky. V tom směru byl Arnošt nejhorlivější a jeho Prostibolo duše způsobilo svou vnější úpravou – o vnitřním obsahu se ani nezmiňuji – velký rozruch a pohoršení u tehdejších filistrů.*“¹⁰

Právě Procházkova básnická sbírka *Prostibolo duše* je považována za nakladatelský čin ve vývoji moderní typografie. Odpor a posměch nevyvolaly pouze obsah a forma básní, ale i grafické řešení knihy, které bylo v polovině devadesátých let neobvyklé jak svým formátem, tak grafickým řešením stránek. Kniha je vypravena překvapivě střízlivě, neobvyklé však bylo celkové řešení stránky s textem umístěným na střed, orámovaným tenkými linkami. Celá kniha tak získala vlastní vizuální hodnotu, korespondující s neobvyklostí obsahu.¹¹ Kniha byla dotištěna 11. prosince 1894, avšak nesla už v roce 1895. Vytiskl ji Emanuel Stivín v počtu 200 vesměs číslovaných výtisků, z nichž prvních 25 bylo na hollandu s podpisem Procházkovým, zbylých 175 na velínu. Sbírka vyšla nákladem *Moderní revue* jako jeden ze dvou svazků (po knize Augusta Strindberga *Radost života* v překladu Hugo Kosterky) ještě před vznikem číslované Knihovny *Moderní revue*. Na vznik *Prostibola* vzpomínal Jiří Karásek ze Lvovic: „*Největší potíže byly v tiskárně. Ubohý Stivín spínal ruce nad tím, jak chtěl mít Procházka básně vysázeny. Byla to obrovská revoluce k dosavadním*

¹⁰ Hugo Kosterka: Za Arnoštem Procházkou, in: *In memoriam Arnošta Procházky*, Praha 1925, str. 43–44

¹¹ *Prostibolo duše*. Brno 2003, str. 73

způsobům sázení a odporovalo to všem pravidlům solidní typografie. Procházka nevyjednával se Stivínem přímo [...] Hořel nedočkavostí, až přijdu k němu odpoledne, pronesl svá různá přání tiskárenská, a pak jsem musil k Stivínovi, abych prožíval trapné dojmy, vida užaslou a zmučenou tvář tohoto arcitypografa. Ze soucitného srdce, když někdy projevoval obavy, myslí-li to pan redaktor Procházka vážně, těšil jsem jej s poukazem na to, že tyto typografické zrůdnosti nejsou z jeho mozku, ale od nějakých bláznů z Francie. Myslil jsem to ironicky, ale dobrý Stivín v tom viděl z mé strany souhlas a oblíbil si mne opravdu velkou měrou. Pro útěchu jsem mu přinesl jednou asi dvacet takových dekadentních tisků z Francie, z nichž některé vyhotovil sám básník Anatole Baju v podkrovní mansardě, a Stivín nestačil projevovati úžas nad těmito typografickými abnormalitami. Byl jsem rád, že Stivín nepochopil nikdy obsah a smysl toho, co mu dala sázeti *Moderní revue*. To by teprve žasl – tak byl zoufalý pouze z typografické úpravy *Prostibola*, a ne z jeho obsahu...[...] Nejodvážnějším činem na celém *Prostibolu* byla však jeho obálka. Byla lesklé černé barvy a Procházka pro ni zkusil mnoho žertů v našem vydavatelském družstvu, neboť to byl úplně týž papírový obal, z něhož se zhotovovaly k 6. prosinci mikulášům na trhu sukně. Vysvětlovali jsme si tím nápadný nedostatek mikulášů toho roku na trhu, a obviňovali jsme Procházku, že skoupil tento papír v nezvyklé hojnosti pro svou knihu. V takovém ovzduší plném vtipů a rozmarů vzala počátek česká bibliofilie [...]“¹²

Arnošt Procházka ve svém bytě, který byl zároveň redakcí, pořádal pravidelná setkání mladých autorů sympatizujících s *Moderní revue*. Její okruh tvořili vedle Jiřího Karáska ze Lvovic a Hugo Kosterky zejména Karel Kamínek, Karel Hlaváček, Viktor Dyk, Stanislav Kostka Neumann, Antonín Sova a Otokar Březina. Později se připojil Miloš Marten, Jarmil Krezar a František Kobliha. Již v únoru roku 1895 vychází první číslovaný svazek *Knihovny Moderní revue*, kterým jsou Karáskovy *Stojaté vody*, druhým svazkem je knižní prvotina Otokara Březiny *Větry od pólů*, kterou předtím odmítl vydat nakladatel Topič, a v rychlém sledu následují další tituly.¹³ Vznikla tak první česká bibliofilská edice, jež má průkopnický význam pro celý další vývoj. Její první svazky byly inspirovány publikacemi revue *Mercure de France*, které vycházely od roku 1889 a byly tištěny v omezeném nákladu. Arnoštu Procházkovi byl vzorem zejména Rémy de Gourmont, potomek staré francouzské typografické rodiny, který si vlastní knížky upravoval a zdobil. Procházka se proto ujal nejen výběru titulů pro edici, ale také řízení její grafické úpravy. Avšak francouzské novoty byly

¹² Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*. Praha 1994, str. 108-110

¹³ Soupis titulů *Knihovny Moderní revue* přináší výstavní katalog *Moderní revue 1894 – 1925*. Praha 1995, str. 369-370

nekriticky přijímány a neorganicky přenášeny na českou půdu. Omezený počet výtisků v groteskních formátech, používání nevhodných papírů, míchání různých neobvyklých písem a pravopisné odchylky, to všechno sice rozbíjelo starou bezduchou knižní úpravu¹⁴, ale nenahrazovalo ji ničím novým, co by bylo schopno samostatného života v českém prostředí. V Procházkových snahách se však už se také hlásí požadavky jednoty formy, navazování na staré tiskařské tradice a obnova vhodných metod grafické knižní výzdoby. Tyto požadavky bylo třeba probojovávat v tiskárnách, v nichž se už dávno nepoužívalo kvalitního materiálu a nedostávalo se ani smyslu pro solidní řemeslnou, natož uměleckou kvalitu. V uměleckých snahách byl od počátku Procházkovým spolupracovníkem Karel Hlaváček, který mu pomáhal nejen svými radami, ale také vlastní tvorbou. Procházkově úsilí mělo úspěch zvláště v úpravě knih Březinových, Karáskových a Hlaváčkových, v nichž forma knihy i její grafická výzdoba je odvozena od jejího obsahu. Hlavní význam průkopnických snah Procházkových je tedy třeba vidět v hledání tvůrčího vztahu mezi básníkem a umělcem grafikem, jehož dílem se stává úprava a výzdoba knihy.¹⁵

Na Knihovnu Moderní revue tématicky navazovala edice Hugo Kosterky nazvaná Symposion s podtitulem Knihy nové doby. Vycházela v letech 1898 až 1914 a vyšlo v ní celkem 37 svazků. Ještě mnohem úžeji s Arnoštem Procházkou byla spojena edice Knihy dobrých autorů, kterou vydávala a redigovala Kamilla Neumannová. Tato knižní řada začala vycházet z prosté potřeby nějakým způsobem uživit rodinu, když ji opustil S. K. Neumann. Láskou ke Kamille však zahořel Arnošt Procházka, jeho cit ale nebyl opětován. Procházka se tedy alespoň od pátého svazku ujímá redigování edice převážně překladové literatury, ovšem anonymně. V edici vyšlo v letech 1905 až 1931 celkem 190 svazků, avšak už po Procházkově smrti edice postupně upadá a definitivně končí v důsledku hospodářské krize. Druhou edicí Kamilly Neumannové jsou Čeští autoři, kde vycházeli spisovatelé z okruhu Moderní revue. V letech 1905 až 1919 v ní vyšlo 25 svazků. V roce 1911 vznikají poslední dvě menší edice. Tou první jsou Umělecké monografie, které končí pátým svazkem v roce 1913, a druhou Knihy pro bibliofily, opět ukončené pátým svazkem, avšak roku 1919. K edicím okruhu Moderní revue bývá ještě řazena Moderní bibliotéka, vydávaná od roku 1912. Do vypuknutí první světové války v roce 1914 v ní vyšlo 111 svazků. Jejím iniciátorem a dlouholetým redaktorem byl Karel Hugo Hilar.¹⁶

¹⁴ Arnošt Procházka chtěl dle svých slov „vyjít z šablony, rutiny, vyraziti zaprášené tiskárenské okno, aby bylo volněji a čistěji, aby bylo dále a lépe vidět“. Srov. Arnošt Procházka: Exlibris a knižní výzdoby Karla Hlaváčka, in: *Soumrak*. Praha 1924, str. 86

¹⁵ František Horák: Příspěvky k vývoji moderního knižního umění v Čechách, in: *Knihovna 12/1981*, str. 268

¹⁶ *Moderní revue 1894-1925*, str. 227-244

Zdenka Braunerová a Pohádka máje

V roce 1897 se na pultech knihkupectví objevila kniha, která čtenáře nepřekvapila svým obsahem, který už mohli znát z časopiseckého vydání, ale svou úpravou. Šlo o tisk na ručním papíře s přírodními okraji vázaný v kůži. Byla to *Pohádka máje* od Viléma Mrštíka, o jejíž výzdobu se postarala malířka a grafička Zdenka Braunerová. Na rozdíl od pokusnických knižních úprav okruhu *Moderní revue* šlo o cílevědomé dílo, která má pro moderní českou knihu zakladatelský význam.

Zdenka Braunerová (1858 – 1934) se narodila jako nejmladší ze čtyř dcer významného českého politika Františka Augusta Braunera. Vzhledem k dostatečnému hmotnému zabezpečení se mohla s podporou svého otce věnovat již od mládí uměleckým zálibám. Její zájem patřil také knihám, zejména za pobytů v cizině se seznámila s procesem obrody knižní kultury. Svůj zrak upírala především k Anglii, kde se již od poloviny 19. století ozývaly hlasy po návratu k původní prostotě výroby a výzdoby knihy, v jejichž čele stálo hnutí prerafaelistů v čele s Dantem Gabrielem Rossettim, Burne-Jonesem a Walterem Cranem. Braunerovou však nejvíce zaujal William Morris (1834 – 1896), malíř, grafik, typograf a básník v jedné osobě, který miloval středověk a počátky knihtisku. Ten se vracel k ručnímu lisu, čímž povyšoval rukodělnou práci, vytlačovanou stroji, na práci uměleckou. „*Byl to William Morris, který mi ležel v hlavě a nedal pokoje. Šel do Benátek, inspiroval se starými tisky benátských dřevořezů a stvořil anglickou knihu, novou knihu, dal základ k nové knize, opíraje se o tradici. Ukázal mi cestu k českým knihám 17. a 18. století, jejichž grafická úprava rovněž ukazuje na pramen inspirace tisky benátskými 16. a 17. století. Po této stopě jsem šla, prohlížela v muzeích naše staré kancionály, tisky Melantrichů, Landfrasů i Škarniců, Nebekliče, Žaltáře i Kalendáře, tyto klasické vzory, v nichž duch anonymních českých rytců té doby projevoval se rytmem duše českého lidu.*“¹⁷ Zdenku Braunerovou okouzly staré české tisky. O to větší odpor v ní vzbuzovala soudobá česká knižní produkce. „*Smutno vzpomínat, v jakém rouše vycházela díla Vrchlického, Zeyera, Sládka, Nerudy. Tisk slepý, bezkrevný, papír hlazený, ozdůbky banální, a ty vazby (!) tak zv. lipské, přelácané zlatem, neboť od Němců jsme si vždycky rádi brali za vzor to nejohavnější. – Nakladatelé českých knih nevěděli snad ani, že to, co dávají obecenstvu za »luxusní« vydání, není než špína obalená pozlátkem, v cizině vyráběné zboží pro export barbarům.*“¹⁸

¹⁷ Zdenka Braunerová: *Kolem Pohádky máje a jejího prvního vydání*. Praha 1930, str. 10-11

¹⁸ Tamtéž, str. 7-8

Po návratu z Francie v roce 1894 se Braunerové dostala do ruky *Moderní revue*, která prostřednictvím Arnošta Procházky přinášela zprávy o vzácných zahraničních edicích. Jejím snem se stalo vytvořit knihu podle svých představ. V roce 1895 četla ve *Zlaté Praze* Mrštíkovu *Pohádku máje* a dozvěděla se, že autor nemá nakladatele, který by tento titul vydal knižně. Později na vznik knihy vzpomínala takto: „*Šla jsem proto se svým plánem k panu Ottovi. Před tím však zajela jsem si do Rosic, odkud v průvodu V. Mrštíka poznala jsem kraj Pohádky máje [...] Plnila jsem skicák kresbami tohoto typického kraje Moravy, mluvícího tichou řečí k mému srdci. Touha po uskutečnění mého snu, vyzdobit knihu těmito motivy z okolí, kde Helenka prožila svého života jaro, stále ve mně rostla: jak jen si počít, aby Pohádka máje vyšla ve formě mé představy? Jak přesvědčit nakladatele, aby vydal knihu, když se tu jednalo nejen o uskutečnění mé grafické představy, ale též o to, aby neutrpěl nakladatel škody, když tu bylo běžné mínění, že čím je kniha banálnější, tím se lépe prodává? Nabídla jsem své kresby zdarma a konečně jsme se dohodli. Vzala jsem na sebe lehkomyšlně i riziko, že nahradím škodu, nebude-li se kniha líbiti. V radostné naději, že uskutečním svůj sen, vypravít českou knihu, k níž jsou mé kresby nikoliv ilustrací, ale jakýmsi tichým doprovodem naznačujícím rytmus celého obsahu, netušila jsem ani, co obtíží bude pro tak velký náklad se sazbou, volbou papíru, tiskem a trávila jsem celé dny v tiskárně. Na štěstí byl tehdy ředitelem tiskárny Ottovy pan Edvard Leshinger, který brzy porozuměl mé snaze, a jeho pomoci jediné jsem měla co děkovat, že kniha vyšla v roce 1897.*“¹⁹

Nebyla to ještě kniha dokonalá a Braunerová si toho byla vědoma. Slabinu měla v písmu, protože pro tisk bylo nutné volit typy, které tu byly a již sloužily. Její hlavní snahou bylo docílit tisk dokonale černý, což se jí v prvním vydání podařilo. Další vydání už byla ledabylejší, šedivý tisk na obyčejném papíře. U Zdenky Braunerové ale již vidíme pozoruhodnou vlastnost moderního knižního umělce: kladě důraz na dokonalou řemeslnou práci, která musí být základem bibliofilské knihy sebebohatěji zdobené.²⁰ Pokud se týče samotné výzdoby, vytvořila záhlaví a závěrečné viněty kapitol a moravskou orlici na titulní list. Za zmínku slouží i návrh vazby pro první vydání. Na celokožené vazbě je uprostřed přední desky stromek před vycházejícím sluncem s bohatým rámcovým dekorem a s výzdobou na hřbetu, kde se střídá motiv jelínka a dráčka. Jde o jednoduchou výzdobu, která však vnáší do našeho prostředí užší přímknutí k obsahu a jednotnost celkového pojetí knižní výzdoby. Braunerová neilustruje, ale snaží se spíš navodit vnitřní náladu knihy. Na obálce brožovaných výtisků prvního vydání je charakteristická poznámka: „*Při úpravě této knihy*

¹⁹ Tamtéž, str. 12-14

²⁰ Prokop H. Toman: *Zdenka Braunerová. Popisný seznam grafického díla*. Praha 1963, str. 58

zámyslně vyhýbáno bylo běžnému způsobu ve vydávání knih a sáhnuto k charakteru starých tisků. Mistry použito i motivů ze starých českých knih.“ Celkově lze říct, že se jedná o první domyšlený pokus o krásnou knihu u nás, kde úsilí odmítající secesní chtěnost nesměřovalo jen k dekoraci, ale i k poctivé typografické práci.²¹

Cesta nastoupená Zdenkou Braunerovou se záhy spojila s úsilím okruhu Moderní revue. Přivedl ji tam Miloš Marten, jehož první knihu vyzdobila v roce 1903.²² V roce 1906 se pak Braunerová ujala výzdoby a úpravy *Moderní revue*. Arnošt Procházka upozorňuje na novou úpravu časopisu: „*Aby vnitřní jakosti odpovídala pokud jen možno i zevní úprava.*“²³

Volání po nové knižní úpravě

Šestnáctý ročník odborného listu knihtiskařů *Typografia* zahajoval v lednu roku 1905 článek nazvaný *Kniha jako umělecké dílo*.²⁴ Jeho autorem byl tvůrce moderní české literární kritiky F. X. Šalda (1867 – 1937). S estetickými principy knižní úpravy se Šalda seznámil již dříve, dobře znal snahy Williama Morrisa. V roce 1896 přeložil jeho nekrolog do *Literárních listů*²⁵ a o pět let později o něm napsal heslo do Ottova slovníku naučného. Tentokrát byl redaktorem časopisu vyzván, aby napsal několik programových slov, která mají být jakýmsi úvodem k obrodným snahám, jež chtěl tento časopis prosazovat.

Šalda ve svém článku chápe knihu především jako zprostředkovatelku duševního poselství a šířitelku duševního života. Kniha podle něj musí mít, aby byla vůbec hodna čtení a uschovávání, krásný vnitřní život. Odpovědnost za tuto obsahovou stránku dává jejímu autorovi a národní literární kultuře. Vedle této obsahové stránky si však všímá také její formy, která se podle něj neprávem přehlíží. Šalda knihu považuje za příznak duševní síly a potence, kultury, vkusu a uměleckého cítění vlastního své době a své zemi. Proto má být kniha „*dokonalým uměleckým předmětem, věcí výtvarné kultury, krásnou věcí uměleckou, jako jest takovou věcí váza nebo sklenice, již stavíme na stůl, nábytek, jehož užíváme [...]*“. Když se však podívá na knižní produkci sklonku devatenáctého století, považuje její uměleckou stránku za „*nejnižší bod kleslosti*“. Šalda považuje soudobé knihtiskařství za tovární mechanismus, který „*zabil všechnu individuálnost myšlení a cítění a nahrazuje poctivou*

²¹ Tamtéž, str. 58

²² Je to esej *Otokar Březina*, který Marten vydal vlastním nákladem v počtu 25 číslovaných výtisků. Kromě jedné vyzdobila Zdeňka Braunerová všechny Martenovy knihy. Srov. Prokop Toman ml.: Knižní úprava děl Miloše Martena, in: *Hovory s knihami a lidmi*. Praha 1934, str. 34-37

²³ Mirjam Bohatcová (red.): *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha 1990, str. 405

²⁴ F. X. Šalda: Kniha jako umělecké dílo, in: *Typografia XVI/1905*, str. 5-7

²⁵ Šlo o pietní a znalecky podložený nekrolog z pera Gabriela Moureye, který byl otištěn ve Westminster Gazette. Srov. Bohumír Lifka: *F. X. Šaldův svět knih*. Praha 1967, str. 9

oddanost starých dob lesklými úskoky vypočítanými na oklamání [...]“. Jedinou zemí, která povstala ze „*žalostného ponížení*“ devatenáctého století a která má skutečnou knižní kulturu, je podle něj Anglie, kde krásná kniha začíná být pravidlem. „*Anglická knižní kultura musí se stát vzorem i nám, musí vésti naše obrodné snahy, ne proto, že jest cizí, nýbrž proto, že jest dokonalá. Její methodou a jejím směrem musíme pracovati o vytváření svého zvláštního knižného rázu, odpovídajícího našim zvláštnostem národním a ostatním podmínkám našeho života a naší kultury.*“ Čtenářům proto opět připomíná snahy Williama Morrisa, který stvořil první moderní tisky, které se vyrovnají dílům slavné klasické doby knihtiskařství. Cesta k obrodě českého knižního umění podle Šaldy vede skrze snahu, „*aby svazek mezi umělcem výtvarným a typografem byl utkán co nejtěsněji – aby tito dva činitelé proluli se intimně v účelné službě a práci na knize. Výtvarný umělec musí být kreslířem-dekorátorem plným jemného smyslu pro typografickou stránku a její členění, člověkem hudební přímo vnímavosti pro celkovou harmonii – a typograf musí býti nejen dokonalým odborníkem, ovládajícím všechny prameny svého řemesla a čerpajícím z jejich hlubin, ale i člověkem celkové výtvarné kultury, celkového uměleckého vzdělání, člověkem jemného vkusu, neustále šlechtěného na krásných a dokonalých dílech uměleckých. Jen takto, splynutím a důvěrným spolupracovníctvím těchto živlů, může vzejíti obroda knižního umění a počátek knižní kultury u nás.*“

Mezi kulturními kritiky nebyl Šalda osamocen. V květnu 1908 vychází v časopise *Snaha* na prvních dvou stránkách článek nazvaný *O knižním umění*, jehož autory jsou bratři Čapkové.²⁶ Nese se v podobném duchu jako text Šaldův, avšak tentokrát je mnohem důraznější. Autoři článku se vyslovují kriticky nejen o soudobém knižním umění, ale i o jeho konzumentech: „*Knižní konzument dnešku potřebuje knih jen k tomu, aby jimi ukojil svůj literární hlad; pak nejsou mu ničím více než papírem. Dnešní čtenář je podoben jedlíkovi z nejnižších vrstev, jenž se stejnou chutí poslouží si z plecháče, z mastného papíru nebo ze špinavé dlaně. Lhostejno z čeho jí: jen když jí. Jak kniha vypadá, jak upravena čiše, z níž píti mu bylo dáno, neleží v jeho zájmu. Toť úpadek čtenářského umění, hanebná krída vkusu devatenáctého století, literární žravost neštítící se neošklivějšího servírování. Dnešní výprava knih, papír, tisk, ilustrování, vazba, svědčí o tak malém estetickém zájmu jako fabrikace hřebíků. Tradice knižního umění, tak bohatě vyspělého druhdy (a ovšem dávno), jsou ztraceny stejně jako mnoho jiných, a právě těch nejpěknějších tradic. [...] Nyní, když ochabl zájem o vše půvabné a umělecké, ochabl i zájem o uměleckou knižní výpravu. Dnešní knihy jsou*

²⁶ O knižním umění, in: *Snaha III/1908*, číslo 35, str. 1-2; Citováno podle: Karel Čapek: *O umění a kultuře I*. Praha 1984, str. 20-23

potištěné papírové hadry – určené méně pro bibliotéky než pro kložety, ničemné svazky papíru, hanebná knižní fabrikace beze všech uměleckých nároků.“ Vinu na tomto stavu mají podle Čapků i samotní vydavatelé: *„Vydá-li některá z našich velkých firem, ať sluje Otto nebo Vilímek, luxusní edice knižní, servíruje v nich prostomyslnému publiku neodpustitelně banální a hloupé ilustrace jistého p. Olivy nebo nepomíjitelně nevkusné titulní desky a vazby od kteréhosi p. Toho a Onoho, domnívající se, že tím činí zadost výpravě knihy. Ó, toho papírového materiálu, jenž po leta hrne se z tiskařských strojů naší neblahé vlasti a jenž sluje knižní produkci!“* Čapkové odsuzují devatenácté století jako dobu, která ztratila smysl pro umění, pro dekoraci, pro umělecký průmysl. Na rozdíl od Šaldy už ale pozorují postupnou renesanci knižního umění: *„Potupně umrlý umělecký průmysl je postupně kříšen, dosáhl již velmi pěkné produkce, a nyní dochází též na krásné umění knižní, jehož chápají se umělci seriózní, vážných snah a znamenité výchovy umělecké.“*

Tvůrci moderní české knihy

Rok vydání Mrštíkovy *Pohádky máje* v úpravě Zdeňky Braunerové je považován za mezník v dějinách naší novodobé knihy. Na počátek nových snah v oblasti knižní kultury se klade také ryze grafická obálka druhého ročníku časopisu *Volné směry*, která vznikla v témže roce. Navrhl ji Vojtěch Preissig (1873 – 1944), výtvarník mnohostranných zájmů a přední stoupenec morrisovské reformace u nás. Preissig vystudoval na Uměleckoprůmyslové škole v Praze a poté odešel do Paříže, kde na přelomu století studoval grafické techniky. V roce 1903 se vrátil do Prahy a nastoupil v České slévárně písma. Základní překážkou obrody byl nedostatek původního typografického písma. Byli jsme závislí na německém knihtisku a písmolijectví. Preissig si v roce 1905 otevřel vlastní grafický ateliér s malou tiskárnou v Praze na Vinohradech a značným nákladem objednal z New Yorku prostřednictvím českoamerického typografa Rudolfa Růžičky písma Cheltenham a Ohio a exkluzivní písmo Arlington, která adekvátně adaptoval. Byl si vědom toho, že je třeba obnovit zapomenuté písařské umění, překonat jednostranné vlivy mechanizace a dokázat, že i moderní strojní výroba tiskových typů je schopna sloužit výtvarnému záměru a projevu v písmu stejně dobře, jako to uměli staří mistři rydla. V důsledku finančních problémů odjel Preissig v roce 1910 do USA. Avšak i po svém přesídlení do Ameriky pokračoval ve spolupráci s českými nakladateli, v letech 1912 – 1915 vytvořil tři písma řezbou nožem v linoleu. Definitivní

podoba celé abecedy pochází až z roku 1923 a jedná se o české původní typografické písmo nazvané Preissigova antikva.²⁷

Novým redaktorem časopisu *Typografia*, který požádal o úvodní článek F. X. Šaldu, byl Karel Dyrynk (1876 - 1949). Ten se vyučil akcidenčním a strojovým sazečem a prošel řadou menších i větších tiskáren, kde získal bohaté zkušenosti jako sazeč, korektor, faktor či technický vedoucí. Jako umělecký typografický poradce měl Dyrynk od roku 1904 v tiskárně Politika první samostatný grafický ateliér, kde získal první možnost k samostatným návrhům.²⁸ Již v této době horlivě propagoval spolupráci typografa s výtvarníkem. Avšak Dyrynkovo úsilí o obrodu českého knihtisku se nevyčerpal pouze v aktivní typografické tvorbě. Záhy byl činný i publicisticky. Do časopisu *Typografia* psal odborné články a některé také překládal z francouzštiny a němčiny. V roce 1909 vydal na zvlášť vyrobeném ručním papíře publikaci *Krásná kniha a její technická úprava*, kterou věnoval svému příteli Vojtěchu Preissigovi. V šesti kapitolách v ní pojednal o technických knižních složkách. Ve své další knize z roku 1911 nazvané *Typograf o knihách* shrnul vlastní úvahy o krásné knize, které předtím publikoval časopisecky.²⁹ Byla to nákladná publikace, která vyšla v bibliofilské úpravě ve 110 výtiscích. Dyrynk propagoval všestranně vyváženou úpravu krásných knih. Slova Williama Morrisse: „Zevnějšek knihy je nutně určován obsahem knihy“, rozvádí takto: „Hlavním úkolem knihtisku je, aby tlumočil bez okliky naši představovací schopnosti myšlenku nebo představu, jejíž tlumočení autor zamýšlel; aby krása nebo půvab myšlenkového obsahu se zrcadlil v zevnější formě, čímž ji zbavíme jednotvárnosti a dodáme osobitosti a slohovosti. Ovšem to vyžaduje ducha chápajícího dekorativní účinek černých a bílých skvrn, krásu ladných linií, vzájemnou působnost ploch, všímajícího si bedlivě ilustrací a doby vzniku literatury a snažícího se všechny tyto složky uvést v soulad. Skutečný umělec dokáže vykouzlit na bílém listě bohaté harmonie, ovšem za přísné ukázněnosti a umělecké ekonomie; ničeho příliš. Dekorace je přizpůsobena literárnímu obsahu knihy, obrazová výzdoba je souřadná s písmem a kresbou typů, takže ilustrace nepřevládá, nezatlačuje text do pozadí, ale je krásně vyvážená s textovou stranou a její linie jeví příbuznost s liniemi písma. Není tak z knihy učiněna obrázková knížka, ale vytvořená kniha je jednotné dílo umělecké, uzavřené, soustředěné a krásné zdrženlivou, nevтіravou, hlubokou krásou nehledající laciných efektů barevných, ale působí prostředky ryze knižními; linií a plochou, světlem a stínem. Tak

²⁷ Arthur Novák: Vojtěch Preissig, in: *Vitrinka I/1923-1924*, str. 78-80; Mirjam Bohatcová (red.): *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha 1990, str. 406-410

²⁸ Kamill Resler: Životní běh, in: *Sborník na památku Karla Dyrynka*. Praha 1951, str. 13-16

²⁹ Alois Chvála: Vzpomínky na Karla Dyrynka, tiskaře a bibliofila, in: *Sborník na památku Karla Dyrynka*. Praha 1951, str. 30

vznikne krásná kniha, harmonický a logický celek jako předmět umělecko-řemeslný.“³⁰ Karel Dyrynk inklinoval spíše k anglickému než k francouzskému stylu úpravy. Výsledkem pak bylo pojetí ryze klasické, opírající se o typografické samozřejmosti, bez kuriozit a přemíry romantismu. Zdůrazňoval potřebu účelovosti v základním řešení a potíral vše, co jakýmkoli způsobem připomínalo povrchovou a neukázněnou zdobivost. Vše měl předem řádně promyšlené až do nejmenších podrobností: volbu papíru, formátu, písma a jeho velikosti, umístění strany, užití titulků, výzdoby, tvaru i úpravy iniciál, rozložení řádek, stran a podobně. Tím vším se Dyrynk postupně stal praktickým i teoretickým rádcem několika knihtiskařských generací.³¹

Třetí osobností, která se výrazným způsobem zapsala do dějin české krásné knihy, byl obnovitel českého knihvazačství Ludvík Bradáč (1885 – 1947). Řemeslu se vyučil v Praze a od roku 1904 se zdokonaloval v cizině, nejprve v soukromé knihařské škole v Düsseldorfu, později zejména v Paříži, kde studoval techniku francouzské klasické vazby. V roce 1908 se vrátil do Prahy, kde si v prosinci otevřel knihařskou dílnu s cílem obnovit řemeslně dokonalou knihařskou práci. V době, kdy Bradáč začínal, bylo české knihařství v úplném úpadku. Rukodělná vazačská práce byla zatlačena strojní, takzvanou „lipskou vazbou“, s níž nemohla konkurovat ani cenou, ani napodobením povrchního přepychu. Strojní vazba, dovážená zprvu z Německa, zdomácněla ve větších pražských dílnách, zatímco menší knihařství vyráběla pouze nejobyčejnější jednoduché vazby. Ludvík Bradáč tedy začínal v době, kdy stoletý úpadek rukodělných vazeb přivedl metody jejich zhotovení téměř k zapomnění. Zapomínalo se, co je podstatnou složkou celokožené vazby a v čem tkví její jakost, nebyla knihařská kůže a pergamen, nebyl ani jiný kvalitní pomocný materiál, nedbalo se rozdílů v šití knihy podle druhu vazby, užívalo se způsobů ledabyklých a knihu ničících, nebylo známo, jak se šije ruční kapitálek, ořízka se odbývala všelijak a často barbarsky, bylo nemyslitelné využívat nově starodávných praktik a obměn. To byly vesměs věci důležité pro odborníka, ale porozumění pro ně nebylo ani u těch, kdo si dávali knihy vázat.³² Bradáč usiloval o něco nového. Po řemeslném úpadku knihařství a po zbytnělé honosnosti strojních vazeb to pro Bradáče znamenalo návrat k poctivému a dokonalému řemeslu, pokud jde o výrobu vazby, a návrat k jednoduchosti, vkusu a stylu, pokud jde o její úpravu. Bradáč postupně zdokonaloval svůj způsob práce, čímž dal nové základy českému knihařství. Aby přivedl vkus zákazníků na nové cesty a aby je obeznámil s tím, čeho vlastně mají od vazby

³⁰ Citováno podle: Martin Dyrynk: *Krásná kniha Karla Dyrynka*. Praha 1967, str. 23

³¹ Tamtéž, str. 23-24

³² Jarmil Krecar: *Řemeslo a umění v knize*. Praha 1927, str. 133

žádat, napsal knihu *Úprava vazeb knižních*, která vyšla v roce 1911. Nashromážděné odborné poznatky pak o rok později shromáždil v knize *Knihvazačství*, v níž téměř znovu objevoval zapomenuté a zanedbané metody knihařské práce pro své následovníky a dělníky, přičemž byl často nucen vymýšlet nebo aspoň počesťovat odbornou terminologii.³³ Když v roce 1919 uspořádal výstavu své desetileté práce, sám charakterizoval své začátky: „*Když před deseti roky sedl jsem si ke svému stolu osamělý, s nadšením v duši a s chutí začít něco nového, neměl jsem určité mety, jen jsem věděl, že chci výše. Teprve dnes cítím, že tehdejší můj počín byl opravdu odvážný a s vděkem vzpomínám všech těch, kdož mě posilovali mravně i hmotně. Procestovav jako dělník jiné země, toužil jsem po tom, abychom i my v Čechách měli pěknou knihu. Byl jsem nezkušený, plachý, bádal jsem v otázkách knižní úpravy a vazby tak, že jsem někdy sám sobě odporoval. Nebylo divu: život a skutečnost byly stále jiné než chtění. Bylo třeba vždy nového napětí sil.*“³⁴

Vznik Spolku českých bibliofilů

Ve dvojčísle 8-9 třetího ročníku *České osvěty* byl roku 1907 uveřejněn pod názvem „Společnost českých bibliofilů a přátel grafického umění“ návrh stanov pro spolek, který měl soustředit sběratelskou práci českých knihomilů a přátel umělecké grafiky. Navrhovatelem stanov byl Josef Nováček, kterému se měly zasílat členské přihlášky a případně i návrhy na změny. V dalším čísle ještě vyšel pod pseudonymem J. Červený článek o bibliofilství z pera básníka Antonína Macka. Oba články poté Nováček vydal v separátu, který rozesílal zájemcům, aby tak agitoval ve prospěch zamýšleného spolku.³⁵

Ustavující valná hromada Spolku českých bibliofilů, ke které byly rozesílány úhledné pozvánky upravené Karlem Dyrynkem, se konala večer 30. března 1908 v místnostech Technologicko-průmyslového muzea v Purkyňově ulici v Praze. Shromáždění 32 knihomilů řídil spisovatel František Táborský, ředitel Vyšší dívčí školy v Praze, který byl po úvodních formalitách zvolen předsedou spolku. Jeho zástupcem se stal odborník v oboru uměleckého knihařství Leopold Weigner, zprvu inspektor, později ředitel Technologicko-průmyslového muzea a od roku 1911 poslanec zemského sněmu. Výbor byl dále tvořili: právník Jan Náhlavský, úředník Městské spořitelny Josef Nováček a c.k. komorní rada Bohumil Fischer, majitel knihařství a starosta Společenstva knihařů, po roce 1918 poslanec Národního

³³ Tamtéž, str. 135-136

³⁴ Tamtéž, str. 134

³⁵ Vítězslav Jan Tacheci: Spolek českých bibliofilů, jeho počátky a jeho první edice, in: *Marginalie XIX/1946*, str. 28

shromáždění. Náhradníky se stali: typograf Karel Dyrynk, grafik Jaromír Stretti-Zamponi a profesor Prokop Maxa. Revizory byly Stanislav Kodým a Čeněk Kotal, oba z Městské spořitelny, jejich náhradníky redaktor *Rudých květů* Antonín Macek a knihkupec Oldřich Pyšvejc, majitel antikvariátu specializovaného na vzácné tisky. Stanovy navržené Nováčkem v *České osvětě* byly valnou hromadou po nepatrných změnách schváleny a vytištěny Vojtěchem Preissigem. Staly se tak prvním tiskem Spolku bibliofilů. Jeho název ještě nebyl definitivní, záhy se jednalo o jeho změnu na Aventin. Teprve druhé valné shromáždění v roce 1909 určilo název Spolek českých bibliofilů.³⁶

Úkolem výboru mladého spolku bylo na počátku získat co možná největší počet členů a tím získat prostředky k vydávání členských premií. Členský příspěvek byl pro rok 1908 stanoven na 10 K. Hned na první pracovní schůzce výboru v kavárně Union se uvažovalo o vydání Bezručových *Slezských písní*, na které měl výhradní autorské právo Vojtěch Preissig. Avšak první knihou se stal *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské* od Jana Amose Komenského v úpravě Adolfa Kašpara. Jak písmo na knihu, tak všechny ostatní materiál musel být získán z ciziny. Japonský papír byl koupen v Londýně, beráncí pergamen na vazbu dopraven z Německa a obrazová příloha z Amsterdamu. To svědčí o možnostech, které měli čeští bibliofilové u nás doma. Vydání knihy navíc skončilo deficitem. Nadále pokračovaly přípravy na vydání *Slezských písní*, ale bylo nutno k dosavadním 154 členům sehnat ještě dalších šedesát, aby to bylo vůbec finančně možné. Přesto spolek již v této době začal uvažovat o vydávání vlastního časopisu. Bezručovo dílo nakonec vyšlo v roce 1910 v úpravě Vojtěcha Preissiga. O rok později však spolek vydal také obyčejné vydání, kterým chtěl získat peníze na svou další činnost. V červenci roku 1910 začal také vycházet časopis Spolku českých bibliofilů nazvaný *Český bibliofil*, avšak jeho vydávání bylo ukončeno ještě v prosinci téhož roku. Petr Bezruč do něj přispěl několika nepublikovanými básněmi, nejvíce článků napsal Antonín Macek, přispíval i S. K. Neumann. Pro neshody uvnitř spolku už nebyl časopis obnoven. Když potom v roce 1912 vyšel časopis *Philobiblon*, požádal jeho vydavatel S. K. Neumann spolek, aby byl časopis uznán za spolkový orgán. Avšak *Philobiblon* přes svou vynikající úroveň zanikl již druhým číslem, proto k žádnému rozhodování vůbec nedošlo. V Čechách v té době ještě nebyla pro bibliofilské časopisy živná půda. Spolek českých bibliofilů zato pokračoval ve své knižní edici. Do roku 1915 v ní vyšlo dalších šest svazků (Alexandr Sergejevič Puškin: *Pohádka o caru Saltánovi*, Viktor Dyk: *Zmoudření dona Quijota*, *Praga caput regni*, Otakar Theer: *Výpravy k Já, Památce Mistra Jana Husi*). Na

³⁶ Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908-1925, in: *Marginálie 1968*, str. 15

výzdobě těchto knih se podíleli přední knižní výtvarníci V. H. Brunner a František Kysela. První spolkové knihy vázal Bohumil Fischer, další pak Antonín Malík, Ludvík Bradáč a Antonín Jelínek. Tyto knihy byly ještě vydávány ve větších nákladech, avšak již nesly všechny znaky moderní české bibliofilie.

Moderní bibliofilie

Pojem bibliofilie je velmi široký. Pochází z řeckého „biblon = kniha“ a „filos = milující“. Jednak se jím označuje vztah člověka ke knize jakožto k intelektuálnímu a umělecko-řemeslnému statku, avšak v dnešním chápání je to nejčastěji označení tištěné knihy, která je trvale nebo jen dobově (módně) předmětem sběratelského zájmu. Bibliofilního charakteru zpravidla nabývají jednak vysoce esteticky vypravené publikace, jejichž papír, ilustrace, typografie a knižní vazba vytvářejí harmonický celek, nebo vnějškově nenápadné publikace cenné pouze svým obsahem. Kromě toho mohou mít bibliofilní charakter také exempláře umělecky zcela nepodstatné, avšak dochované v omezeném počtu.³⁷ Moderní bibliofilie je však kniha, která byla od samého počátku vyráběna podle určitých zásad a pravidel, které z ní činí bibliofilský tisk. Jarmil Krecar napsal, že „*bibliofilie je výsledkem kultury a její rozmach a vyspělost je v úzkém vztahu s kulturním rozkvětem*“.³⁸

V prvním desetiletí dvacátého století již byl vytvořen typ moderní české bibliofilie, který čerpal podněty z Francie a z Anglie. Tento typ se postupně stal tradicí a byl hluboko do dvacátých let dále zpřesňován a kodifikován. Francouzská knižní úprava byla volná a malebnější, připouštěla volnější uspořádání knihy, užívala hladších papírů, písem slabé kresby, proložených řádek, ilustrace a ornamentace nebyly přímočaře ohraničeny a bývaly vpuštěny i do prázdných širokých okrajů. Celá kniha byla držena ve světlé intonaci. Tato úprava pokračovala v dosavadní knižní tradici románských zemí. Anglická úprava byla naopak méně malebná, ucelenější, uzavřenější a výraznější. Používala drsného papíru, písem silnější kresby, ornamentaci a ilustraci přísně ohraničovala a úžeji svazovala s textem. Největší půvab shledávala v krásně řezaném písmu a vše chladně podrobovala stylu. Světla na stranách ponechávala méně. Anglický směr byl jakýmsi dalším vývojem středověkým forem. Česká moderní bibliofilie se v podstatě držela přesných zásad anglických a zpřijemňovala si je po způsobu francouzském, přičemž se snažila vyvarovat omylů, které se tam vyskytovaly. Česká bibliofilie měla nejen skromné prostředky hmotné, ale také technické, aby byla

³⁷ Petr Voit: Bibliofilie, in: *Encyklopedie knihy*. Praha 2006, str. 118

³⁸ Jarmil Krecar: Vývoj a směry české bibliofilie, in: *Umění a řemeslo v knize*. Praha 1927, str. 8

schopna rozsáhlejší a co do svéráznosti svobodnější tvorby. I když se uskromňovala a dovedla pracovat s málem, stále jí chybělo to, co dává největší výtvarné možnosti: vlastní a rozmanité české typy. Při výběru písma byla odkázána na typy písmolijen německých a částečně francouzských a amerických. Nemohla tudíž od základu rozvíjet své možnosti v typech své individuality, i když k mnoha pokusům o české původní písmo stále docházelo.³⁹

Také ne všechny knihy, které se jako bibliofilie nabízely, opravdu bibliofilii byly. „*Neboť pak,*“ jak píše Karel Dyrynk na sklonku dvacátých let, „*by bylo velmi dobře s českým knižním uměním, knihtiskem i vydavatelstvím knih; vždyť v naší malé zemi by vyšlo za rok více bibliofilských knih, než jich vyjde v zemích staré a vysoké knižní kultury. Méně dobře by bylo ovšem těm milovníkům krásných knih, kteří ač rádi by měli ve své knihovně kdekterou skutečně krásnou knihu, přece jen při koupi musí počítati s obsahem své peněženky. Bohužel (i bohudík!) není tomu tak. Sáhnete-li do množství knih takto pyšně nabídnutých, pak v devíti případech z deseti vezmete do ruky knihu, která jest bibliofilská pouze v insertech, prospektech a reklamách svého vydavatele.*“⁴⁰ Dyrynk se proto pokusil nastínit, která kniha si zaslouží názvu „bibliofilská“ z hlediska milovníka knih, který si kupuje krásné knihy pro potěšení, stejně jako si opatří krásnou vázu nebo jiný vkusný předmět, jímž si zkrášluje své okolí.

Aby si kniha zasloužila bibliofilovy pozornosti, měla by mít cenný umělecký nebo literární obsah, nebo obsah takový, k němuž má bibliofil vnitřní, intimnější vztah. Pro nějaký literární brak je škoda krásné a pečlivé formy. Kniha by tedy především měla mít svou vnitřní hodnotu. Dále by se měla vyznačovat pečlivou a vkusnou úpravou, kvalitními výrobními materiály a řádnou řemeslnou prací, což jsou všeobecně platné požadavky každého správného umělecko-řemeslného výrobku. Požadavek vkusné úpravy ale neznamená, že by kniha musela být vyzdobena umělcem nebo knihtiskařem. Některé i prostě vypravené knihy jsou krásné a působivější o to víc, že nenápadná úprava je podřízena vnitřnímu obsahu, který v knize je vždy tím nejdůležitějším. Lze konstatovat, že čím méně výzdoby, tím lépe. Ale i když je kniha vyzdobena, je nezbytná jednotná úprava. Písmo, iniciály, ozdoba, stránky, titulové nadpisy, vyobrazení, vše je třeba řešit podle jednoho plánu, komponovat v témže stylu. Tato vzájemná úměrnost všech řemeslných i uměleckých složek je nejpodstatnější a nejpůsobivější činitel, kterým se dosahuje knižní krásy. Diskrétní, decentní, úprava nezatlačuje a nepřebíjí nikdy text, vlastní obsah knihy. Pro bibliofilské knihy je nejlepší hadrový papír, pokud možno z lněných vláken. Je nepochybně lepší než choulostivý a drahý japonský papír, u bibliofilů

³⁹ Tamtéž, str. 18-19

⁴⁰ Karel Dyrynk: Která kniha jest bibliofilská?, in: *Český bibliofil II/1929*, str. 5

velmi oblíbený. Zárukou jakosti ručního papíru je do jisté míry jeho původ. Zpravidla velmi dobré papíry jsou holandský van Gelder, francouzský Perrigot-Masure nebo italský Fabriano. Samotný název „ruční“ mnoho nenapoví. Jednak se většina papírů již vyráběla strojově, jednak lze zhotovit pravý ruční papír i z dřevité drti. Stejně tak o jakosti papíru bibliofilovi nic neřekl název „simili“ nebo „antik“, naopak už tím mu byl papír podezřelý. To už větší důvěru vzbuzoval dobrý bezdřevý papír, vyrobený z buničiny, třebaže není neměnitelně trvanlivostí, jako dobrý hadrový papír. Na nerovných „ručních“ okrajích příliš nezáleží, někdy se ponechávají, protože jsou dekorativní, jindy se papír pořízne, záleží na vůli tiskaře nebo zákazníka. Text krásné knihy má být sázen z písma krásné, výrazné kresby, nikoliv příliš ozdobného, neboť takové písmo nelze dobře číst. A dobrá čitelnost je nezbytnou vlastností knižního písma. Tiskací černá má být opravdu černá, nikoliv namodralá, jaké se často používá k tisku autotypických ilustrací, a jež bývá zabarvena anilinem. Má být nelesklá, jako sametová a nerozpíjet se kolem písmene. Červeň, obyčejně rumělka, je živá, svěží a trvalá na světle. Tato poslední vlastnost červeným barvám často scházela. Jinými pestrými barvami se krásné knihy tiskly zřídka, nejsou tradičně knihtiskařské jako červeň. Krásná kniha vyžaduje nejen dobré materiály, ale také dobrou řemeslnou práci. Přednostní výtisky knihy nepečlivě sázené neměly pro bibliofila velkou cenu, i když byly tištěny na ručním papíře. Právě tak knížek vytištěných na dobrém papíře v několika málo výtiscích si knihomil zvláště nevážil, pokud byl tisk nedbalý, snad pouze jako zvláštnosti. Nezbytná je řádná sazba. Ruční je v každém případě kvalitnější, lepší z mnoha důvodů než sazba strojová, ač i ta se nevyločovala, byla-li pečlivě provedena. Mezislovní mezery mají být, pokud lze, úzké, aby stránka sazby tvořila stejnoměrně šedou plochu. Někteří sazeči by mezery mezi slovy nejraději vypustili, aniž by si uvědomovali, že jejich přílišným zúžením ohrožují dobrou čitelnost textu. Je nutné uvážit, že některé písmo chce být sázeno těsně, jiné nikoliv. Dobrá čitelnost je opět nejlepší měřítko. Vada přílišného stahování mezer mezi slovy se u nás rozmohla v krásných knihách jako epidemie, na škodu dobré úpravy bibliofilské knihy. V sazbě nemají být řeky (trhlíny) kolmo rozštěpující sazbu. Řádky z velkých písmen jsou pečlivě vyrovnány, iniciály správně zachycují určitý počet řádek. Byly velké tiskárny, skutečné továrny na potištěný papír, z nichž vycházely knihy s ledabylou sazbou jako pro noviny, a naopak malé tiskárny o několika sazečích, které dbaly na vzornou sazbu svých knih. Avšak bylo tomu také obráceně. Ze všech nepořádků, jimiž tiskárna mohla vkusnou úpravu knihy ohrozit, byla nejhorší nepořádná sazba, ale nejčastější to byl nepořádek tisku. Všechny stránky tisku rubního i lícního mají být stejnoměrně zabarveny. Barvy má být právě tolik, aby každá litera byla sytě černá, a otisk aby byl tak ostrý, že i několikanásobné zvětšení lupou

ukazuje čistou kresbu písmene. Pečlivé krytí řádek v protisku, tiskařsky rejstřík, je nezbytnou podmínkou dobrého tisku, právě jako přesný vtisk případné barvy druhé na správné místo. Těchto základních požadavků se namnoze nedbalo. Také skládání archů krásné knihy není lhostejnou prací. Nejsou-li dvě protilehlé stránky přesně ve stejné výšce, táhne-li se z vnitřních hořejších cípů rozevřené knihy do stránek nepěkný záhyb, je to chyba, které dobrý knihař má a může zamezit, někdy ovšem pouze za předvídaté pomoci tiskařovy. Ale i když se dbá na kvalitu materiálu i na všechny řemeslné i výrobní složky, nebývá výsledek uspokojivý, neřídí-li celkové zhotovení knihy pevná ruka a jasné, cílevědomé vedení umělce nebo knihtiskaře, který pečuje o souhlas jednotlivých složek a podřízení jejich celku. Teprve slohovou jednotností, vzájemnou úměrností se dosahuje krásné knihy pro potěšení skutečných bibliofilů.

Diskuse o bibliofilské knize

Ačkoli bibliofilové měli krásnou knihu za vytoužený cíl svého snažení, v širší veřejnosti se bibliofilie často nesetkávala s pochopením. Jaromír Rašín se ve své přednášce O knihách a o lidech na členské schůzi Spolku českých bibliofilů dne 8. ledna 1929 pokusil tyto námítky shrnout: „*Bibliofilie má velmi mnoho nepřátel. Jsou to především ti, kdož nemají peníze. Ti říkají: Proč vydáváte krásné a drahé knihy, když víte, že si je nemůžeme koupiti? Pak jsou to ti, kteří mají peníze. Ti říkají: Jakkak můžete slušně žádati po nás, abychom své peníze dávali za drahé knihy? Jsou to spisovatelé. Ti namnoze řijíce touhou po moci a po vlivu, chtějí se stát denním chlebem všech lidí, aby je zdeptali silou svého slova a ujařmili otroctvím ducha. Ti dívají se na krásnou knihu jako na změkčilé hraní a jako na falešný tón, neboť krásná kniha nemůže se rozletět v desítkách a v statisících a nemůže uspokojit velkášské aspirace pana spisovatele. Také páni nakladatelé nepřejí krásné knize. Ti říkají: Copak můžeme vydělat na takových dvou stech výtiscích? A budete-li procházet všemi stavy lidské společnosti, a budete-li bloudit labyrintem světa jako Komenského poutník, najdete tak málo příznivců krásné knihy, že vám bude smutno na duši.*“⁴¹ Toto byl ovšem názor bibliofila přednesený těm, kteří bez výhrad souhlasili.

Zajímavá diskuse o bibliofilii však proběhla v druhé polovině dvacátých let na stránkách *Panoramy*, časopisu členů Družstevní práce, jejímž primárním cílem bylo vydávat kvalitní, avšak levné publikace. Antonín Vaněček, učitel ze Zástřizel a člen Družstevní práce redakci napsal: „*V propagačních letácích DP. čteme, že jsou knihy pro vysokou cenu*

⁴¹ Jaromír Rašín: *O knihách a o lidech*. Vlastním nákladem, Praha 1929, str. 9-10

nedostupny středním vrstvám, že se kniha stala luxusním předmětem a výsadou lépe situovaných vrstev atd. Je třeba řešiti otázku levných knih... Velmi dobře! Tedy krátce: My, členové DP., jsme se proto družili, abychom si mohli koupit více knih v přiměřené ceně, neboť na luxus nemáme, nemajíce bezpracných příjmů. Takové je naše poslání, ne bibliofilie, již mohou pěstovati z vášně jen lidé dobře situovaní, tedy lidé, již velmi zhusta za dnešního společenského řádu mají bezpracné příjmy na účet ostatních pracujících. Nikdo nebude tvrdit, že intelektuál nebo jiný pracující člověk, žijící ze své práce, dostává tolik, aby vyživil a ošatil rodinu, obstarával nezbytné kulturní potřeby a ještě mu zbývalo na luxusní knihy po 200-250 Kč! Vždyť v »Týdnu české knihy« správně bylo uváděno jako hlavní důvod pokleslého odbytu knih z proletariátu intelektuálů a značné snížení úrovně dělnické třídy, jako hlavních konsumentů knih. O studentech již nemluvě. Stavíme se naprosto odmítavě k bibliofilství. Odmítáme je, neboť jde nám o funkci knihy ve společnosti, jako jde o funkci chleba ve fyzickém smyslu. A je to zbytečné dráždění lačných výkladních skříní delikatesního obchodu. Dávám přednost chlebu pěkně vypečenému před kremrolí. Chléb živí... Vždyť velmi často je bibliofilská kniha krásně upravené, velmi krásně natištěné a ještě krásněji svázané NIC ... Bibliofilie je výlučnost, je protisociálnost: Jen 100 výtisků!! Hle, to jsou ty konce! Náš cíl však je: 10.000, 20.000 výtisků dobré knihy. Umělecké dílo má býti majetkem všeho lidstva. Bibliofilie mění knihy v kuriozity, nečtené sběratelské kusy, jejichž majetníci neznamenaají nic v množství lidí, kteří mají právo na kulturu a jež je jim nedostupná. Funkce knihy je v jejím obsahu. Čtenář dobrou knihu pojídá, jako hladový kus chleba, aniž jej prohlíží drobnohledem a zkoumá. To dělají labužníci s přecpanými břichy. Pro opravdového čtenáře stačí čitelnost knihy, tedy tisk.⁴² Autor dopisu dále DP navrhoval, aby knihy vydávala v co nejlacinější úpravě. Místo vazby doporučil pevnou obálku a jednotlivé stránky spojit drátem. Takových knih by se pak mohlo mezi pracující dostat mnohem víc. Na dopis reagoval redaktor Miloslav Novotný, který byl členem Spolku českých bibliofilů a bibliofilské tendence v Družstevní práci jsou spojeny právě s jeho jménem. Novotný byl přesvědčen, že autor dopisu usiluje o co nejprostší knihy z nutnosti, ač by jistě rád měl raději tytéž knihy v krásné úpravě. Kniha podle něj není jen ke čtení, ale má také funkci společenskou: „Knihou vchází do nejzapadlejších vesnic a do nejshrbenějších chaloupek i zásvit estetické výchovy.“ Obšírněji se pak Novotný vyjádřil k samotné bibliofilii: „Jiná kapitola, samostatná, je mínění našeho dopisovatele o bibliofilii. Bibliofilství je opravdu jenom sběratelství, hromadění lakomých rukou, práce bez jakékoli kladné, pozitivní podstaty.

⁴² Miloslav Novotný: Něco o bibliofilství, levných knihách a Táboritech, in: Kulturní zpravodaj IV/1927, str. 73-74

*Ale je to naopak i práce kulturní, jež není možná v jiné formě. Bibliofilství není jen bibliofilstvím! Krásná kniha má také svou sociální funkci. Je tu na příklad papírna. Je tu dále tiskárna. Je tu výtvarný umělec. Je tu typograf, písmolijna, knihař. Ti všichni chtějí ze svých fondů vytvořit také dílo umělecké, zcela obdobně a nejinak než spisovatel. Co jim zbývá, než aby tvořili jedinečné kusy knižní. Mnoho, víc než 100, jich velmi často nelze vytisknout, nelze jich ani víc vydat, neboť si této knižní produkce nemůže dopřát, kdo po ní zatouží. Ale – zbavíme-li všechny tyto umělce možnosti, aby tvořili (grafické listy – dřevoryty, lepty, rytiny – bývají také tištěny jen v několika málo exemplářích), nebudeme se zdáti podobnými ikonoklastům a dokonce i extrémním Táboritům, kteří zavržili šálení rouch a z nichž se stali asketičtí *lectores unius libri*?”⁴³ Mezi členstvem Družstevní práce vzbudila tato výměna názorů velký ohlas, část souhlasila s Novotným, část s Vaněčkem.⁴⁴*

K otázce bibliofilské knihy se v témž ročníku vrátil i Václav Poláček v článku O knize standardní a bibliofilské.⁴⁵ Podle něj mají svou pravdu obě strany. O pravdě bibliofilů napsal: „Nejsou to jen zaujatci, hledající uměleckou a řemeslnou výlučnost, lidé mající smysl pro obmezený počet výtisků, vodní značky ručních papírů, lidé s obmezeným rozumem, vykřikující já mám (knihu), místo našeho já znám. Jsou mezi nimi lidé tvořiví, a je jich velmi mnoho, snad většina, kteří jdou před námi. Experimentují, hledají – a nalézají. My, kteří se snažíme pracovat o dobrých knihách, vděčíme za velmi mnohé knihomilům. Ba celý renesanční proces české knihy dál se ve znamení tohoto bibliofilství. Knihomilové dovedou přimět typografy k poctivému vypracování sazby, strojmistry k dokonalé přípravě tisku, papírny k výrobě hodnotných papírů, knihaře k návratu a k lásce poctivé řemeslné práci a hlavně umělce k harmonickému vyvažování literárních hmot. Malé náklady bibliofilských knih určuje mnohde prodejnost, vlastně neprodejnost knih, původní grafika a j. v. Podnikání vydavatele bibliofilů je soukromé, spoléhá na lásku ke krásné knize, pracuje bez reklamy a obvyklého nakladatelského aparátu. Je mnoho objevitelských činů knihomilských nakladatelů, které doba teprve zhodnotí.“ Druhý tábor, to jsou podle Poláčka protinožci bibliofilů, snad všichni členové Družstevní práce. Jejich pravda je etičtější, není pouze estetická. Chtějí dobré a levné knihy. Avšak Poláček upozorňuje také na to, že průměrná německá kniha je mnohem lepší, zvláště co se týče vazby. Nemá sice tak dobrý papír, ale je vzhlednější a ušlechtlejší. A také je levnější, protože se tiskne ve stotisících. Poláček vidí úkol Družstevní práce v tom, aby byl vytvořen typ dobré české knihy.

⁴³ Tamtéž, str. 74

⁴⁴ Členská tribuna, in: *Kulturní zpravodaj IV/1927*, číslo str. 128-135

⁴⁵ Václav Poláček: O knize standardní a bibliofilské a o cestách Družstevní práce, in: *Kulturní zpravodaj IV/1927*, str. 178-182

K otázce výše nákladu bibliofilských knih se ve stejné době vyjádřil Karel Dyrynk, který tak reagoval na časté výtky ze strany veřejnosti.⁴⁶ Podle něj příčinou malých nákladů bibliofilských knih není ani tak snaha po knihomilské výlučnosti, ale spíš výrobní a prodejní okolnosti, které si přímo vynucují omezený počet výtisků. Někteří sběratelé si sice zakládají na tom, že mají knihy vydané v malém nákladu, ale kdo zná sběratelskou vášeň, měl by to pochopit. Výrobní důvody malého počtu výtisků shrnul takto: „*Pro krásnou knihu se používá pouze nejlepších materiálů a drahý papír jest významnou složkou kalkulace, rovněž tisk děje se zvolna; proto rozmnožením počtu výtisků neklesá podstatně výrobní náklad na jednu knihu. Přesný tisk, stejnoměrné nanášení barvy lze bedlivě sledovati a kontrolovati arch po archu při stu, dvou stech tiscích; při tisíci je to nepoměrně únavnější a méně spolehlivé. Všecka tato pečlivá práce může býti vykonávána pouze výbornými, zkušenými a tedy i dobře placenými odbornými silami. Proto knihy takto zhotovené budou vždy – i kdyby byly tištěny v nákladech tisícových – značně dražší, než knihy běžné, třebaže naše bibliofilské knihy jsou laciné proti bibliofilii v cizině, kde se platí za krásné knihy jako za díla uměleckoprůmyslová.*“ Tato drahota je podle Dyrynka dalším důvodem, proč se nejen u nás, ale i v Americe, v Anglii a ve Francii, kde jsou i bohatí bibliofilové, tisknou bibliofilie v nízkém nákladu. A k tomu dodává: „*Kdo zná poměry, ví, že krásné knihy se u nás nevydávají z důvodů výdělečných, ale téměř pouze ze záliby. Starost, již si vydavatel způsobí vydáním a prodejem většího počtu krásných knih, není nikdy úměrná se ziskem, často hodně pochybným. Nelze tedy diviti se tomu, vydá-li někdo pro radost sobě a svým přátelům krásně milou knížku třeba jen o padesáti nebo stu výtiscích.*“

Knižní avantgarda a bibliofilie

Prvorepublikoví bibliofilové, to byla především generace narozená v poslední třetině devatenáctého století. Obdivovali dílo Arnošta Procházky a Zdenky Braunerové. Cesta, kterou tito dva průkopníci české bibliofilie nastoupili, jim byla kánonem. Avšak koncem první světové války dospívá generace narozená na přelomu století, z jejíhož středu se zformuje česká avantgarda. Její budoucí jádro tvoří studenti gymnázia v Křemencově ulici: Vladislav Vančura, Alois Waschman, Karel Teige, Vladimír Štulc, Ladislav Süß, Adolf Hoffmeister, Jiří Voskovec, Jan Werich a Karel Honzík. Tato mladá generace zprvu otiskuje své literární pokusy i obrázky v *Červnu* S. K. Neumanna, který je do značné míry jejich ochráncem a vzorem. Karel Teige začíná publikovat i v německých časopisech *Die Aktion* a

⁴⁶ Karel Dyrynk: Proč tak málo?, in: *Dvě bibliofilské otázky*. Praha 1927

Der Sturm. Tato aktivita vyústí v roce 1920 v založení Uměleckého svazu Devětsil, později přejmenovaného na Svaz moderní kultury Devětsil. Nápad založit sdružení avantgardních umělců vychází od Vladislava Vančury, který je zvolen jeho prvním předsedou. Ustavující schůze proběhla 20. října 1920 v kavárně Union. Sdružení bylo velmi volné, nikdy se nedalo přesně říct, kdo je a kdo není členem Devětsilu. Avantgardní umělci se stavěli jednoznačně na stranu dělnictva a jejich politická orientace byla od počátku v převážné většině komunistická. Devětsilští výtvarníci zaujímají odmítavý postoj k předválečnému umění. Teige se brzy dostává do sporů i s S. K. Neumannem. V oblasti literatury jsou mladým vzorem především francouzští prokletí básníci. Devětsil od počátku své existence pořádá četné cykly přednášek o moderním umění, recitační večery, jeho členové začínají vystavovat svá díla a publikují v časopisech.⁴⁷

Nastupující avantgarda má také velmi vyhraněný názor na knihu. Považuje ji za nositele umění dostupného nejširším vrstvám. Členové Devětsilu na rozdíl od bibliofilů nepovažují knihu za nedotknutelný fetiš. Teoretik české avantgardy Karel Teige (1900 – 1951) dokonce chápal odbornou knihu zcela užítkově, přisoudil jí funkci spotřebního předmětu: *„Ideální by bylo, kdyby knihy byly tak levné, abychom nebyli nuceni dělati si výpisky, které dají mnoho práce, nýbrž kdybychom si mohli knihy rozstříhati a výstřižky z knih přímo nalepovati na poznámkové listy. Mnozí teoretikové vědecktí kupují si odborné knihy ve třech exemplářích: jeden do knihovny, z druhých dvou si vystřihují partie, které zařazují, nalepené na papír, do svých poznámek.“*⁴⁸ Počínající avantgardní úprava knih je nejvíce ovlivněna sovětským knižním konstruktivismem a elementární typografií Bauhausu. Česká konstruktivistická teorie knižní tvorby je pak spjata především se jménem Karla Teigeho. Jeho úvahy o moderní typografii, teoretické postuláty i jejich realizace v řadě knižních obálek a úprav jsou v mnohém ovlivněny zahraničními pracemi, jejichž podněty Teige vstřebává a tvůrčím způsobem dále rozvíjí. Zároveň se však Teige mohl opřít o slova F. X. Šaldy proslovená roku 1903 v přednášce o Nové kráse: *„Nová technika stvořila i novou mluvu formovanou, nový svět tvarů – a to beze vší tradice, ano proti ní, beze vší fantasie, bez všech pretencí estetických, pouhým logickým řešením matematických a mechanických problémů, pouhým logickým jich promítnutím a ztělesněním. Inženýři byli první architekti ryzího účelu, první, kdož bez ohledu na estetickou tradici, jen z účelu stavby a charakteru materiálu – z vnitra a jeho nutnosti – stvořili první surové a syrové, ale také podivně výrazné a náladově charakteristické stavby věku. Neznám hned tak podivně velikého a drtivě architektonického*

⁴⁷ Srov. Polana Zoubková: Devětsil a knižní kultura, in: *Knihovna 12/1981*, str. 115-154

⁴⁸ Karel Teige: *Osvobozování života a poezie*. Praha 1994, str. 570

dojmu jako ten, kterým působí veliký železniční most, holý, pustý, bez ozdob, pouhopouhá ztělesněná konstruktivná myšlenka: právě v této příkré charakterné čistotě, v této tvrdé ryzosti, v této nevyllhané poctivosti a přísnosti je zárodek estetické sensace, je něco, co si vynucuje úctu a co těsně sousedí s pocitem velikosti.“⁴⁹

Zpočátku se avantgardní typografie se svými experimenty soustředila na tvorbu knižní obálky a titulního listu. Postupně však začala pronikat do celé struktury knihy. První takto upravenou knihou u nás je sbírka Jaroslava Seiferta *Na vlnách TSF* z roku 1925. Tato úprava však u bibliofilů narazila. Arthur Novák knize věnoval obsáhlou recenzi ve *Vitrince*, přestože se nejednalo o bibliofilii, ale brožuru za 14 Kč. Nejprve se pozastavil nad samotným obsahem knihy: „Intensivně jsem prožíval literární revoluci v devadesátých letech. A ještě dnes velmi pozorně sleduji všechno intelektuální dění, ale na novou poesii Seifertovu a Nezvalovu nestačím. A ne snad, že bych byl pohodlný a nevšímal si výkladů, interpretací, kterých je všude plno, poněvadž dnešní generace literární má o to postavení snazší, že má všude přístup – to je právě její tragikou – než měla generace let devadesátých, které všechny dvěře byly uzavřeny na sedmery zámky.“ Arthur Novák nebyl literární kritik, ale ve své době byl považován za jednoho z největších odborníků v oboru typografie u nás. Proto pokračoval: „Přesto všechno troufám si říci alespoň něco o výpravě knihy. Je z rukou Karla Teigeho, jednoho z vůdců up to date směru, redaktora Stavby, přispívatele do Bytové kultury, kde všude čtete o tak zvaném sociálním umění, které, žel, není bez taylorovské nádivky, o umění oproštěném od dekorace a ornamentu, o standartu čiré formy, seriové výrobě, slovem o všem, co se myslí pod slovem průmyslového umění. V knize TSF jsou však všechny zásady hlásané panem Teigem postaveny na hlavu; zde nahradil konstrukci, ornament a dekoraci bezduchým clownovstvím. [...] Kdysi se dělalo leccos, co mělo dráždit filistru. Filistr nevymřel a nevymře, ještě dnes žije, a kdo ví, nebudu-li mezi ně zařazen, nestihne-li mne výtka koženého a zaprášeného estétství za to, že nechci zhola nic jiného, než účelovou knížku, která by mne nerozptylovala, která by mluvila přímo ke mně bez drzého upozorňování kohosi cizího, neznámého, nezpůsobného. V té úpravě není myšlenky, je v ní jenom schválnost, schválnost za každou cenu, neboť živá duše v celém širém světě mi nevysvětlí, ba ani pan Teige sám, co chtěl, co zamýšlel. Je to da-da, psina, něco docela pro sebe.“⁵⁰ O tom, že Arthur Novák nebyl ve své kritice avantgardní typografie osamocen, svědčí recenze knihy *Filmová dramata* od Louise Delluca, která byla otištěna v konkurenčním moravském *Bibliofilovi*: „Žel výprava knihy je věc, o níž by bylo lépe ani nemluvit. Karel Teige navrhl obálku podle expresionistické

⁴⁹ F. X. Šalda: Nová krása, její genese a charakter, in: *Boje o zítřek. Duše a dílo*. Praha 1973, str. 95-123

⁵⁰ Arthur Novák: Jaroslav Seifert, *Na vlnách TSF*, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 167

šablony: reprodukci fotografie s modrými sytými pásy, úmyslně nevkusnou. Titulní list chce být něčím moderním a zatím je vytvořen způsobem, jaký panoval na počátku devatenáctého století. A uvnitř? Konglomerát nejrůznějších písem, ohavností, jaké by nespáchal snad ani hoch v prvním roce učení. Tento nešvar šíří se k nám z ciziny, a jak už je u nás zvykem, je ochotně přijímán. A není v něm vtipu ani logiky.“⁵¹

Karel Teige shrnul zásady avantgardní typografie v zásadním článku Moderní typografie z roku 1927.⁵² Hned v úvodu napsal: „Konstruktivistická typografie je v mnohém ohledu protichůdná ideálům a pravidlům oné moderní typografie, jejímž otcem byl William Morris.“ Dále podrobil kritice dekorativismus secese, archaismus v knižní úpravě a sběratelský snobismus jako „trojí úskalí dosavadní moderní knižní grafiky“, jehož se musí konstruktivistická typografie vyvarovat. „V počátcích hnutí o moderní českou krásnou knihu vidíme doklady těchto bludů: secesní výstřednost tisků z okruhu Moderní revue, propagovaná Arnoštem Procházkou, a archaická úprava Mrštíkovy Pohádky Máje od Zdenky Braunerové. V jiných, časovým vývojem pozměněných modalitách existují tato nebezpečí ještě dnes: svody archaismu a pseudoklasického akademismu právě tak jako svody nelogické pseudomoderní dekorativnosti ohrožují i nejmodernější typografickou tvorbu. Je to vinou planých mód, vycházejících z uměleckoprůmyslových škol.“ Teigeho hyperkritičnost se nám dnes s odstupem času nemusí jevit jako oprávněná. Byla však příznačná pro konflikt nově vznikajícího a postupně se prosazujícího typograficko-výtvarného názoru s kodifikovaným modelem, opírajícím se o prověřené hodnoty. V článku se Teige mimo jiné také pokusil vysvětlit (a to nejen Arthuru Novákovi), co sledoval svou knižní úpravou: „Typografické realizování textu je podmíněno povahou, rytmem a spádem samého textu. Při úpravě Nezvalovy Pantomimy (z r. 1924) a Seifertovy sbírky básní Na vlnách TSF (r. 1925) šlo o to, aby typografie dobásnila tyto poesie a transponovala je do vizuální sféry. V Nezvalově Abecedě, jež je cyklem básní na tvary písem, pokusil jsem se o typofoto povahy ryze abstraktní a básnické, která byla by grafickým zbasněním toho, čeho jsou Nezvalovy verše zbasněním slovesným: obé bylo básní, evokující magii znamének abecedy.“ Teige dále zdůrazňoval souhrnnou provázanost knižní obálky, pojmávané jako významově a výrazově se dynamizující systém, ve kterém získaly roli dva na sobě nezávislé způsoby optického sdělení: jeden určený ke čtení, druhý ke zrakovému používání, jež je rychlejší a bezprostřednější. O knize se čtenář dozvěděl více z obrazu na obálce než z nápisu, jehož přečtení mu trvalo delší dobu. Podle Teigeho je obálka „členěný, rytmizovaný, celistvý optický systém, v němž se snadno orientujeme“. Tím se

⁵¹ X: Louis Delluc, Filmová dramata, in: *Bibliofil III/1925*, str. 236

⁵² Karel Teige: Moderní typografie, in: *Typografia XXXIV/1927*, str. 189-198

opět významně lišil od bibliofilů. Pro ně byla z praktického i estetického hlediska definitivní formou knihy vazba, nejlépe kožená. Obálka byla jen prozatímní ochranou knihy. Jarmil Krecar napsal: „*V tom smyslu má býti také upravena, tím se má řídit i vložení knihy do obálky a tím je dáno, co se má s obálkou státi za vazby. Obálka nemá býti ničím jiným než pouhopouhým účelným či vkusným obalem, chránícím dočasně knihy, jenž se odloží, jakmile dostál svému úkolu.*“⁵³

Moderní typografií se vedle Karla Teigeho zabýval i František Muzika (1900 – 1971). Jeho typografické úpravy a návrhy obálek, kterým se věnoval od druhé poloviny dvacátých let, mají však zcela odlišný charakter. V době, kdy Teige rozvíjí konstruktivisticko-poetickou knižní tvorbu, hledá Muzika vlastní cestu k řešení tvaru moderní knihy. Z konstruktivistické knižní teorie akceptuje jen některé prvky a posléze se pro něj stává jediným stavebním prvkem písmo. Nejvíce pozornosti věnuje otázce jeho uspořádání na ploše obálky. Muzika se od počátků své typografické tvorby zabývá knižním tvarem jako celkem. Významné jsou jeho úpravy básnických sbírek, jako například *Nový Ikaros* od Konstantina Biebla. Tato kniha už vyšla v dokonalém bibliofilském vydání. V recenzi na ni už Arthur Novák připouští, že kniha prozrazuje znaky rafinovanosti. Považuje ji za vážný pokus o jinou variantu krásné knihy, který je proveden svědomitě a za použití kvalitního materiálu. Avšak jeho pochybnosti o směru typografického vývoje přetrvávají: „*Nezapomínám, že v mládí jsem hořel pro novotu za každou cenu, že jsem vztekle hájil oprávněnost novot Arnošta Procházky, jenž roubil na naše knihy vyzývavé schválnosti francouzských moderních exkluzivit z počátku 90. let. Asi za deset let měli jsme svou českou krásnou knihu! Ta je v přímé spojitosti s pokusy vůdce tehdejší moderny stejně jako s činem Zd. Braunerové v Pohádce máje. Neuplynulo ani čtyřicet let a historie se opakuje. Nezapomínám. My, kteří žijeme intimně s vývojem knižní kultury, víme, že v nadprodukcí exkluzivních vydání je až příliš duchové prázdnoty, téměř banality; počínají se nám přejídati ty fádni bonbony, toužíme po nových chutích, novém garnirování, balení. Přišli již a přicházejí noví lidé, bouřící se proti bezduché maše „bibliofilské“. Mají mé sympatie – v teorii. Bouří, chtějí bořit, chtějí stavět. To je hezké, mají k tomu důvody, ba mají více, mají k tomu právo, a ještě více – povinnost. Jejich mládí je k tomu zavazuje. Pokrok, ano, chtějí pokračovati. Já bych také rád pokračoval.*“ Jeho otázky však stále přetrvávají: „*Proč dáváte to málo tak nezvykle divně? Chcete dráždit po vzoru A. Procházky náplní a formou, abyste došli per aspera ad astra nebo abyste rovnali cestu budoucím? Domysleli jste obdobu do puntíku? Či jsem otupělý, přesycený, slepnoucí, že*

⁵³ Jarmil Krecar: Knižní obálka, in: *Umění a řemeslo v knize*. Praha 1927, str. 71

*necítím, nechutnám, nevidím? [...] Ptám se vás i vašich mluvčích, toužím po slovu odpovědi...*⁵⁴ Arthur Novák si tedy uvědomoval jisté opakování historie. Zapravdu mu dává i Jiří Karásek ze Lvovic ve svých vzpomínkách: „Čta časopis mladé generace Odeon, měl jsem dojem, neb správněji řečeno jistotu, že v snahách tohoto časopisu ožívá totéž, oč usilovala svého času Moderní revue.“⁵⁵ Právě Fromkovo nakladatelství Odeon poskytlo nastupující avantgardě širokou ediční základnu. Z ostatních nakladatelů už byli ve dvacátých letech avantgardě částečně nakloněni pouze Václav Petr a Otakar Štorch-Marien.

⁵⁴ Arthur Novák: Konstantin Biebl, Nový Ikaros, in: *Vitrinka VII/1929-1930*, str. 17-18

⁵⁵ Jiří Karásek ze Lvovic: *Vzpomínky*. Praha 1994, str. 11-12

II. Významní nakladatelé bibliofilských knih

Společným charakteristickým rysem všech soukromých nakladatelů před první světovou válkou, který je odlišoval od profesionálního nakladatelského podnikání té doby, byla ideová vyhraněnost nakladatelského programu, daná osobností vydavatele a názorovou spřízněností okruhu spolupracovníků. Tyto edice proto představují obraz literárních a uměleckých zájmů jejich tvůrců. Knihy od soukromých nakladatelů se také lišily svou úpravou, která se řídila snahami o obrodu českého knižního umění. Dnes může být poněkud matoucí označení „soukromý nakladatel“, které pro tyto vydavatele užívala dobová literatura. Toto označení původně zahrnovalo celou širokou škálu vydavatelů působících bez nakladatelské koncese, avšak dle rakouských zákonů oprávněně. Kromě nakladatelů vlastních spisů, tedy soukromých nakladatelů v původním slova smyslu, tím byli myšleni vydavatelé různých edic, ale také publikační činnost spolků, ústavů, úřadů nebo časopisů. Kulturní publicistika později zúžila užití tohoto termínu k označení menších programově vyhraněných nakladatelství, která byla svým způsobem protikladem velkých nakladatelských firem. Vypuknutí první světové války nepřineslo pokles odbytu knih, jak očekávala profesionální nakladatelství. Naopak nastala nakladatelská konjunktura, která trvala až do konce války. Nepřerušilo ji ani zdražování tisku a papíru a zhoršování jejich kvality. Na tradici soukromých nakladatelů navázal za války František Borový, když založil na svou dobu bibliofilskou edici Zlatokvět. V ní poprvé aplikoval zásady práce soukromých nakladatelů v práci profesionálního nakladatelství. Borový tímto krokem naznačil cestu nastupující generaci. Konec války a vznik samostatného Československa vytvořil zcela novou kulturní a společenskou atmosféru. Tradiční nakladatelské firmy, které po celou válku tisky stále dokola vyprodávané tituly, se v nové situaci ocitly s plnými sklady knih, které se přes noc staly relikviemi uplynulé epochy. Na druhou stranu v důsledku válečné konjunktury vznikaly desítky nových knihkupeckých a nakladatelských firem. Mezi nimi se postupem času začala vyhraňovat skupina podporovaná a podněcovaná kulturní publicistikou, jejíž averze vůči takzvaným oficiálním nakladatelům neustávala. Noví nakladatelé pak vědomě i nevědomě navazovali na tradice soukromých nakladatelů na profesionálním základě.⁵⁶ Potřeba odlišit se od takzvaných oficiálních firem vedla k založení Klubu moderních nakladatelů Kmen, jehož prohlášení, které koncipoval Otakar Štorch-Marien, bylo zveřejněno ve formě letáku na slavnostní večeři 6. dubna 1926 v Obecním domě. Píše se v něm: „*Oznamujeme českým*

⁵⁶ Srov. Aleš Zach: Nakladatelské sny dvacátých let, in: *Aventinská mansarda*. Praha 1990

čtenářům, že byl v Praze založen Klub moderních nakladatelů »Kmen«. Sdružuje vydavatele krásných a dobrých knih a opírá se o ideové programy svých členů, chtějících ztotožnit zájem opravdové knižní kultury s produkty své práce. Klub Kmen bude cele sloužit nekompromisnímu umění jak slovesnému, tak výtvarnému. [...] Jsme si vědomi toho, co jsme dali již české knižní kultuře. Jsme si vědomi i toho, co jí máme, můžeme a chceme dát. [...] Přes mnohou nepřízeň, jíž jsme vystaveni ve vztahu k t. zv. oficiálním firmám, jejichž hodnoty a zásluhy, získané povětšinou prací ne dneškem podnícenou, uznale kvitujeme [...], nemáme obav o výsledky svých snah, neboť nás spojuje s knihou nejen zájem hmoty, ale i větší zájem ducha. Dělí-li kritika a většina kulturní veřejnosti české nakladatele na tři směry, a sice na oficiální tradicionální firmy nemající vztah k uměleckému dnešku a předkládající čtenářům díla starších autorů, dále na nakladatele bezcenných nebo i špatných knih, jež chceme svou činností vydatně potlačovat, pak hlásíme se spontánně do skupiny třetí, často nazývané veřejností nakladateli soukromými, přesto, že její největší část tvoří nakladatelé koncesovaní. Přijímáme však rádi tento přívlastek, neboť víme, že jsme navázali svoji nakladatelskou činnost na začátky obrozené české knihy 1900 – 1914.⁵⁷ Pod tímto prohlášením byli podepsáni: Aventinum (Otakar Štorch-Marien), František Borový, Ludvík Bradáč, Čin, Družstevní práce, Alois Dyk, Jan Fromek (Odeon), Karel Janský (Hyperion), B. M. Klika, Ladislav Kuncíř, Kvasnička a Hampl, SVU Mánes, Stanislav Minařík, Kamilla Neumannová, Arthur Novák, František Obzina, Václav Petr, Spolek českých bibliofilů, Alois Srdce, František Svoboda, Rudolf Škeřík (Symposion), Jan Štenc a Umělecká beseda.

Jak je ze seznamu zakladatelů patrné, mezi podepsanými jsou jak firmy, tak soukromí nakladatelé, kteří se vydávání knih věnovali na okraji svého hlavního povolání, často také bez zájmu o zisk. Všichni nakladatelé sdružení v Kmeni se snažili o krásnou knihu jako o standard. Avšak moderní bibliofilie se snažila tento standard překračovat, být jakousi vlajkovou lodí české knižní tvorby. Ne všichni jí proto věnovali takovou pozornost. Pro mnohé nakladatele z Kmene, především profesionální firmy, bibliofilie začínala a končila číslovanými přednostními výtisky na lepším papíře. Čistá bibliofilie tedy spočívala především na bedrech soukromých nakladatelů. Většina z nich nebyla nijak organizována, vedla je pouze jejich láska ke knize a svůj ideový vzor nadále viděli především v edicích okruhu Moderní revue. Na to, co znamenalo být soukromým nakladatelem, později vzpomínal Prokop Hugo Toman: „Ti, kdož nebyli nikdy tzv. „soukromými nakladateli“, nepochopí, že každá taková knížka znamenala zrození dítěte, a že tento porod byl často svízelný. Vždyť autora i dílo jsme

⁵⁷ Prohlášení kmene, Klubu moderních nakladatelů, in: *Kulturní zpravodaj (Panorama) III/1926*, str. 54

si volili sami, a tak se obrážely v edičním programu i naše osobní záliby. Bylo nutno vybrat nejen autora a některé z jeho děl, ale i volit vhodného grafika, jenž by doprovodil text kongeniálním výtvarným projevem, neboť zde šlo vždy o grafickou výzdobu, ne o ilustraci; bylo nutno vybrat si dobrou tiskárnu, zahloubat se s technickým ředitelem nad nejvhodnějším typem písma, jehož řez se volil velmi pečlivě, aby odpovídal autorovi i grafikovi, zkoumat nejlepší ruční papíry, obálku, atd., atd.... Pak se kniha rodila. Za nějakou dobu došla sloupcová korektura, již bylo nutno provést osobně a nespolehat se na nikoho. Pak jsme se opět zahloukali s grafikem a typografem nad zlomenou sazbou. A tak to šlo dál a dál; uvažovalo se nad každou čárkou, iniciálami, vinětou, vytvářel se titulní list. [...] Ten, kdo dnes drží v ruce takovou knížku, neví, že každá stránka, každý její řádek se vracel třebaš dvacetkrát z tiskárny k hlavnímu typografovi, nežli sazba putovala "na čisto" do stroje. A pak nakonec ta radost, když jsme drželi v ruce první výtisk knihy, „ještě teplý“, jak by se řeklo u jiného zboží. Neboť kniha nebyla pro nás zboží. A výtky, že jsme na knize dokonce vydělali, jsme si opravdu nezasloužili. Finanční efekt byl u nás to poslední, ač sehnat na knihu peníze bylo první starostí. Je zajímavé, že projdete-li seznam dřívějších soukromých vydavatelů, nenajdete mezi nimi ani jednoho boháče. A nebylo pro nás snadné sehnat těch potřebných pár tisíc, neboť tiskárna, papír atd. se musila platit hotově, většinou napřed, zatímco nazpátek ty drobné korunky za knížky plynuly velmi úzkými potůčky. Často trvalo několik let, než nakladatel, kalkulující cenu knihy co nejnižší, dostal investovanou částku zpět – a byl rád, když na knize aspoň neprodělal, aby se mohl pustit znovu do nového knižního dobrodružství. Žádný velký nakladatel nedovedl vytvořit knihu tak dokonalou jako nakladatel soukromý. Tolik lásky a tepla nedovedl nakladatel z povolání nikdy vložit do vydání krásné knihy jako ten nepatrný človíček-bibliofil. Vždyť také veškeré zahraniční výstavy krásných tisků byly obesílány po přísném výběru přímo drtivou většinou knihami soukromých editorů, kteří také získávali téměř všechny ceny v každoročních soutěžích o nejkrásnější knihy roku, vypisovaných Spolkem českých bibliofilů.⁵⁸

Následující výběr medailonků jednotlivých nakladatelství si klade za cíl představit nejvýznamnější prvorepublikové bibliofilské editory. Jsou do něj zařazeni zejména soukromí nakladatelé, avšak i ti členové Kmene z řad profesionálních nakladatelů, kteří se cíleně a soustavněji vydávání bibliofilů věnovali. Aby byl celkový dojem úplný, nesmí chybět ani dvě oficiální nakladatelství, která se na módu bibliofilských tisků ve dvacátých letech snažila reagovat. Ediční činnost Spolku českých bibliofilů je pak popsána na jiném místě.

⁵⁸ Prokop H. Toman: Mé bibliofilské tisky, in: Zprávy SČB 1977, str. 9-10

Aventinum

Otakar Štorch-Marien (1897 – 1974) zahájil svou nakladatelskou činnost ještě jako student pražské filozofické fakulty, když v roce 1919 založil časopis *Sladko je žítí*. O deset let později vzpomínal: „*Moje začátky nemohly být skromnější. Byl jsem nakladatelem, fakturistou, expedientem i zřízencem v jediné osobě. Znal jsem velmi málo lidí a ještě méně znalo mne.*“ Aby se Otakar Štorch odlišil od dvou pražských nakladatelů stejného jména, připojil ke svému jménu přídomek Marien (důsledek osobního kultu Julia Zeyera). Svému nakladatelství dal jméno podle jednoho z římských pahorků Aventinum, což byl zároveň přídomek pražského tiskaře Jiřího Melantricha z Aventina. Pro svou ideu vydávat knihy dobré literární a zároveň výtvarné úrovně získal řadu významných spolupracovníků, autorů, překladatelů, výtvarníků a tiskařů. Například už v roce 1919 se seznámil s bratry Čapky, kteří v té době hledali svého nakladatele. Štorch-Marien se chopil příležitosti a obou bratrů se ujal. Ti tak u něj knihy nejen vydávali, ale Josef Čapek se začal podílet na výtvarné stránce nakladatelství a Karel se zase věnoval redakci některých časopiseckých a knižních titulů. Díky nakladatelově vzdělání (v roce 1921 získal doktorát), orientaci v soudobé české kultuře, podnikavosti a ambicím upoutalo Aventinum brzy zájem autorů i čtenářů. Během necelých tří let se dokázalo stát vydavatelstvím knih F. X. Šaldy i jeho názorového odpůrce Jiřího Karáska ze Lvovic, básní a her Otokara Fischera a zajistilo si i výhradní práva na knihy Antonína Sovy. Aventinum si dobývalo důvěru svou péčí o výtvarnou podobu publikací i svou honorářovou politikou. Namísto dosud obvyklého kupování rukopisu za fixní cenu zavedlo pro autory výhodnější procentuální honorář z každého výtisku. Novinkou bylo i důsledně uváděné vročení a informace o výši nákladu. Nakladatelství zpočátku sídlilo v podnájmu v Kaprově ulici, v lednu 1923 se přestěhovalo na Žižkov do Fibichovy ulice a nakonec v březnu 1927 do barokního paláce v Purkyňově ulici na Novém městě. Základní ediční řadou nakladatelství byla Edice Aventina, ve které do zániku nakladatelství vyšlo 316 svazků. V duchu tradice edic soukromých nakladatelů byla žánrově nevyhraněná, vycházely v ní básně, romány, divadelní hry, odborné studie, sborníky. V jejím rámci pak byly postupně zahajovány soubory spisů výše jmenovaných českých autorů. Kmenové autory nakladatelství tvořila zejména generace devadesátých let a generace bratří Čapků. Svazky této prestižní řady nakladatelství byly tištěny také v přednostních číslovaných výtiscích na ručním papíře. Avšak Štorch-Marien nechal klidně očíslovat třeba i 2000 exemplářů celého nákladu, což ztrácelo jakýkoli smysl. V Aventinu také vyšla dvě významná díla moderní české knižní kultury: *Babička*

Boženy Němcové s ilustracemi Václava Špály z roku 1923 a Máchův *Máj* s ilustracemi Jana Zrzavého z roku 1924. Zatímco první titul vstoupil do dějin českého nakladatelského podnikání zejména kvůli vlně odporu ze strany knihkupců a čtenářů spíše jako gesto, prosazující právo na nové zpracování kanonizované látky, druhý se stal v průběhu času klasickým. Pokud jde o výtvarnou stránku aventinských titulů, dochází k postupné proměně vnějšího vzhledu. Zpočátku se Štorch-Marien snažil i úpravou knih navázat na ornamentální výzdobu předválečných soukromých edic a spolupracoval s V. H. Brunnerem a Svatoplukem Klírem. Toto směřování však jako první narušil Josef Čapek svým výrazným rukopisem v podobě linorytových expresivních obálek. Čapková spolupráce s nakladatelstvím vrcholí v polovině dvacátých let, kdy se jeho knižní grafika načas stává synonymem výtvarného výrazu Aventina (Čapek se podílel na výtvarné podobě dvou set aventinských publikací). V roce 1927 našla v proslulé stati Karla Teigehe Moderní typografie teoretický výraz vlna ortodoxní konstruktivistické typografie. V témže roce se prvním a posledním stálým výtvarníkem nakladatelství stal člen Devětsilu František Muzika. Ten se sice řídil konstruktivistickými požadavky účelnosti, přehlednosti, jednoduchosti a snadné čitelnosti, avšak vyhýbal se extrémním konstruktivistickým inovacím. Muzika nezavrhl tradiční postupy, takže se mu podařilo sloučit konstruktivistickou typografii s některými nosnými prvky klasické knižní kultury. Stylem své tehdejší knižní a užitkové tvorby Muzika vystihl jak ediční profil Aventina, aspirujícího na vedoucí postavení v českém nakladatelském podnikání, tak i estetické krédo jeho tvůrce, spočívající v sepetí moderních a tradičních stylů. Aventinum občas vydalo i knihu vyloženě bibliofilskou. Nejznámější je asi *Nový Ikaros* od Konstantina Biebla, který byl poctěn cenou k 10. výročí vzniku nakladatelství. Kniha s leptem Františka Muziky vyšla v nákladu 100 číslovaných výtisků na van Gelderu a stála 330 Kč. K dalším aventinským bibliofilům patří například dvě básnické sbírky Jaroslava Durycha. *Bezkydy* vyšly v tradiční bibliofilské úpravě Karla Dyrynka k Vánocům v roce 1926 v nákladu 250 číslovaných exemplářů na van Gelderu za 50 Kč a *Panenky* u stejné příležitosti o rok později, avšak tentokrát v nákladu 600 ručně číslovaných exemplářů, z nichž prvních 250 bylo na van Gelderu a zbytek na dřevaprostém papíře. Knihu kresbami vyzdobil Josef Šíma a lepší výtisky s podpisem autora vázané v pergamenu se prodávaly za 500 Kč, brožované za 150 Kč, v obyčejné vazbě za 180 Kč. V roce 1930 pak Otakar Štorch-Marien založil exkluzivní bibliofilskou edici nazvanou *Collectio Plantin*; avšak ta po dvou svazcích následujícího roku zanikla. Jejím prvním titulem byla *Snídaně v trávě* od Vítězslava Nezvala se suchými jehlami Toyen, druhým *Pašijový týden* od Viléma Závady s lepty Františka Muziky. Oba svazky vyšly v nákladu 100 ručně číslovaných výtisků, byly vázány

v pergamentu a kůži a stály 300 Kč. Aventinum také vydalo několik soukromých tisků. Přednostní číslované výtisky na ručním papíře měly i další edice nakladatelství, jako byla například Románová knihovna nebo Knihy dnešku, kde vycházely především překladové tituly. Z dalších výtvarných spolupracovníků Aventina, o kterých ještě nebyla zmínka, je možné uvést Karla Teigeho s Otakarem Mrkvičkou, Methoda Kalába, Václava Maška, Františka Koblihu, Adolfa Hoffmeistera nebo Emanuela Frintu. Období největší slávy zažilo nakladatelství v druhé polovině dvacátých let. 28. listopadu 1927 byla otevřena Aventinská mansarda, která byla syntézou výstavní síně, čítárny, knihkupectví a komorního sálu pro literární večery a gramofonové Koncertní hodinky. Otakar Štorch-Marien, který původně vykonával veškerou nakladatelskou činnost sám, měl po deseti letech trvání Aventina tři desítky zaměstnanců. Na konci dvacátých let dosáhla roční produkce nakladatelství více než devadesáti titulů. Tématickou, žánrovou i názorovou šíří svého edičního profilu i rozsahem své aktivity Aventinum jako jediné z členů Kmene navozovalo představu obrozeného tradičního nakladatelského domu s přednostmi jeho liberalismu a bez nedostatků jeho konzervatismu. Avšak na podzim roku 1930 začaly vzhledem k počínající hospodářské krizi výprodeje skladů tradičních firem, které pak o rok později následovali i někteří členové Kmene. Aventinum se dostalo do vážných finančních problémů. Z nakladatelství odchází po roztržce k Borovému Karel Čapek. Nakonec došlo v letech 1931 až 1934 v důsledku vypovězených nakladatelských úvěrů, ostrého konkurenčního boje a osobních nevraživostí k postupné likvidaci celého podniku.

Otakar Štorch-Marien: *Chvála nakladatelského povolání*. Praha 1929; Otakar Štorch-Marien: *Paměti nakladatele*. Praha 1966-1972; Otakar Štorch-Marien: *Aventinum a jeho knižní výtvarníci*. Praha 1967; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 45; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 69; *Aventinská mansarda*. Otakar Štorch-Marien a výtvarné umění. Praha 1990; Aleš Zach: *Stopami pražských nakladatelských domů*. Praha 1996, str. 35-40; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 40

Fr. Borový

František Borový (1874 – 1936) začal vydávat knihy v roce 1912, kdy získal nakladatelskou koncesi na své jméno, které je spjato především s uměleckou generací nastupující během první světové války. Nakladatelem však byl od roku 1877 už jeho otec, vlastenecký statkář a pražský měšťan František Borový (1844 – 1907), avšak jeho vydavatelský podnik byl zaměřen na přírodovědecké publikace a populárně naučnou literaturu. František Borový ml. absolvoval pražské akademické gymnázium a vzhledem k tomu, že měl převzít vedení rodinného statku, začal studovat na vysoké zvěrolékařské a zemědělské škole ve Vídni. Po smrti svého staršího bratra a z důvodu otcovy nemoci studia přerušil, avšak nakladatelská

koncese na něj nepřešla a musel získat novou. Aby k tomu měl potřebné zkušenosti, začal pracovat jako účetní a později disponent v Ottově nakladatelství. Po získání koncese, která byla v roce 1913 rozšířena o koncesi knihkupeckou, si v Mostecké ulici na Malé straně otevřel knihkupectví, nakladatelství sídlilo zprvu ve Štěpánské ulici 37. Hlavním zájmem Františka Borového byla původní literární tvorba. Spolu se skladem likvidovaného nakladatelství časopisu *Přehled* převzal rovněž náklad *Almanachu na rok 1914*, jehož autoři Otakar Theer, Otakar Fischer, bratři Čapkové, S. K. Neumann a další generační druhové našli v Borovém svého nakladatele. V roce 1915 zahájilo nakladatelství vydáním Dykova *Krysaře* na svou dobu bibliofilskou edici původní básnické a dramatické tvorby nazvanou Zlatokvět. Kromě již výše jmenovaných autorů v ní až do roku 1927 vycházela díla například Fráni Šrámka, Rudolfa Krupičky, Karla Tomana, Ivana Olbrachta a Josefa Hory. Výtvarnou stránku edici dali zejména František Kysela a V. H. Brunner, kteří doposud upravovali knížky svých přátel v soukromých edicích Kamilly Neumannové, Antonína Boučka a dalších. Svou expresivní knižní výzdobu u Borového uplatnili také Josef Čapek nebo Vlastislav Hofman. Těžiště výtvarných snah Borového však nebylo v bibliofilských edicích, František Borový je vedle Kamilly Neumannové prvním naším nakladatelem, který soustavně pracoval s výtvarníky a který se snažil překonat rozpor mezi masovým rozšířením knih a dobrou grafickou úpravou. Knihy Zlatokvětu tak vycházely v nákladu 1200 výtisků, přičemž část nákladu byla vázána v kůži nebo pergamenu. Dobrou úpravou se vyznačovaly i další Borového knihy, které byly vydávány i v přednostních výtiscích. Osudné setkání s S. K. Neumannem, který v Borovém viděl možného realizátora své předválečné fantaskní vize moderního nekomerčního nakladatele a stal se roku 1917 lektorem jeho knih (později i redaktorem časopisů *Červen* a *Kmen*), přivedlo v prvních popřevratových letech část Borového produkce k nejradikálnější levici a Borového do těžkých finančních obtíží. Tehdy ho opustili mnozí autoři, jako například bratři Čapkové. Zadluženou firmu zakoupil po vleklém jednání majitel deníku *Lidové noviny* Jaroslav Stránský. V dubnu 1924 se nakladatelství přestěhovalo spolu s pražskou redakcí Lidových novin do Jindřišské 13. Ve stejném roce v něm Ferdinand Peroutka začal vydávat svou *Přítomnost*. Formálně byl František Borový koncesionářem až do roku 1928, kdy se koncese vzdal ve prospěch Stránského. Ten odkoupil i název firmy a jejího dosavadního majitele jmenoval ředitelem. Téhož roku se také celý závod i s knihkupectvím přestěhoval do budovy Hostinského úvěrního ústavu na Národní třídě 18. Spojení s podniky Jaroslava Stránského umožnilo Borovému pokračovat v programu zaměřeném na původní českou tvorbu. Obnovena byla edice Zlatokvět pod označením II. řada. Aby si k sobě nakladatelství mnohé autory

připoutalo, začalo vydávat jejich sebrané spisy. Přednostní číslované výtisky se nabízely v celokožené vazbě. Osobního uznání se Františku Borovému dostalo v roce 1926, když byl zvolen prvním předsedou právě vzniklého Klubu moderních nakladatelů Kmen. Jak napsal Bedřich Fučík: „*Františka Borového řadíme mezi moderní nakladatele na jedno z prvních míst; dal tomuto jménu obsah práce tvůrčí, nikoli jen zprostředkovatelské, tvůrčí práce nejen výběrem a řaděním, nýbrž především metodou a stylem této práce, v níž byla vyloučena náhoda a vnějškovost. [...] Borový našel ke svým autorům vztah, který možno charakterisovat jako poměr spolupracovníka. V ovzduší otevřené srdečnosti a přátelství byl pak již jen krok k společné práci autora i nakladatele, i grafika a malíře, jež Borový jako jeden z prvních přivedl znova k platnosti – krok ke knize hodnotné a krásné obsahově, graficky bezvadně upravené a zevnějškem reprezentující její vzácnou duchovní látku.*“ Na sklonku dvacátých let proděla firma Borový razantní proměnu v moderně řízený nakladatelský dům pod vedením Julia Fürtha, tudíž byla dobře připravena na nadcházející nakladatelskou krizi a své postavení na trhu dokázala ještě upevnit. Po odchodu Františka Borového na odpočinek v roce 1931 se Fürth nesentimentálně rozloučil s některými tíživými závazky z minulosti a naopak z hroutícího se Aventina pro nakladatelství získal zpět bratry Čapky, přičemž Karel Čapek se stal tichým společníkem firmy. Ve třicátých letech už pro bibliofily vycházely pouze přednostní číslované výtisky a to v o dost skromnější podobě jako složené archy v papírové krabici. Změnil se i vzhled knih celého nakladatelství, dekorativnost dvacátých let vystřídala střídma úprava, jejímž autorem byl zejména František Muzika. V roce 1936 firma demonstrovala své postavení na knižním trhu koupí Topičova domu na Národní třídě 9.

Bedřich Fučík: Úcta ke knize, in: *In memoriam František Borový*, Praha 1937, str. 26-26; ZACH, Aleš: Vydavatelská avantgarda mezi dvěma válkami, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 68-69; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 41-42; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 65; Jaroslav Pilz: *Národní 9*, Praha 1969; *Lexikon české literatury I*, str. 275-278; Julius Firt: *Knihy a osudy*, Brno 1991; Aleš Zach: Borový u Topičů, in: *Topičův dům*, Praha 1993, str. 12-15; Polana Bregantová: Knižní výtvarníci fy Borový, in: *Topičův dům*, Praha 1993, str. 26-32; Aleš Zach: *Stopami pražských nakladatelských domů*. Praha 1996, str. 22-23; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 43

Ludvík Bradáč

Ludvík Bradáč (1885 – 1947) v rámci svého uměleckého knihařství zahájil v roce 1910 také činnost nakladatelskou. Jeho prvním titulem byla vlastní hektografovaná příručka *Zlacení a ruční slepotisk*. Téhož roku však také ve spolupráci s Karlem Dyrnkem a pod záštitou Spolku českých bibliofilů vydal bibliofilské vydání Máchova *Máje*, za stejné spolupráce vznikl v roce 1913 i Čelakovského *Ohlas písní ruských a českých*. Rozsáhlejší ediční činnost zahájil za válečné nakladatelské konjunktury v Palackého (od roku 1926 Anglické) ulici 27

založením edice Vybrané knihy, která byla záhy výrazně ovlivněna autorskou, redakční, editorskou i překladatelskou spoluprací Jarmila Krecara, který produkci nakladatelství orientoval k okruhu Moderní revue. V edici vyšlo v letech 1916 až 1923 celkem 32 svazků, více či méně bibliofilských. Mezi tituly můžeme najít původní práce Viktora Dyka, Růženy Jesenské, Jiřího Karáska ze Lvovic, Jarmila Krecara, Rudolfa Medka, S. K. Neumanna, Jana Opolského, Arnošta Procházky nebo Julia Zeyera. Mezi překladovými jsou díla Honoré de Balzaca, Aubreye Beardsleyho, Fjodora Michajloviče Dostojevského, Johanna Wolfganga Goetha, Rémyho de Gourmont, Françoise René de Chateaubrianda, Paula Verlaina nebo Oscara Wilda. Určitá obsahová nevyrovnanost edice (mezi jejími tituly je třeba i populární předmanželská příručka) se promítla i do nejednotné grafické úpravy a nestejné péče věnované výzdobě jednotlivých svazků, které vycházely v různých nákladech, u některých titulů byly tištěny přednostní výtisky. V roce 1917 Bradáč založil Grolierovu knihovnu určenou pro bibliofily, kteří si měli předplatit čtyři knihy ročně, brožované za 50 Kč a svázané za dvojnásobek. Nápad s abonenty však nevyšel, vydány sice byly čtyři svazky, ale během sedmi let a prodávaly se jednotlivě (*Knih Rut*, Jan Amos Komenský: *Labyrint světa a ráj srdce*, Karel Sabina: *Lyrika*, Jaroslav Maria: *Tristan*). Všechny svazky vyšly v nákladu 200 výtisků, brožované stály od 25 Kč do 90 Kč, avšak především byly určeny jako inspirující podklad k individuálním ručním vazbám. Na Vybrané knihy obsahově navazovala edice Bibelot, která však měla jednotnou grafickou úpravu. V letech 1920 až 1925 v ní vyšlo celkem dvanáct svazečků (Rudolf Medek: *Dáma ve smutku* a *Dva hlasy*, André Suarés: *Láska a příroda* a *Napoleon*, Viktor Dyk: *Pan poslanec*, Honoré de Balzac: *Sarrasine*, Rudolf Krupička: *První láska*, Petronius: *Satiry*, Alexandr Valentinovič Amfitěatrov: *Začarovaná step*, *Petroniovo Satirikon*, Bernardin de Saint Pierre: *Paul a Virginie*), které brožované stály 10 Kč a vázané v kůži 30 Kč. Názvy dvou dalších Bradáčových edic označovaly počet vydaných výtisků, což dokládá zvýraznění bibliofilského charakteru jeho produkce, signalizovaného již Grolierovou knihovnou. První edice měla název Padesát (Arnošt Procházka: *Torsa veršů*, Jan Opolský: *Hvězda mořská*, Jan Spilka: *Rozpuk*) a druhá Edice 500 (Seneca a P. Valerius Cato v překladech Jaromíra Rašína). Na grafické úpravě a výzdobě Bradáčových knih se podíleli zejména výtvarníci a typografové V. H. Brunner, Karel Dyrn, Method Kaláb a František Kobliha. Ludvík Bradáč také nepravidelně vydával své ročenky, které s označením pořadí vycházely v letech 1916, 1917, 1919 a 1923 (mnohem později pak vydal ročník 1936). Kromě kalendária přinášely beletristické i odborné příspěvky jeho spolupracovníků. Nedílnou součástí ediční činnosti Bradáčova nakladatelství byla periodika věnovaná knižní kultuře. Prvním časopisem byl *Knihomil*, vycházející od ledna 1917 do

května 1919. Na něj pak roku 1921 navázal *Knihomol*, který vycházel až do roku 1927. Ve stejném roce ale Bradáč vydal jako první svazek edice Bibliotéka knihomola *Rukověť sběratele* od Jana Marii Augusty, která však přesáhla jeho finanční možnosti, a tak prakticky ukončil svou vydavatelskou činnost. Karel Zink jeho nakladatelské dílo zhodnotil následovně: „Bradáč, dobrodušný a důvěřivý člověk, flegmatický v účetnických věcech, se příliš rozptyloval: knihařil, nakládal, pořádal knižní aukce, vydával nevýdělečné časopisy i na ručních papírech, měl různé osobní záliby (aeroplánové pokusy). Po nešťastném vydání nákladné Augustovy Rukověti se finančně zhroutil, [...] „Knihomol“ r. 1927 neočekávaně přestal vycházet uprostřed ročníku, a tak zakladatel českého moderního knihařství zakončil svou kariéru jako pracovník v malé, zapadlé dílně nedaleko Národního muzea.“ V podobném duchu se nese i vzpomínka Jarmila Krecara: „Ten drobný človíček živil v sobě velikou touhu velikými plány. Byl by nejraději chtěl vyrobit krásnou knihu od rukopisu až do biblioteční skříně. Chtěl zařídit vlastní papírnu a dokonce již dal proto zálohu na vyhořelý mlýn u Kutné Hory; měl ruční lis, pro nějž sázel literární drobotiny, když nemohl mít knihtiskárnu; dělal nakladatele a dobře se uplatnil. Jeho zlepšovací podniky v knihařské dílně neměly konce; dovedl získat skupinu všech potřebných spolupracovníků. Až nakonec podával štěstí ruku příliš hazardně na dané poměry. A ztroskotal. Ale dobrý zvuk jeho uměleckého jména v dějinách českého knihařství potrvá.“

Jarmil Krecar: Ludvík Bradáč, mistr českého knihařství..., in: *Zprávy SČB 1955, číslo 3*, str. 8; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie 1968*, str. 38-39; *Lexikon české literatury 2/II*, str. 1264-1266; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 14

Družstevní práce

Družstevní práce byla založena na myšlence družstevního a nikoli soukromého podnikání. Iniciátorem celého podniku byl Václav Poláček a název nakladatelství dala družstevní výstava pořádaná v roce 1921 Ústředním svazem družstev. Základní myšlenkou bylo, že knihy mohou být lacinější, když je budou vydávat čtenáři, spisovatelé a výtvarníci společně a když budou prodávány přímo členům bez prostřednictví knihkupců. Povinností členů bylo po zaplacení minimálního podílu a zápisného odebrat ročně nejméně čtyři vydané publikace podle vlastního výběru. Členové družstva měli právo zasahovat do edičního programu, jako například navrhopvat nebo odmítat tituly nebo navrhopvat vhodné ilustrátory. To se dělo prostřednictvím anket. Toto právo, respektované při malém počtu členů, se stalo formálním, jakmile počet členů přesáhl několik tisíc. Družstvo, pro něj se ustálila značka DP zahájilo činnost na podzim 1922 a ještě toho roku vyšla první kniha, kterou byl *Nejkrásnější svět* od

Marie Majerové, avšak už s vročením 1923. Spojení se členy zprostředkovával od roku 1923 *Zpravodaj DP*, který byl o rok později přejmenován na *Kulturní zpravodaj* a nakonec od roku 1927 nesl název *Panorama*. Časopis přinášel podrobné informace o činnosti nakladatelství, ediční programy, dopisy čtenářů a odpovědi na ně. Čtenáři zde však byli také seznamováni s knižní kulturou vůbec, byli jim představováni různí čeští nakladatelé (za zmínku stojí seriál Knihomilové pod lupou z poloviny dvacátých let), spisovatelé a známí knižní výtvarníci a jejich dílo. Zpočátku měla Družstevní práce 300 členů, v roce 1927 již 5000 členů a do roku 1930 se tento počet ještě zdvojnásobil. Celé vydavatelství včetně skladu napřed sídlilo v soukromém bytě v Praze Na Františku 24, od roku 1926 pokračovalo v ulici Starodružiníků (dnešní Václavkova) v Dejvicích a na podzim 1928 již mělo k dispozici několik místností ve Slezské ulici na Vinohradech. Už v roce 1923 si Družstevní práce zřídila vlastní knihařskou dílnu a o rok později otevřela své první knihkupectví. Později družstvo získalo prostřednictvím svého člena a spolupracovníka B. M. Kliky knihkupeckou koncesi, a tak mohlo své knihy prodávat i nečlenům a v jiných knihkupectvích. V roce 1927 Družstevní práce zřídila v Myslíkově ulici Krásnou jizbu, která byla určena pro prodej grafiky a později vůbec uměleckých předmětů a předmětů uměleckého řemesla. Krásná jizba byla zároveň i výstavním sálem, kde byly pořádány výstavy uměleckých děl a knih. Členské schůze byly spojovány s výstavami nebo s kulturním programem, který představovaly přednášky spisovatelů a výtvarných umělců o vlastní práci, o umění a kultuře vůbec, dále pak promítání krátkých filmů, za zmínku stojí především film o práci v DP nazvaný Jak vzniká kniha, který natočil Karel Smrž. V předsednictvu a v redakční radě nakladatelství se vystřídala celá řada spisovatelů, například Karel J. Beneš, Petr Kříčka, Václav Kaplický, Karel Nový, Jaroslav Seifert a Vladislav Vančura. Družstevní práce vydávala v několika edicích literaturu původní i překladovou, klasickou i soudobou, ale také obrazové publikace, kalendáře a pohlednice. Její zakladatel Václav Poláček charakterizoval program DP jako zcela opačný bibliofilským snahám, založený na kvalitní standardní produkci ve vysokém nákladu. Cílem mělo být vytvoření dobré české knihy. Oproti bibliofilům tedy nešlo členům DP jen o kritérium estetické, ale v první řadě o etické. První tituly DP vyšly v edici Živé knihy, která zůstala i později hlavní složkou edičního plánu, určenou nejširším vrstvám a podléhající schvalování členů. V Živých knihách vycházela díla českých i zahraničních autorů, především soudobých, případně díla klasiků, jejichž obsah byl aktuálně sdělný. V roce 1924 pak vznikla odnož této řady nazvaná Živé knihy B, ve které vycházely knihy umělecky nové a provedené s vyššími uměleckými nároky, v podstatě bibliofilskými, avšak ne co se týče výše nákladu, který byl plánován na 2000 výtisků. Vzhledem k zaměření na náročné čtenáře nepodléhaly tituly z řady

B povinnému odběru a stejně jako v případě dalších specializovaných edic rozhodovali o jejich vydání výhradně redaktoři a představenstvo. V roce 1926 byla Flaubertovým románem *Salambo* s kresbami Jana Konůpka zahájena edice Nesmrtelní, která přinášela zásadní díla světové literatury v nákladu nejčastěji jednoho tisíce výtisků a se stejnými nároky na kvalitu jako tituly z řady B. Náklad *Salambo* byl ovšem 3500 výtisků, z nichž prvních sto bylo očíslováno a vázáno v kůži podle Konůpkova návrhu v knihařství DP. Cena přednostních výtisků byla 70 Kč. Stejným způsobem vycházely přednostní výtisky i u edice Živé knihy. Pro knihy bibliofilské vznikla speciální edice Slunovrat vydávaná v omezeném nákladu. Na její tituly bylo použito těch nejlepších materiálů a věnovala se jí maximální řemeslná péče. Navzdory různým polemikám ohledně bibliofilské knihy na stránkách *Kulturního zpravodaje* a *Panoramy* měli členové DP a tyto podstatně nákladnější publikace zájem, o čemž svědčí například to, že první titul edice Slunovrat, *Deset deka* od Karla Matěje Čapka-Choda s lepty Vladislava Hřímálého, byl rozebrán už v subskripci. Vydáno bylo 320 ručně číslovaných výtisků na imitaci japonského papíru, které stály 95 Kč. Vedle toho ale také vyšlo 50 neprodejných výtisků a několik vyložených bibliofilů z DP si ze stejné sazby bokem vytisklo 12 exemplářů na pravém japonském papíru, které stály 225 Kč. Výhradně poezii se věnovala edice Generace, zahájená v roce 1928. Tvořily ji antologie (včetně biografie a bibliografie) z díla jednotlivých českých i zahraničních básníků od devadesátých let devatenáctého století. I tady bylo prvních sto výtisků číslováno a tištěno na lepším papíře. V prvním období Družstevní práce se na výtvarném zpracování knih podílela celá řada umělců, hlavním úkolem byla především obálka či přebal a vazba, zatímco vlastní úprava byla většinou anonymní. Jen výjimečně byla zadána typografům jako byl Karel Dyrnka nebo Method Kaláb. Autory obálek a ilustrací byli nejčastěji vedle již výše jmenovaných Alois Moravec, V. H. Brunner, Josef Čapek, Emanuel Frinta, Cyril Bouda, Václav Rabas, Vlastimil Rada a Jan Rambousek. V roce 1929 začal s DP spolupracovat Ladislav Sutnar a došlo k výrazně změně podoby knih, která je patrná na první pohled. Dřívější grafické obálky jsou nahrazeny fotografickými a čistě typografickými a dochází k omezení ilustrací v základní řadě Živé knihy A. Družstevní práce sice nadále spolupracovala s širokým okruhem umělců, kteří se podíleli především na umělecky náročnějších titulech edic Slunovrat a Živé knihy B. Ustala činnost některých umělců z dvacátých let a naopak přišli výtvarníci noví, jako například Toyen, Jindřich Štyrský, František Tichý, František Muzika, František Bidlo, František Hoffmeister a Antonín Pelc. Družstevní práce se dokázala úspěšně vyrovnat s hospodářskou krizí a nadále rostl počet jejích členů, takže v roce 1937 již dosahoval počtu 25 000. Od poloviny roku 1933 sídlilo nakladatelství v Melantrichově ulici a od roku 1936 na Národní třídě 36.

Miloslav Novotný: Pět let Družstevní práce, in: *Panorama IV/1927*, str. 176-178; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginalie 1968*, str. 70-71; *Lexikon české literatury I*, str. 603-606; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 44; *Družstevní práce: Sutnar – Sudek*. Praha 2007

Bohuslav Durych

Bohuslav Durych (1896 – 1969) byl nevlastním bratrem spisovatele Jaroslava Durycha. Studoval rok na reálce v Pardubicích a poté se stal úředníkem cukrovaru. Za první světové války se jako zajatec dostal do Ruska, kde byl poslán na manuální práci na francouzské velvyslanectví, pro znalost ruštiny, francouzštiny a angličtiny byl však využíván i jako překladatel. Po návratu do vlasti odešel za bratrem Jaroslavem do Přerova. Po krátkém působení u soudu v Olomouci se v roce 1920 stal civilním zaměstnancem vojenských skladů v Přerově, od roku 1937 v Olomouci. Vedle toho Bohuslav Durych působil jako překladatel anglické, ruské a hlavně německé beletrie. Jeho literární činnost navazovala na jeho působení ve Skupině moravských bibliofilů a v jejím časopise *Bibliofil*. V roce 1929 založil v Přerově edici *Delfín*, roku 1935 se pak spojil s tiskařem a nakladatelem Vlastimilem Vokolkem a další svazky edice vycházely v Pardubicích. Do roku 1939 v edici vyšlo celkem patnáct svazků, náklady byly různé, 125 až 250 číslovaných exemplářů, přičemž prvních 50 bývalo na ručním papíře. Téměř polovinu svazků tvořily práce jeho bratra Jaroslava Durycha (*Čert a cikánka*, *Eva*, *Panenky*, *Té nejkrásnější*, *Cesta umění*, *Jarmark života*, *Lotr na pravici*), zbytek měl různorodý charakter (František Ladislav Čelakovský: *Toman a lesní panna*, František Odvalil: *Putování sv. Mikuláše*, W. H. Hudson: *El Ombú*, Bedřich Bridel: *Co Bůh? Člověk?*, Franz Herwig: *Svatý Šebestián z Weddingu*, P. Karel Slavíček: *Listy z Číny do vlasti*, Jean Giono: *Vysočiny*, Michail Prišvin: *Žeň-šeň – kořen života*).

Lexikon české literatury I, str. 621-622

Alois Dyk (Emporium)

Alois Dyk (1881 - 1971) studoval na gymnáziu a poté absolvoval Československou obchodní akademii. Po praxi ve Vídni a v Praze u Zemského výboru působil od roku 1905 jako bankovní úředník v Hypoteční bance, z níž odešel do důchodu v roce 1937 jako ředitelský rada. Od mládí se zajímal o výtvarné umění a kulturní historii a záhy se zapojil do organizace uměleckých aktivit. V roce 1908 spoluzaložil sdružení výtvarníků různých oborů užitého umění s vlastní prodejnou Artěl, navrhl jeho název a v prvních letech sám vedl jeho agendu. Při zakládání Artělu se seznámil s grafikem Janem Konůpkem, s nímž uzavřel celoživotní

přátelství a jehož dílo intenzivně propagoval. Albem jeho leptů zahájil v roce 1917 edici původní grafiky Emporium, jejíž název (latinská podoba pojmenování obchodních stanic, prostředkujících antickému Řecku spojení s okolním světem, dle nakladatelovy předlohy též loď vzácného zboží ze vzdálené země) později rozšířil na celé nakladatelství. Emporium sídlilo v Praze na Smíchově, nejprve v domě U Zlatého jelena v Nádražní 31 (dnes 7), od roku 1924 U Pernikářky 6. Přestože Alois Dyk působil bez živnostenského oprávnění jako nakladatel ze záliby, byl spoluzakladatelem Klubu moderních nakladatelů Kmen. V roce 1927 vstoupil do Spolku českých bibliofilů. Dykův ediční program formovaly nakladatelovy přátelské kontakty a kulturní záliby. V edici původní grafiky Emporium vydal do roku 1936 deset svazků. Kromě jediného (grafický cyklus Františka Pavelky *Rytmus*) šlo vždy o soubory grafik Jana Konůpka, inspirované převážně slovesnou tvorbou (*Hamlet*, *Kytice*, *Don Juan*, *Dantovo Peklo*, *In memoriam Otokara Březiny*, *Herakles*, máchovský cyklus *Život básníkův*). Jednalo se o exkluzivní alba, jejichž náklad se pohyboval mezi 15 a 100 otisky. V roce 1919 založil Alois Dyk edici Vinice pro dobrou užitkovou knihu. První překladové svazky (Herman Bang: *Michael*, Dante Gabriel Rosseti: *Ruka a duše*, Gustave Flaubert: *Legenda o svatém Juliánu Pohostinném*) navázaly na program edic okruhu Moderní revue, a to jak výběrem autorů, tak vnější formou. Později byl čím dál tím větší důraz kladen na individuální výtvarné řešení jednotlivých různorodých titulů (Karel Matěj Čapek-Chod: *Labyrint světa*, Otokar Březina: *Země vítězů a jiné básně*, Bohumil Polán: *Koncert na lesní roh*, Josef Pekař: *Svatý Václav*, Jaroslav Maria: *Zdeňka Braunerová*, *Milostné verše Viléma Mrštíka Helence*, Alexandr Sergejevič Puškin: *Poltava*). Do roku 1937 v edici vyšlo celkem deset titulů, jejichž náklad se pohyboval v rozmezí 100 až 300 číslovaných výtisků. Většinu titulů vyzdobil s různou mírou účasti Jan Konůpek, po svazku ilustrovali František Pavelka a v Berlíně žijící ruský grafik Vasilij Masjutin. V roce 1928 začal Alois Dyk vydávat edici Monumenta artis (do roku 1931 vyšly čtyři svazky). Soustředil do ní studie o rukopisných iluminátorech z pera blízkého spolupracovníka Emporia Antonína Friedla (psal úvody ke grafickým albům), které doplnil překladem středověké literární památky *Listy královny Kunhuty králi Přemyslovi* s komentáři Bedřicha Mendla. Týž historik připravil v roce 1930 i jediný svazek reprezentativní edice Pragensia (*Letopisy pražské o zlých dobách po smrti krále Přemysla Otakara II.*), jejíž pokračování zřejmě zmařil klesající odbyt knih za hospodářské krize.

Bedřich Beneš Buchlovan: Emporium – Vinice, in: *Bibliofil XVIII/1941*, str. 5-7; Jaroslav Pícka: Alois Dyk se dožil 10. ledna 1951 sedmdesáti let, in: *Marginálie XXIV/1951*, str. 58; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 43-44; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 77; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 22; *Alois Dyk a jeho nakladatelství Emporium*. Praha 2006

Jan Fromek (Odeon)

Jan Fromek (1901 – 1966) pocházel z chudé rodiny, z existenčních důvodů přerušil studia na gymnáziu a vyučil se knihkupcem u firmy Alois Srdce. Zaměstnán byl nejprve v Ústředním dělnickém knihkupectví a nakladatelství, po rozkolu v sociálnědemokratické straně přešel do nově zřízeného Komunistického knihkupectví a nakladatelství, kde se seznámil s Jaroslavem Seifertem a jeho prostřednictvím i s dalšími levicově orientovanými umělci sdruženými v Devětsilu. Na podzim roku 1925 za spolupráce své první ženy Zdenky a z jejího věna založil vlastní nakladatelství Odeon, v němž jako zahajovací svazek stejnojmenné edice vydal román Vladislava Vančury *Pole orná a válečná*. Ediční program Odeonu přinášel výlučně tvorbu umělců z okruhu Devětsilu, jejich inspiračních zdrojů a uměleckých vzorů, přičemž rozhodující vliv na profil nakladatelství měl Karel Teige. Nakladatelství získalo koncesi v únoru 1926 a téhož roku se Fromek podílel na založení nakladatelského sdružení Kmen. Odeon zpočátku sídlil v Přemyslově ulici (dnes Štáropramenná) čp. 724 na Smíchově, v roce 1927 se přestěhoval do Chotkovy (od roku 1928 Vítězné) ulice 11, kde při nakladatelství nakrátko vznikla i výstavní síň. Páteří Fromkovy nakladatelské činnosti je edice Odeon. Na jejích svazcích lze krok za krokem sledovat vývoj nakladatelství od prvního rozmachu přes prudké omezení počtu titulů a hledání nové koncepce. Do roku 1940 v edici vyšlo 88 svazků, avšak bibliofilsky zajímavé jsou pouze ty, které spadají do devětsilského období. Základním kritériem zařazení knihy do edice bylo pouze to, jestli odpovídá koncepci nakladatelství, žánr nerozhodoval. Vycházejí tak vedle sebe romány Vančurovy, básně Seifertovy, Nezvalovy a Bieblovy, i studie Teigeovy nebo Honzlovy. Od počátku do konce jde téměř vždy o ediční novinku, ať domácí či přeloženou. Výtvarná stránka edice tvoří sama o sobě obrázkové dějiny vývoje jedné větve naší moderní knižní úpravy a ilustrace. Konstruktivistické prvky se postupně rozšiřují z úpravy obálky přes titulní list a tiráž na celou knížku, aby v Teigově úpravě dvou Bieblovy básnických sbírek z roku 1928 v praxi aplikovaly teoretický postulát konstruktivismu: „*dokonalé typografické dílo za přístupnou cenou*“. V souladu s celým vývojem moderní knižní úpravy potom v třicátých letech zůstává jen to, co skutečně pomáhá vytvořit dokonalou knihu běžné produkce. Vedle Karla Teiga, který stylově sjednocoval osobitá řešení dalších umělců, s nakladatelstvím spolupracoval Adolf Hoffmeister, Otakar Mrkvička, Jindřich Štyrský, Toyen, Josef Šíma a později zejména František Muzika. Jednotlivé svazky edice vycházely zpravidla v nákladu 500 až 1500 výtisků, z nichž prvních 50 až 100 bylo tištěno na lepším papíře a podepsáno autory. Cena nebyla vysoká, jednotlivé svazky stávaly 10 až 30 Kč, přednostní jen o něco málo více. V tomto ohledu byly výjimečné

již výše zmiňované Bieblovy knihy. Sbírka *S lodí jež dováží čaj a kávu* vyšla v nákladu 115 číslovaných výtisků na van Gelderu, z nichž 20 bylo ručně kolorovaných, podepsaných a vázaných v kůži. Takový exemplář stál 130 Kč, kolorovaný v kartonáži byl za 80 Kč a nekolorovaný za 65 Kč. Obyčejné nečíslované výtisky, kterých bylo 1200, byly označeny jako druhé vydání. Obdobně na tom byla i sbírka *Zlom*, kdy z 1600 výtisků bylo 100 na van Gelderu a z nich opět prvních 20 kolorovaných a podepsaných. Cena přednostních byla stejná jako u předešlé sbírky, obyčejné výtisky stály 22 Kč. V roce 1928 založil Fromek exkluzivní edici Poezie, která však skončila hned svým prvním svazkem. Tím byl Nezvalův *Židovský hřbitov* s litografiemi Jindřicha Štyrského. Vytištěno bylo 220 exemplářů na van Gelderu, z nichž prvních dvacet bylo podepsáno autorem i výtvarníkem. Cena podepsaných byla 200 Kč, nepodepsané stály 120 Kč. Už v roce 1926 však vznikla Bibliofilská edice Odeon, která byla určena výhradně pro překladovou literaturu. Do roku 1932 v ní vyšlo deset titulů (François René de Chateaubriand: *Atala – René*, Lucius Apuleius: *Amor a Psyche*, Jules Laforgue: *Hamlet*, markýz de Sade: *Zloč a její dvě pomocnice*, Charles Baudelaire: *Fanfarlo*, Heinrich Heine: *Z pamětí pána von Schnabelewopski*, Jean de Tinan: *Příklad Ninony de Lenclos*, Comte de Lautréamont: *Maldoror*, James Joyce: *Anna Livia Plurabella*, Musaios: *Hero a Leandros*), jejichž náklad i cena je obdobná jako u základní edice Odeon. Zejména její druhá polovina nese zřetelné stopy Devětsílu v obsahu i úpravě, a tím se vymyká ze soudobé běžné bibliofilské produkce. Avšak ani vydávání populárnějších titulů nedokázalo nahradit ztráty z vydávání dokonale graficky řešených a dobře vytištěných knih, zvláště když se jednalo o mladé neznámé autory. Například básnická prvotina Františka Halase *Sépie* vyšla koncem roku 1927 v nákladu 550 výtisků. Sám autor odebral pro své známé 200 výtisků a zbytek se prodával ještě asi deset let. Koncem dvacátých let byl finanční základ, který do nakladatelství přinesla Fromkova žena, vyčerpán. Krize na přelomu dvacátých a třicátých let dopadla na nakladatelství velmi tíživě. Odeon byl orientován na poměrně úzkou skupinu inteligence, umělců, úředníků a studentů, kteří byli hospodářskou krizí postiženi nejvíce. K tomu se připojila i krize programu avantgardy spojená s rozpadem Devětsílu, čímž nakladatelství ztratilo svůj vyhraněný ediční program. Kmenoví autoři odešli do velkých nakladatelských podniků a kvůli záchraně nakladatelství byl Fromek nucen snížit cenu skladovaných knih a omezit svou produkci. Později trochu trpce vzpomínal: „V první éře Odeonu najdete Vančuru, Halase, Biebla, Nezvala, K. Konráda, Seiferta, M. Majerovou, E. F. Buriana, Teiga, Honzla, Štyrského a jiné. Z Francouzů Rimbauda, Cendrasede, Prousta, J. Romainse, Vildraca, Soupaulta. Ale stává se už v našem společenském řádu, že finančně silnější vítězí nad slabším; proto nemohlo nakladatelství konkurovat se zámožnějšími

koncerny, a tak se i česká avantgarda „odstěhovala“ z Odeonu jinam“. V roce 1931 se nakladatelství přestěhovalo do paláce Báňské a hutní společnosti v Jungmannově ulici 1 a na podzim roku 1932 do svého posledního působiště v Jungmannově 17 (dnes 11). Po roce 1933 našel Fromek nový ediční program ve vydávání překladové sovětské literatury.

Aleš Zach: Vydavatelská avantgarda mezi dvěma válkami, in: *Knižní kultura 1/1964*, str. 141-143, 210-213; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 74-75; V. M. Kimák: Jan Fromek, zakladatel Odeonu, in: *Zprávy SČB 1982*, str. 77-78; Aleš Zach: *Stopami pražských nakladatelských domů*, Praha 1996, str. 43-44; *Lexikon české literatury 3/I*, str. 652-655; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*, Praha 2003, str. 41

Josef Hladký

Josef Hladký (1885 – 1960) vystudoval vyšší reálku a po absolvování učitelského ústavu v roce 1905 učil na obecných školách na Uherskohradištsku. V roce 1914 se za působení v Buchlovicích seznámil s Bedřichem Benešem Buchlovanem a pod jeho vlivem začal sbírat exlibris, grafiku a bibliofilie. Navázal také kontakty s Josefem Hodkem a dalšími mladými grafiky. V roce 1918 vydal společně s Bedřichem Benešem *Almanach přátel českých exlibris 1918* a podílel se na založení Spolku sběratelů a přátel exlibris v Praze. V roce 1919 odešel do výslužby a přestěhoval se do Prahy, kde ve svém bytě v Havlíčkově (od roku 1926 Bělehradské) ulici 13 zahájil vydavatelskou činnost se zaměřením na literaturu pro mládež. Láska ke grafice vedla Hladkého také k vydávání grafických alb soudobých českých grafiků. Nalézáme v nich jména jako Minka Podhajská, Anna Macková, Antonín V. Slaviček, Alois Moravec, Karel Štika, Petr Dillinger. V souborech exlibris jsou zastoupeni Josef Hodek, Marie Hlobilová-Mrkvičková nebo Ludo Fulla. V letech 1920 až 1922 redigoval informační list Spolku sběratelů a přátel exlibris *Knižní značka*. Pro odběratele grafických alb založil v roce 1922 Společnost jednoho sta přátel grafiky. V červenci 1927 se přestěhoval do Hranic na Moravě, kde ještě téhož roku zahájil vydávání bibliofilských tisků. Jeho první a reprezentační edicí byl *Rozmarýn*, ve kterém do roku 1929 vyšlo 9 svazků (Karel Jaromír Erben: *Poklad a Zlatý kolovrat*, Josef Václav Sládek: *Pohádka o jednom klobouku*, Jan Neruda: *Zpěvy páteční*, Ladislav Stroupežnický: *První pražský velkoobchod s pavouky*, Božena Němcová: *Tři citrony*, Karel Havlíček Borovský: *Tyrolské elegie*, Moravské lidové balady, Alois Vojtěch Šmilovský: *Jehla*). Jednotlivé tituly byly vyzdobeny litografiemi, lepty nebo dřevoryty Václava Karla, Aloise Moravce, Jana Konůpka, Karla Svolinského, Cyrila Boudy, Jaroslava Švába či Jaroslava Vodrážky. Náklad jednotlivých svazků byl okolo dvou set číslovaných výtisků na holandském papíru, brožované stály zhruba 100 Kč, připlácelo se za polopergamenovou vazbu. Některé tituly byly oceněny v soutěžích SČB. Jelikož edice

Rozmarýn byla zaměřena na zapomínanou českou klasickou tvorbu, Bedřich Beneš Buchlovan o ní napsal: „*Přesycení vybranými lahůdkami rádi si zase ukrojíme rezného chlebička. Po koktailech shledáme najednou, že v našich humnech jsou studánky se zdravou vodou, zázračnou.*“ Druhou edicí byla o něco skromnější Amfora, ve které v letech 1927 až 1934 vyšlo 28 svazků. Vycházela v ní původní tvorba soudobých autorů. Z této edice stojí za zmínku *Sen o říši krásy* od Jiřího Karáska ze Lvovic a *Knihla lásky* od Adolfa Veselého v úpravě Jana Konůpka, *Víno* od Rudolfa Medka s lepty Františka Pavelky nebo *Padesátka z mého maroquinového zápisníčku* od Bedřicha Beneše Buchlovana v úpravě Karla Svolinského. O této edici Bedřich Beneš napsal: „*V amforách uchovávali víno, aby při symposiích rozjařovalo a rozvazovalo jazyk a smích hodovníků, z nich bylo naléváno k meditacím o přátelství, lásce, za hovorů o Sokratovi. Texty Amfory, jejich grafický doprovod, její typografie sváděly k experimentům; nezdařilo-li se něco na puntík, zde to ani nevadilo.*“ Třetí edicí byl Prapor, určený pro významné politické dokumenty a literární památky. V letech 1928 až 1933 v něm vyšly čtyři svazky (*Dokumenty 1915 – 1918*, Karel IV.: *Život sv. Václava*, Jan Amos Komenský: *Kšaft umírající Jednoty bratrské*, Tomáš Garrigue Masaryk: *První poselství*). S Bedřichem Benešem Buchlovanem byl Josef Hladký od roku 1928 také organizátorem každoročních schůzek moravských bibliofilů a exlibristů. Od roku 1928 přispíval do časopisu *Bibliofil* a od září 1930 do října 1934 byl jako člen Skupiny moravských knihomilů jeho spoluvydavatelem. V roce 1930 získal nakladatelskou koncesi rozšířenou o dva roky později i na knihkupeckou. Avšak v roce 1934 veškerou svou vydavatelskou činnost přerušil. Od roku 1937 pak pro okruh svých přátel sázel a tiskl na ručním lisu tituly z okruhu svých sběratelských zájmů.

Bedřich Beneš Buchlovan: *Z moravského zákoutí*, in: *Marginalie XVIII/1944-1946*, str. 16-18; Karel Zink: *Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944*, in: *Marginalie 1968*, str. 68; *Lexikon české literatury 2/1*, str. 188-190; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 35-36

SČUG Hollar

Sdružení českých umělců grafiků Hollar bylo založeno těsně před vznikem ČSR v roce 1917. Mezi první členy patřily výrazné osobnosti české grafiky, kromě jiných Max Švabinský, T. F. Šimon, Vojtěch Preissig, František Kupka, Viktor Stretti, Zdenka Braunerová, V. H. Brunner, Hugo Boettinger a František Bílek. Činnost sdružení, jejímž centrem se stala výstavní síň v budově Hollaru na Smetanově nábřeží v Praze, byla velmi různorodá. Zaměřila se na rozvíjení a zvelebování naší grafické tvorby jak u nás, tak i v zahraničí. Spolek se soustřeďoval především na volnou grafiku, ale neopomíjel ani ostatní grafické obory, včetně

knižních úprav, ilustrací a exlibris. V roce 1919 vydal Hollar album osmnácti grafických listů svých členů pod názvem *Kytice*. Toto dílo mělo seznámit okruh příznivců Hollara s technikami, jaké znala tehdejší praxe, a současně se měly zde spojené grafické listy v námětech vztahovat k událostem týkajícím se vzniku samostatného Československa. Album bylo vydáno v nákladu 100 výtisků jako prémie přispívajícím členům. V roce 1923 zahájilo sdružení svou ediční činnost vydáváním stejnojmenného sborníku. Jeho prvním redaktorem byl Jan Rambousek, který z něj hned od prvního čísla dokázal vytvořit uměleckou revue evropské úrovně. Jednotlivá čísla byla doplňována originální grafickou výzdobou, čímž lákala především sběratele. Později byly do časopisu zařazovány samostatné bibliofilské přílohy nevelkého rozsahu, o něž pečoval zejména pozdější redaktor časopisu Arthur Novák, graficky je upravoval vesměs Method Kaláb. Nejednalo se o nijak levný titul, roční předplatné prvního ročníku bylo 200 Kč, jednotlivé čtvrtletní sešity se prodávaly za 60 Kč. Ve stejném roce vydalo sdružení také *Druhý soupis grafického díla Maxe Švabinského* (s odstupem vždy po deseti letech vydalo i třetí a čtvrtý). V roce 1925 bylo pod titulem Hollar na Mezinárodní výstavě dekorativního umění v Paříži vystaveno přepychové ilustrační dílo jedenácti členů Hollara vytvořené na námět Nerudových *Balad a romancí*. Výtisk na holandském papíře stál 100 Kč, obyčejný byl za polovinu. I v pozdějších letech sdružení vydávalo alba grafických prací svých členů v nákladu 100 výtisků, jejichž jednotícím prvkem byla buď grafická technika (*Dřevoryty, Akvatinty, Suché jehly, Lepty*) nebo téma (*Autoportréty, Staroměstské náměstí, Pražský hrad, Karlův most*). Sdružení mělo v plánu vydávat soupisné seznamy grafického díla i svých dalších členů, ovšem tento cíl zůstal nenaplněn. Vydání se však dočkala *Kronika grafického díla T. F. Šimona* od Arthura Nováka.

Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 48; František Dvořák: *Půl století české grafiky. SCUG Hollar 1917 – 1967*. Praha 1967; Nová encyklopedie českého výtvarného umění, str. 275-276; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 33-34

Karel Janský a Erna Janská (Hyperion)

Karel Janský (1890 – 1959) studoval na nižší střední škole a po maturitě na obchodní akademii se stal bankovním úředníkem v Živnostenské bance, kde s výjimkou válečných let, která strávil na frontě, pracoval až do odchodu do důchodu. Již za studií se zajímal o literaturu a výtvarné umění, výrazně ho ovlivnily styky se spisovateli a výtvarníky, v jejichž kruhu záhy zdomácněl a stal se jejich nerozlučným druhem. Tyto jeho osobní vztahy mu pak byly oporou v jeho nakladatelském díle. Veřejně poprvé vystoupil jako překladatel próz Petra Altenberga, v roce 1911 pak začal jako nejmladší nakladatel u nás vydávat bez výdělečných ambicí

bibliofilskou edici nazvanou Knihovna Člunu. Mezi jeho prvními spolupracovníky byli zejména Karel Horký, V. H. Brunner, Slavoboj Tusar a Ludvík Bradáč. V edici vydával menší překlady i původní tvorbu. U čtvrtého svazku k edici přidružil knižní řadu Pan, ve které chtěl vydávat „*knihy nádechu erotického, autorů zejména vlašských a francouzských*“. V edici vyšlo celkem sedm titulů (*Melodie*, Karel Horký: *Incognito*, *Kramářova sonáta* a *Hřivna*, Matteo Bandello: *O mladé vdově a šlechtici*, Theofil Gautier: *Noha mumie*, Angolo Firenzuola: *Podivné hry lásky*). V těchto prvních svazečcích se Janský učil nakladatelskému řemeslu, kterému se oddal z lásky a na němž pracoval ve volných chvílích po zaměstnání. Avšak jeho další podnik byl již nakladatelský čin, který měl pro další vývoj české krásné knihy velký význam. V roce 1913 zahájil za spolupráce Kamila Fialy edici Hyperion, pro kterou si za vzor zvolil drobné elzevírské svazečky. Vytvářel jejich obdobu v půvabných drobných knížkách, jimž však vtiskoval ráz novodobý a při jejich úpravě se snažil o co největší dokonalost. Janský v nich projevil mimořádný smysl pro jemnost a čistotu knižní úpravy a vytvořil z nich malé skvosty nakladatelského umění. První tři svazky vyšly ještě před válkou (Jules Barbey d'Aureville: *Zapomenuté rytmy*, Maurice de Guérin: *Kentaur a Bacchanatka*, Auguste Villiers de l'Isle-Adam: *Milenci Toledští*). Válka jeho nakladatelskou činnost přerušila a po ní se seznámil s Ernou Kalivodovou (1899 – 1953), která se v roce 1919 stává jeho manželkou. Ve stejném roce vychází jako čtvrtý svazek edice Hyperion Máchův *Máj* v redakci Františka Krčmy, který předznamenává další orientaci nakladatelství. I když i nadále se v edici objevuje překladová literatura (Anatol France: *Sedm žen Modrovousových*, Charles Baudelaire: *Malý čaroděj* a *Malé básně prózou*, René Boylesve: *Botticelli maluje dobrodružství Nastaglia degli Onesti v domě Pucciově*, Restif de la Bretonne: *Půvabná nožka*, Oscar Wilde před soudem, Honoré de Balzac: *Elixír života*, Lucius Apuleius: *Amor a Psyche*, Antoine François Prévost d'Exiles: *Manon Lescaut*, Gérard de Nerval: *Očarovaná ruka*, François René de Chateaubriand: *Atala – René*, Platon: *Obrana Sokratova*, Oscar Wilde: *Strašidlo Cantervillské*), od počátku dvacátých let převažuje starší česká literatura, zejména dílo Karla Hynka Máchy. Jeho spisy tvoří uvnitř edice samostatný desetisvazkový soubor (vedle již zmíněného *Máje*, který vyšel v různých úpravách šestkrát, jsou to *Dopisy*, *Deník*, *Literární zápisník*, *Obrazy ze života mého*, *Básně*, *Cikáni*, *Kat*, *Deník na cestě do Itálie* a *Vzpomínky na Karla Hynka Máchu*). Ostatní starší české tituly, zpravidla v redakci Františka Krčmy (*Mastičkář*, Božena Němcová: *Tři pohádky* a *Cesta z pouti*, Karel Jaromír Erben: *Kytice* a *Pohádky*, František Ladislav Čelakovský: *Ohlas písní českých*, Vítězslav Hálek: *Večerní písně*) doplňují soudobí čeští autoři (Jiří Karásek ze Lvovic: *Barokové oltáře*, *In memoriam Jiřího Wolker*a, Konstantin Biebl: *Věrný hlas* a *Zlom*). V edici vyšlo celkem 39

svazečků, z nichž třicet čtyři upravil Cyril Bouda, čtyři V. H. Brunner, dva Slavoboj Tusar a po jednom Jan Konůpek, František Muzika a Václav Mašek. Jednotlivé tituly vycházely v nákladu 500 až 800 výtisků, zejména v druhé polovině dvacátých let pak bylo tištěno několik desítek přednostních číslovaných výtisků na lepším papíře. Část nákladu vázal do kůže Antonín Tvrdý. Cena brožovaných svazečků byla zhruba 10 Kč až 30 Kč, vázaných 30 Kč až 50 Kč, navíc se připlácelo za přednostní výtisky. Edice Hyperion pak byla napodobována celou řadou dalších soukromých nakladatelů. Od roku 1922 postupně přebírala řízení nakladatelství Erna Janská. V roce 1923 vzniká exkluzivní edice Stožár, ve které vycházejí významná díla českého písemnictví. Do roku 1932 v edici vyjde 17 svazků (Jan Neruda: *Prosté motivy*, Božena Němcová: *Chýže pod horami*, Ján Botto: *Smrt Jánošíkova*, Karel Hynek Mácha: *Máj*, Karel Sabina: *Upomínka na Karla Hyňka Máchu*, Karel Simeon Macháček: *Ženichové*, Josef Linda: *Jaroslav ze Šternberka*, *Zápisky Josefa Jungmanna*, *Rukopisy zelenohorský a kralodvorský*, Karel starší ze Žerotína: *Apologia*, František Rubeš: *Pan amanuensis na venku*, Hynek z Poděbrad: *Veršové o milovníku*, *Satiry o řemeslnících a konšelech nevěrných*, Jakub Arbes: *Svatý Xaverius*, *Komedie masopustní*, *Písničky jarmareční*, Josef Kajetán Tyl: *Rozervanec*). Náklad všech titulů byl sto číslovaných výtisků, přičemž vycházelo dalších zhruba dvacet výtisků autorských. Pět svazků vyzdobil Cyril Bouda, čtyři Jan Konůpek, dva Karel Svolinský, dva Václav Mašek a po jednom Rudolf Karel, Vlastimil Rada a Toyen. Knihy opět do kůže vázal Antonín Tvrdý. Cena jednotlivých svazků byla 100 Kč až 200 Kč. V roce 1925 založila Erna Janská Novou edici Hyperionu, určenou pro díla současných českých autorů, avšak ta už následující rok po dvou svazcích zanikla (Konstantin Biebl: *Zloděj z Bagdadu*, Karel Konrád: *Robinsonáda*). Obsahově podobně zaměřená, ale nízkým nákladem a původní grafickou výzdobou výlučná edice vznikla v roce 1928 a nesla název Editio Princeps. Do roku 1933 v ní vyšlo 6 svazků (Josef Hora: *Mít křídla*, Konstantin Biebl: *Nebe, peklo, ráj*, Jindřich Hořejší: *Den a noc*, S. K. Neumann: *Žal*, *Srdcová dáma*, František Halas: *Hořec*). Náklad těchto svazků byl 140 až 150 číslovaných výtisků a prodávaly se za zhruba 100 Kč. Tři knihy vyzdobila Toyen, po jednom František Muzika a Václav Mašek. Na úpravě se podílel třikrát Karel Teige a po jednom svazku František Muzika, Jindřich Štyrský a Karel Dyrynk. Kromě toho Karel Janský vydal i několik soukromých tisků a grafických alb. Nakladatelství Hyperion bylo zakládajícím členem Kmene, jehož činnosti se Janský aktivně účastnil. V roce 1929 získala Erna Janská nakladatelskou koncesi se sídlem na adrese Palackého (dnes Rašínovo) nábřeží 4. Avšak roku 1934 nakladatelství s ohledem na hospodářskou krizi přerušuje svou činnost. Roku 1936 ještě vyjde studie Jindřicha Vodáka *Karel Hynek Mácha*, za kterou byl její autor poctěn státní

cenou, a o rok později vychází šesté vydání Máchova *Máje* v edici Hyperion. Samotný Karel Janský se nadále intenzivně věnoval studiu Máchova díla. Skutečnosti ze života Karla Hynka Máchy řadil v přísně chronologickém postupu den po dni na jednotlivé lístky. Mnohé poznatky se pak staly významnou pomůckou pro vědeckou práci Alberta Pražáka a Františka Krčmy. Sám Janský napsal o Máchovi mnoho článků do časopisů a novin a připravoval edice Máchových děl u jiných nakladatelů. Tuto svou činnost opíral o dvacet let budovanou sbírku dokladů o Máchově životě a díle, která byla snad vůbec největší ve své době. Obsahovala mnoho Máchových rukopisů, osobních památek na básníka a osoby z jeho okolí, takřka celou rozsáhlou literaturu o Máchovi, včetně časopisových článků, výstřižků a obrazového materiálu. O důkladnosti, s jakou připravoval po práci v bance své edice, svědčí poznámka v tiráži u vydání *Básní Karla Hynka Máchy* v edici Hyperion: „*Rukopis této knihy stál 2000 pracovních hodin vydavatelů; kdyby byly honorovány podle tarifu přidavače cihel, byla by knížka více než dvakrát dražší.*“ Není proto divu, že Jarmil Krečar v máchovském roce 1936 do Národních listů 25. prosince napsal: „*Českou kulturu za posledních 150 let obdivuji jako malý zázrak, vzešlý z idealismu a obětavosti. Všechna literatura a umění vznikla u nás jako vedlejší zaměstnání a „vícepráce“ (nyní dokonce zdaněná) lidí, vydělávajících si živobytí něčím jiným.*“

Cyril Bouda v *Hyperionu*. Praha 1941 (správně 1951); Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 39-40; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 65-66; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 21

Štěpán Jež

Štěpán Jež (1885 – 1970) vystudoval češtinu a němčinu na pražské filozofické fakultě a až do svého nuceného odchodu do penze v roce 1941 učil na středních školách v Praze. Podílel se na uspořádání mnoha výtvarných výstav a účastnil se aktivně spolkového života, například v literárním odboru Umělecké besedy, v Kruhu českých spisovatelů, nebo ve společnostech Jaroslava Vrchlického a zejména jím obdivovaného Viktora Dyka. Vedle toho se také intenzivně věnoval literární kritice, jeho recenze jsou roztroušeny v mnoha časopisech. Roku 1928 zahájil vydávání edice *Vigilie*, která byla zprvu zaměřena na okruh *Moderní revue*. V nadcházejících deseti letech v ní vyšlo devatenáct svazeků (Viktor Dyk: *Zpěvy v bouři*, *Devátá vlna* a *Kruté dítě*, Jan Opolský: *Víry i tůně*, *Miniatury* a *Pod patinou věků*, Rudolf Medek: *Nejhodnější děvče z Gronendaelu* a *Český ráj*, Jarmil Krečar: *V. H. B., umělec a kamarád*, Zdeněk Kalista: *Smuteční kytice*, Josef Holeček: *Mráz čili rok 1916*, *Věnc* básní o sv. Václavu, Anna Marie Tilschová: *Čert a láska*, V. H. Brunner: *Princ s ptákem ohnivákem*,

Ladislav Plechatý: *Měsíc na slunci*, Jan Weiss: *Tři sny Kristiny Bojarové*, František Kropáč: *Vděčnost*, Egon Hostovský: *Kruh spravedlivých*, František Kropáč: *Studně pod hvězdami*). Na výtvarné podobě jeho knih se podíleli například V. H. Brunner, Jaroslav Horejc, František Kobliha, Cyril Bouda, Emanuel Frinta, Jan Konůpek, Antonín Procházka, Toyen a další. Náklad jednotlivých titulů byl různý, zprvu vycházelo okolo pěti set výtisků, z nichž 50 číslovaných bývalo na pravém japonsku a zhruba 100 nečíslovaných na van Gelderu. Cena se pohybovala v rozmezí 60 Kč, 40 Kč, 20 Kč v závislosti na papíru. Část výtisků se prodávala v kožené nakladatelské vazbě. Později byl celkový náklad i poloviční, odpadly výtisky na japonsku a snížil se počet přednostních exemplářů na holandských papírech.

Mirjam Bohatcová: *Česká kniha v proměnách staletí*, Praha 1990, str. 433; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*, Praha 2003, str. 27-28

Svatopluk Klír (Zodiak)

Svatopluk Klír (1896 – 1959) vystudoval pražskou uměleckoprůmyslovou školu a v letech 1921 až 1938 působil jako středoškolský profesor kreslení na reálce a učitelském ústavu v Kladně, pak v Litomyšli. Jako výtvarník se věnoval zejména volné a užité grafice. Svými knižními i časopiseckými úpravami spoluvytvářel v první polovině dvacátých let vnější podobu produkce pražského nakladatelství Otakara Štorcha-Mariena Aventinum. Mezi výlučně bibliofilské nakladatele vstoupil roku 1926, kdy vydal *Dopisy Karla Hlaváčka Marii Balounové* s předmluvou Jiřího Karáska ze Lvovic. Impulsem pro tento ediční počín byla skutečnost, že Marie Balounová, Hlaváčková milá, byla Klírovou tetou. O rok později zahájil vydávání edice Zodiak, kterou redigoval Jarmil Krecar. Ten výběrem titulů preferoval a vlastními komentáři provázel esejistickou i prozaickou tvorbu z širšího autorského okruhu Moderní revue. Do roku 1932 v edici vyšlo celkem dvanáct titulů (Arthur Breisky: *Dvě novelly*, Petr Bezruč: *Slezské písně*, Jiří Karásek ze Lvovic: *Boží převozník*, Jan Opolský: *Stradivari*, Jaroslav Mária: *Dvě slzy*, Josef Svatoopluk Machar: *Ti, kdož mluví z minulosti*, Paul Valéry: *Had*, Jan Bartoš: *Daleká cesta*, Rudolf Medek: *Lístky z Francie*. V. H. Brunner: *Vlastní život v karikatuře*, Karel Hugo Hilar: *Krise*, Petr Kles: *Spisy veršem i prózou*). Knihy vycházely s původní grafickou výzdobou, jejímiž autory byli Jan Konůpek, Ferdiš Duša, František Kobliha, Karel Svolinský a Václav Mašek. Zřejmý záměr zobrazit na edičních značkách jednotlivých svazků Zodiaku postupně všechna znamení zvěrokruhu vždy od autora výzdoby knihy se naplnil jen částečně. Úpravu tisků navrhoval kromě některých zúčastněných umělců zejména Karel Dyrnck. Náklad jednotlivých svazků byl nejčastěji 100 až 150

číslovaných výtisků, jen Brunnerovy karikatury vyšly v nákladu 500 číslovaných výtisků, avšak na počátku krize nebyl o tuto nákladnou obrazovou knihu zájem. Cena jednotlivých svazků se pohybovala okolo 100 až 350 Kč, avšak například přednostní podepsaný výtisk Machara na lepším papíře stál 480 Kč. Svatopluk Klír vydal také dva soukromé tisky, tím prvním bylo *In memoriam Karel Hlaváček* za redakce Jiřího Karáska ze Lvovic a druhým *Kratochvílná historie exlibris* od V. H. Brunnera, obě knihy upravil Karel Dyrynk. U příležitosti Klírových padesátin mu Karel Dyrynk napsal: „*Tiskl jsem pro Vás několik svazků edice „Zodiak“ a rád vzpomínám našich styků, jež byly vždy upřímně přátelské. S jakou pozorností a péčí jste dbal všech složek knižní úpravy: nejen obsah díla a doprovod umělce-grafika byly pro Vás důležité, ale i písmo, papír, rozvržení titulu a textových stran, obálka, předšádka a všechny technické stránky; a z dobrého Vám vyhovělo pouze to nejlepší. Při tom s uznáním jste respektoval mínění nejen umělce-grafika, ale i výkonného řemeslníka. Proto Vaše knihy jsou té vysoké úrovně umělecké i technické.*“

Svatopluku Klírovi k padesátým narozeninám. Praha 1946; Bedřich Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 12; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 77; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 26-27; Aleš Zach: *Nakladatelské Kladno*. Kladno 2007, str. 50-54 a 111-113

František Kobliha

František Kobliha (1877 – 1962) vystudoval Uměleckoprůmyslovou školu a Akademii výtvarných umění v Praze. Záhy se sblížil s okruhem *Moderní revue* a v samotném časopise pak pravidelně uveřejňoval své grafické listy, které doplňoval kritikami, referáty a eseji. V jeho raných cyklech dřevorytů (*Pozdě k ránu*, *Tristan*, *Mstivá kantiléna*), které vznikly okolo roku 1910, se prolíná symbolistní výraz se secesním tvaroslovím. Poprvé se zde probouzí Koblihův dekorativní talent, který záhy nalezne uplatnění v knižní a užité grafice. Právě knižní grafika se pro něj stala tak přitažlivou, že někdy převažovala i nad jeho volnou tvorbou. Postupem času se Kobliha stal svým způsobem „oficiálním“ výzdobcem knih z okruhu *Moderní revue*, zejména v jejím závěrečném období, kdy převládly ambice bibliofilské. V roce 1926 se sám Kobliha stává soukromým vydavatelem. Jeho výtvarný styl i výběr autorů odpovídá počátku století. Do roku 1931 vydal celkem třináct soukromých tisků (Jiří Karásek ze Lvovic: *Dafnino hoře* a *Genenda*, Jan Opolský: *Medailony* a *Černé lesy*, Jarmil Krecar: *Panna a jednorožec*, *Mnohých autorů verše příležitostné*, Rudolf Medek: *Milovaní básníci* a *Řeč osudu*, Julius Zeyer: *Helena*, *Sedm statí o výtvarných umělcích*, Antonín Bebr: *Vítězné oblouky a slepé uličky*, František Kobliha: *Vojtěch Hynais*, Bohdan

Jelínek: *Básně*). Náklad jednotlivých titulů se nejčastěji pohyboval mezi 55 až 77 ručně číslovanými exempláři. K přednostním výtiskům na japonsku, kterých bývalo okolo dvaceti, byl navíc připojen zvláštní sled podepsaných otisků grafické výzdoby ručně tištěné autorem. Určitý počet výtisků na holandských papírech měl zase kolorované iniciály. Tomu odpovídala i cena jednotlivých titulů, která se u exemplářů na japonsku vyšplhala až na 600 až 700 Kč, kolorované výtisky stály 300 až 500 Kč. Ani zbytek nákladu, který stál rovněž několik set korun, nelze označit za „obyčejné výtisky“. S kvalitní grafickou výzdobou tisků se snoubí i vynikající typografická úroveň, Kobliha své knihy svěřoval Methodu Kalábovi nebo Karlu Dyrnkovi. Díky tomu získal také četná ocenění v soutěžích SČB. Podle Bedřicha Beneše Buchlovana Kobliha svou edici soukromých tisků založil: *„Jedině proto, aby mohl úplně neodvisle od vnějších vlivů, plně ze sebe vytvářet si knihu jako dílo umělecké, se žádnými jinými zřeteli. Text jen básníka grafikem milovaného. Dřevoryty vinět, iniciál, linek podle svého zaměření. Doprovod leptů, z nichž mapa tvoří ještě druhý sled v exemplářích na císařském japonsku.“* A k tomu dodává: *„Jsou to knihy slavnostní, velkého formátu, stylových písem, vybíraných ze vzorně vybavených officin Státní a Průmyslové tiskárny. Takto se projevoval kult knihy, nositelky milovaného slova, knihy jakožto grafického díla po všech složkách, knihy, již grafik věnoval svůj čas, svou práci, své peníze, z nichž jediným úrokem bylo uspokojení tvořivého ducha při skončení uměleckého díla, jímž jako jinde obraz, socha, sonáta je tady celá kniha. Kniha, jež by nakladateli z profese vyšla v kalkulaci tak, že by ji velmi těžko prodával.“*

Bedřich Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 11; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 76; František Dvořák: Sto let od narození Františka Koblihy, in: *Zprávy SČB 1977*, str. 58-59; František Dvořák: Dílo Františka Koblihy, in: *Zprávy SSPE 1979*, číslo 2-3, str. 2-3; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 22

Ladislav Kuncíř

Ladislav Kuncíř (1890 – 1974) se vyučil knihkupcem a před válkou byl zaměstnán u knihkupce Romualda Prombergera v Olomouci, kde poznal dílo Léona Bloye a navázal styk s Josefem Florianem a Antonínem Ludvíkem Střížem ze Staré Říše. Toto setkání v Kuncířovi podnítilo jeho celoživotní příklon ke katolictví. Po válce, kterou prožil na ruské frontě, nastoupil jako vedoucí knihkupectví Československé akciové tiskárny v Praze ve Spálené ulici. Toto knihkupectví, které patřilo Československé straně lidové, dostalo název U zlatého klasu a pod Kuncířovým vedením se stalo střediskem katolické literatury a kultury. Ze Střížovy iniciativy zde bylo v roce 1919 založeno Družstvo přátel Studia, které kromě jiné

činnosti vydávalo knihy. Vydavatelem knižní produkce družstva pod vydavatelskou značkou DPS byl až do získání vlastní nakladatelské koncese Ladislav Kuncíř. Ten si v prosinci 1923 zřídil vlastní nakladatelství a knihkupectví ve Voršilské ulici 3. Družstvo přátel Studia zaniklo a Kuncíř společně se Střížem vytvořili společnost Rozmach, která vydávala stejnojmenný časopis. Až do roku 1925 používalo nakladatelství vydavatelskou značku DPS, od roku 1925 se stala vydavatelskou značkou silueta kozoroha s heslem *Non decerit alta* (Neopouští výšiny). V roce 1927 patřil Kuncíř ke spoluzakladatelům Klubu moderních nakladatelů Kmen. Kuncířovo nakladatelství mělo vyhraněný katolický charakter, jemuž Kuncíř podřídil své snahy při vydávání umělecky hodnotných děl české i světové literatury. V edicích Národní knihovna a Poklad se soustředil na českou středověkou i barokní literaturu a na tvorbu českých klasiků devatenáctého století (například *Kristián*, *Spor duše s tělem*, Bohuslav Balbín, Jan Tanner, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, František Ladislav Čelakovský). V edicích Kozoroh a Prsten vycházela díla z klasické světové literatury (například Daniel Defoe, François Rabelais, Johnatan Swift, Charles Dickens, Prosper Mérimée, Alfred de Musset, Auguste Villiers de l'Isle-Adam). Soudobé cizí katolicky orientované literatuře byla věnována edice Knihy nové doby (například Gilbert Keith Chesterton, Hilarie Belloc, Sigrid Undsetová, Lytton Strachey, Jules Barbey d'Aurevilly, Giovanni Papini). Původní českou básnickou i prozaickou tvorbu obsahovala edice Knihy mladých (například Jaroslav Durych, Ivan Suk, Zdeněk Kalista, Bohuslav Reynek). Většina Kuncířových knih se vyznačovala vysokým standardem a aspirovala na knihy bibliofilské. Některé z nich byly oceněny v soutěžích Spolku českých bibliofilů v kategorii krásná užitková kniha. Tato kategorie byla vytvořena v druhém ročníku soutěže právě kvůli Kuncířovým knihám, protože v prvním ročníku některé jeho tituly převyšovaly svou úrovní do soutěže zařazené bibliofilie. Kromě obvyčejného nákladu vycházely i přednostní číslované výtisky na lepším papíře. Avšak i Kuncíř měl svou vyloženě bibliofilskou edici, která vycházela v nákladu okolo sta číslovaných výtisků. Nesla název Philobiblon a v letech 1925 až 1932 v ní vyšlo dvacet titulů (Karel Hlaváček: *Mstivá kantiléna*, Božena Němcová: *Kávová společnost*, *Písně o královně Dagmarě*, Alexandr Sergejevič Puškin: *Pohádka o caru Saltanovi*, Paul Claudel: *Cesta křížová*, Jaroslav Durych: *Budějovická louka*, *Valdice*, *Bloudění I-III*, *Rekviem* a *Sedmikráska*, William Butler Yeats: *Země touhy*, Franz Herwig: *Svatý Šebestian z Weddingu*, Vladimír Holan: *Triumf Smrti*, Jan Zahradníček: *Pokušení smrti*, Omar Chajján: *Čtyřverší*, Anna Achmatová: *Básně*). Pokud jde o výši nákladu, tak z edice vybočovalo pouze státní cenou poctěné Durychovo *Bloudění*, které mělo náklad 1000 číslovaných výtisků, z nichž prvních padesát bylo na holandském papíře s podpisem autora. Toto přednostní stálo 250 Kč,

obyčejné 84 Kč. Ve zhruba stejném cenovém rozpětí se pohybovaly i ostatní svazky edice. Na výzdobě Kuncířových knih se podíleli zejména V. H. Brunner, Zdeněk Kratochvíl, Zdenka Braunerová, Cyril Bouda, Břetislav Štorm, Karel Svolinský a další přední umělci. Z důvodu hospodářské krize však musel Kuncíř svou vydavatelskou činnost v roce 1934 na čas přerušit. Arthur Novák o něm napsal: „*Kuncíř pak je nakladatel právě tak jako Vilímek, Otto, Topič, ale není takový jako jsou oni. Nechci se dotýkati těchto domů, snižovati zásluhy; v jejich produkci jsou velké hodnoty literární a vědné. Kuncíř vydává literaturu vyhraněné tvářnosti duchové, povznesenou nad každou pochybnost, ale jeho produkční radius je o hodně kratší. Zde nesoudím ani nevážím vnitřní hodnoty; zde si všímám hodnot tvárných, takže je pro mě rozsah nakladatelství okolností podružnou a nerozhodnou. A v těchto směrech předstihuje Kuncíř všechny nakladatele, kolik jich máme ve vlasti. [...] Našel bych bez nesnází lepší tisky než jsou knihy Kuncířovy, ovšem to by byly knihy bibliofilské, ale nenašel bych lepšího standardu, našel-li bych standard vůbec.*“

Arthur Novák: Kuncířův standard, in: *Vitrinka VIII/1931*, str. 107-112; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 71; Ladislav Kuncíř: *Život pro knihu*, Londýn 1985; Aleš Zach: *Stopami pražských nakladatelských domů*, Praha 1996, str. 25; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*, Praha 2003, str. 41

F. J. Müller

František Jan Müller (1896 – 1967) se absolvování měšťanky vyučil typografem v Lounech. Od roku 1923 pracoval v pražských tiskárnách, kde též graficky upravoval knihy a navrhoval obálky pro různá nakladatelství, od konce dvacátých let zejména pro nakladatelství Sfinx. V roce 1931 zřídil v ulici Na Poříčí 30 na základě knihtiskařské koncese omezené na tisk bibliofilů dílnu. Pod názvem Lis knihomilův (později tak označoval jen svou první edici) zahájil vydávání bibliofilských tisků, které sám redigoval, graficky upravoval a převážně též sám sázel a tiskl na ručním lisu. Knihy chtěl vydávat dvakrát do roka a nanejvýš ve sto podepsaných výtiscích. Během první republiky však vyšlo jen sedm svazků (*Píseň písni*, Johann Wolfgang Goethe: *Deník z let 1808 – 1810*, *Básníci matkám*, Jaroslav Seifert: *Jablko z klína*, Emile Godefroy: *List o neštěstí*, Karel Hynek Mácha: *Máj*). Druhá Müllerova edice se jmenovala Krásná užitková kniha (do druhého svazku s názvem Matka) a výrazněji se na ní projevíly nakladatelovy přátelské kontakty s Karlem Teigem a Vítězslavem Nezvallem. Do konce roku 1938 v edici vyšlo rovněž sedm svazků (Jan Veitz: *Maminkám*, B. de Ligt: *Znovuzrození Marie*, Jaromír John: *Pokorná služebnice*, Maurice Roelants: *Hráč jazzu*, André Breton: *Nadja*, Karel Teige: *Jarmark umění*, Francis Bacon: *Nová Atlantida*). Původní program výlučných nákladů do sto tisků F. J. Müller důsledně nedodržel. Jednotlivé svazky

edic měly různé náklady s obecně vzestupnou tendencí. Rozsáhlejší tituly s nákladem přes pět set výtisků se zpravidla tiskly v profesionálních tiskárnách. Důraz na vzájemný vztah obsahové a výtvarné složky vedl nakladatele k individuálnímu typografickému řešení každého titulu a k individuální volbě výtvarníka. Na výzdobě a ilustracích se proto podíleli stylově i generačně rozdílní umělci, jako byla Toyen, Antonín Procházka, Cyril Bouda nebo Josef Šíma. Svazky v edicích neměly jednotný formát ani jednotnou úpravu, některé tisky se opakovaly v různých grafických řešeních a s jiným výtvarným doprovodem. Některá originální výtvarná řešení rehabilitovala i inflační bibliofilské tituly, jako například surrealistický Máchův *Máj* z roku 1936, který byl tištěn na tenkém různobarevném japonském papíru, každý zpěv tak měl papír jiné barvy. Rytinami jej vyzdobil Bohdan Lacina a předsádky navrhl Václav Zykmund. Titul byl vydán k Máchovskému výročí v počtu 100 za tisku ve stroji číslovaných výtisků a prodával se za 150 Kč. Mimo edice vydával F. J. Müller drobné příležitostné a soukromé tisky a grafická alba. V roce 1934 se stal členem Klubu moderních nakladatelů Kmen. V roce 1935 zřídil a krátce provozoval v paláci Axa prodejní výstavní síň Galerie živého umění, která byla zaměřena především na prodej původní grafiky moderních českých umělců (především výtvarných spolupracovníků nakladatelství) méně majetným zájemcům. Bedřich Beneš Buchlovan o jeho tvorbě později napsal: „*Vizitku J. F. Müllera jsem uviděl po prvé r. 1931, byl to prospekt Písně písni na tenounkém složeném japonském papíru, tištěno úzkými anglickými typy, kresba Toyen ručně kolorovaná, skrz naskrz dílko pro rozechvění srdce bibliofilského. Lis knihomilův založen. Obsluhoval si ten svůj ruční lis typograf Müller sám, tiskl na něm knihy docela jiné než mohl dělat ve svém povolání. Jeho řemeslo mu dalo dokonalou znalost práce. Vydal tu Píseň písni s kresbami Toyen, ručně kolorovanými. Vydal ji se 16 kartony Antonína Procházky ve světlotisku, vydal ji také s kresbami F. Tichého. Ale pravý F. J. Müller je ve spoustě malých knížek; probíráme-li se v nich, zjevuje se jasně, že tento typograf si musil založit svou edici, aby se plně vyžil u svého lisu.*“

Bedřich Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 53-54; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginalie 1968*, str. 85-86; *Lexikon české literatury 3/I*, str. 371-; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 31-32

Stanislav Neumann

Stanislav Neumann (1902 – 1975) byl synem básníka S. K. Neumanna a nakladatelky Kamilly Neumannové. Krátce po maturitě se nadchl pro divadlo a střídal různá angažmá, za pozornost stojí například avantgardní Zkušební scéna, Osvobozené divadlo nebo Divadlo

Vlasty Buriana. V roce 1927 se stal hercem činohry Národního divadla, kde už předtím působil jako elév. Po svých rodičích však zdědil lásku ke knihám. V roce 1928 založil edici drobných erotických tisků, kterou nazval Knížky pro potěšení. Během jejího krátkého trvání, které končí už rokem 1930, vyšlo celkem šestnáct titulů (Honoré de Balzac: *Hodinky jeptišek z Poissy*, Abbé de Laurens: *Příběh paní Bernikly*, Voltaire: *Odaliska*, *Italské renaissanční novelly*, Christoph M. Wieland: *Příběhy prince Biribinkera*, Niccolo Machiavelli: *Mandragora*, Jan Jeník z Bratřic: *Dvě kuriosní zprávy*, Jules Barbey d'Aurevilly: *Ryšavá milenka*, Restif de la Bretonne: *Svedená dívka*, *Básně libertinů*, *Neúprosná kurtisána*, Abbé de Laurens: *Podivuhodný příběh diecézního breviáře, který se našel ve starém rukopise*, Abbé de Voisenon: *Duchovní cvičení pana Jindřicha Rocha a paní vévodkyně de Condor*, Marcus Valerius Martialis: *Básně*). V roce 1928 ještě Neumann vydal titul *Poznejte lépe srdce žen* od Pierra Girarda a jako soukromý tisk *Vášeň na poušti* od Honoré de Balzaca. Na výtvarné stránce těchto titulů se podíleli zejména Otakar Mrkvička, František Muzika, Vladimír Diviš, Emil Rabenstein, avšak původní grafiky bylo málo. Některé tituly také obsahovaly reprodukce starých dřevorytů. Náklad jednotlivých titulů se pohyboval okolo 300 číslovaných exemplářů, z nichž některé přednostní byly na lepším papíře, ručně kolorované a vázané v kůži. Tyto přednostní výtisky vázalo knihařství Zdeněk a Jan Nožička nebo Antonín Tvrdý. O téměř půl století později Prokop Hugo Toman napsal: „Byly to knížky milé, i když jejich kvalita v očích bibliofilových byla kolísavá. [...] Dnes jsou už téměř vzácností.“

Bedřich Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 52-53; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 88; pht (Prokop Hugo Toman): Stanislav Neumann – bibliofilský editor, in: *Zprávy SČB 1975*, číslo 2, str. 11

Arthur Novák

Arthur Novák (1876 – 1957) vystudoval reálné gymnázium v Praze a poté pracoval nejprve jako účetní úředník a nakonec ředitel Zemských pomocných úřadů. V mládí měl ambici stát se dramatikem, v devadesátých letech mu vyšly dvě hry tiskem a dávaly se na předměstských scénách. Avšak jeho další literární a umělecké zájmy se začaly formovat pod vlivem přátelských kontaktů s Arnoštem Procházkou a okruhem *Moderní revue*. V kontaktu byl také s Jakubem Demlem, kterému v Praze zprostředkovával tisk některých jeho publikací a za války i jejich prodej. V roce 1916, krátce po svých čtyřicetinách, zahájil ze svého bytu v Havelské ulici 17 svou nakladatelskou činnost. Zprvu vydával hlavně grafická alba, například T. F. Šimona (*Pařížské motivy*, *Hradčany* a *Ex libris a novoročenky*), Hugo Boettingera (*Deset karikatur*), Karla Vika (*Na horách*) a A. J. Alexe (*Pět leptů*). Proto také

není divu, že o rok později byl jedním ze spoluzakladatelů SČUG Hollar. Zájem o grafické umění ve spojení s krásnou knihou ho přivedl k vydávání bibliofilů. Jeho prvním titulem byly *Portugalské listy* s ilustracemi T. F. Šimona, hned po nich následovaly *Večerní písně* Vítězslava Háška v úpravě V. H. Brunnera. V roce 1917 vydal *Novákův almanach 1918* s původními příspěvky Arnošta Procházky, Jakuba Demla, Karla Šelepy a Františka Žákavce. V první polovině dvacátých let soustředil většinu svých titulů do dvou edic. Tou první byla exkluzivní a ryze bibliofilská Novákova stovka, zprvu označovaná jako 100 AN. K prodeji bylo určeno sto výtisků, celkový náklad byl však o dvacet až třicet autorských výtisků vyšší. V letech 1922 až 1930 v edici vyšlo celkem dvanáct svazků (Lucius Apuleius: *Amor a Psyche*, Bohuslav Hasišteini a Lobkovic: *Carmina selecta*, Lukianos ze Samosaty: *Proti člověku nevzdělanému, jenž si kupuje mnoho knih*, Gustave Flaubert: *Bibliomanie*, Ignát Herrmann: *O třech nebožtících*, T. J. Cobden-Sanderson: *Ideální kniha neboli krásná kniha*, František Palacký: *Vlastní životopisy*, Dílo Rudolfa Mayera, William Shakespeare: *Julius Caesar*, Charles Asselineau: *Peklo milovníka knih*, Arthur Breisky: *Střepy zrcadel*, Johann Wolfgang Goethe: *Pandora*). Celá edice byla inspirována tradicí řemeslně dokonalých tisků anglických soukromých presů sklonku devatenáctého století, avšak tento záměr byl důsledně naplněn pouze u Hasištejnského, který byl tištěn v Bremer Presse v Mnichově. Omezený počet výtisků býval tištěn na japonském papíře, část měla celokoženou nakladatelskou vazbu. Avšak Arthur Novák zastával názor, že „gentleman se neobléká do šatů z konfekce“, proto byla většina výtisků v kartonáži nebo prozatímní vazbě a tudíž určena k převazbě „bibliofilovi na míru“. Cena jednotlivých svazků se nejčastěji pohybovala v rozmezí sto až dvě stě padesát korun. Druhá Novákova edice vycházela v letech 1925 až 1928 a jmenovala se *Knihy o knihách*. Jak už název napovídal, zabírala se knihovědnou tematikou a vyšlo v ní pět svazků (Ernst Collin: *Utahovák*, Method Kaláb: *Giambattista Bodoni*, Josef Volf: *Dějiny českého knihtisku*, Jarmil Krecar: *Řemeslo a umění v knize*, Giambattista Bodoni: *Manuál typografický*). Tato edice už neměla výlučný bibliofilský ráz, avšak pro bibliofily byla část výtisků tištěna na ručním papíře. V roce 1923 začal Novák vydávat časopis *Vitrinka na krásné knihy, vazby a jiné hezké věci*. První ročník vycházel čtyřikrát ročně, dalších devět ročníků od roku 1924 do roku 1934 vycházelo šestkrát ročně. *Vitrinka* postupně přebírala a systematicky rozvíjela tematiku posledních ročníků časopisu Ludvíka Bradáče *Knihomol*. Převážně původní příspěvky se zabývaly zejména knižní grafikou, typografií, bibliofilii, sběratelstvím, historií sbírek a knihoven, zprávami z aukcí a antikvariátů. Arthur Novák zde také věnoval soustavnou kritickou pozornost výtvarné podobě soudobé knižní produkce s důrazem na širší kulturní kontext. Vlastními překlady pak přibližoval zejména anglické

pojetí krásné knihy. V letech 1929 až 1934 byla *Vitrinka* zároveň časopisem Spolku českých bibliofilů. Roční předplatné *Vitrinky* bylo 60 Kč. Arthur Novák také vydal několik soukromých tisků (Rémy de Gourmont: *Bibliofilova duše*, Arthur Novák: *Klíček otvírající půvaby knihy*, Jan Opolský: *Vitrina*, T. F. Šimon: *Epištola o sběratelích grafiky a Druhá epištola: O sběratelích a sběratelství vůbec*). Jeho knihy měly převážně grafickou výzdobu, jejímiž autory byly zejména Hugo Boettinger, Jan Konůpek, Antonín Majer, Jan Rambousek, Vladimír Silovský, Viktor Stretti, Karel Svolinský a T. F. Šimon. Na typografické úpravě se podíleli hlavně Karel Dyrnk a Method Kaláb. V roce 1926 Novák spoluzakládal Klub moderních nakladatelů Kmen, avšak už o dva roky později z něj vystoupil. V roce 1926 vstoupil do Spolku českých bibliofilů a působil i v jeho výboru. Roku 1930 se nechal penzionovat a v roce 1932 uzavřel vlastní nakladatelskou činnost. V roce 1934 ukončil i vydávání *Vitrinky* a soustředil se zejména na redakční a organizátorské působení v Hollaru. Stati o bibliofilii, typografii, písmařství, sběratelství a grafice publikoval vedle *Vitrinky* též v *Prager Presse* (v příloze *Dichtung und Welt* založil v roce 1925 rubriku *Das bibliophile Kabinett*) a v časopisech *Bibliofil*, *Český bibliofil*, *Hollar*, *Kulturní zpravodaj*, *Marginalie* a dokonce i ve vídeňském *Philobiblonu*. Bohumír Lifka u příležitosti jeho osmdesátých narozenin napsal: „Vzácná osobnost ukrytá za všedním jménem, v šedé střízlivosti obleku dokonalý gentleman. Dílo téhož rázu: tak bezpečně a samozřejmě budované, že bezposkvrnná krása výtvoru se jeví bez technického zápasu jako předem daná. Ve všem předzjednaná moudrost klidného cílevědomí. Vyrůstá mezi mistry černého umění. Se třemi z nich, kteří nejosobněji mu rozehrávali estetický cit, s T. F. Šimonem, Hugonem Boettingrem a V. H. Brunnerem počíná ve čtyřiceti letech roku 1916 své promyšlené vydávání grafických alb a krásných knih tiskem »Grafie«, kde působí M. Kaláb. Postupně je i jiné své vždy vybrané, nikdy náhodné spolupracovníky svírá v jadernou podstatnost klasicky uměřené, typografií určené knižní skladby. Editorský praktik se ve chvíli plodným odezvám příznivě zdvojí v krasocitného zákonodárce české knihy. Deset let pokládá za dosti průrazných, aby »Vitrinkou« své zásady i kodifikoval i verifikoval. Na pouhé »Stovce« ve vlastní edici je v duchovní jednotě s autory textů vysílá jako reprezentanty svého krásna mezi českou bibliofilskou bezradnost a omylnost. Té je třeba ještě cizích autorit, neboť nemo propheta in patria. Novák stvoří »Knihy o knihách« a dává české těžkopádnosti nahlížeti v laskavou vděkoplnou přísnost řádu Collinova, Cobden-Sandersonova, Bodoniho, Baskervillova. Ovládaje v sebezapíravé důstojnosti umění včas odejít, když vyřekl své slovo, odvrací se v poslední třetině třiceti let veřejné činnosti od světa knihomilského tam, kde zakotvilo hned z počátku jeho srdce, do grafických zahrad »Hollara«, kde má tolik dobrých přátel ze

společných zápasů. České úspěchy grafické a knižní v Německu, v Anglii a ve Francii jsou i jeho dílem. A kolika lidem doma nejedním klíčem své teorie a praxe otevřel půvaby knihy a grafického listu! Vroucí bud' vděčnost vrstevníků i všech, kdo najdou v budoucnu cestu k nejlepšímu tradicím našeho knihomilství, Arthuru Novákovi za dary krásy, za jasný plamen duchovního světla z osobní kázně a řádu!"

Knihomol u Arthura Nováka, in: *Knihomol VI/1926*, str. 156-158; *Soupis publikací a článků Arthura Nováka*, Praha 1936; Bohumír Lifka: Osmdesáté narozeniny A. Nováka 9. IV. 1956, in: *Zprávy SČB 1956*, str. 25-26; -ý.: Arthur Novák zemřel, in: *Zprávy SČB 1957*, číslo 4-5, str. 21; Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie 1968*, str. 42-43; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 66-67; *Lexikon české literatury 3/I*, str. 569-571; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 24-25

Karel Novák

Karel Novák (narozen 1890) byl faktor Státní tiskárny a nadšený sokol. Vzal si k srdci Tyršova slova „*pracuj každý na svém místě*“ a z toho si vyvodil, že kromě práce v tělocvičně jako cvičenec a cvičitel dorostu bude pracovat pro sokolskou myšlenku i ve svém řemeslném oboru. Koncem roku 1925 začal vydávat edici nazvanou Tyršův odkaz, ve které chtěl představit významná díla sokolského písemnictví jako řemeslně dokonalé a umělecky vyzdobené tisky. Do roku 1931 v edici vyšlo celkem šest titulů, jejichž autorem byl nejčastěji sám Miroslav Tyrš (*Hod Olympický, Tělocvik v ohledu estetickém, Uvítání v kruh sokolský, Náš úkol, směr a cíl*), dále pak Karel Domorázek (*Pád tyrana*) a Albert Pražák (*Osvobozený smysl Tyršova díla*). Náklad jednotlivých svazků se pohyboval mezi 300 až 600 ručně číslovanými výtisky na ručním papíře, z nichž 20 bývalo na japanu. Část nákladu vždy svázal Antonín Tvrdý do kůže nebo pergamenu. Knihy upravoval Karel Dyrnka a na jejich výzdobě se podíleli Jan Konůpek, Jaroslav Benda nebo Cyril Bouda. Cena se lišila podle druhu použitého papíru a zvolené vazby, záleželo také na tom, jestli si zájemce knihu předplatil, nebo koupil až po jejím vydání. Přednostní výtisky na japanu vázané v kůži stály až 380 Kč, zatímco předplacený brožovaný titul mohl přijít na 44 Kč. Zpočátku se zdálo, že Novákův podnik bude mít i dobré hospodářské podmínky. Mezi bibliofily bylo několik sokolů a dalo se předpokládat, že mezi statisíci příslušníky sokolstva se najdou desítky těch, kteří zatouží po základních dílech svých představitelů v krásné úpravě. Edice také hned na začátku vzbudila velký zájem v sokolském i bibliofilském tisku. U sokolského členstva se však Novákova snaha setkala s naprostým nepochopením. Karel Novák stále znovu vydával letáky, posílal je Československé obci sokolské, župám, jednotám i jednotlivým členům, ovšem odezva byla velmi malá. Větší zájem byl jen o přepychová vydání na japanu v pergamenové vazbě, ovšem pouze z bibliofilských kruhů. Dokonce ani tehdejší starosta Sokola Josef Scheiner, který sám

sbíral knihy, neměl pro dílo Karla Nováka pochopení. Podle něj se měla Tyršova díla vydávat prostě, třeba na nejhorším papíře, ale ve velkých nákladech, aby mohla proniknout do nejširších lidových vrstev. Obdobné výtky slýchal Novák i od svých odběratelů, proto v roce 1927 vydal jako soukromý tisk *Dvě bibliofilské otázky* od Karla Dyrynka, jímž na ně odpovídal. Nakonec musel své vydavatelské činnosti v roce 1932 zanechat a ještě pak po dlouhá léta ze svého faktorského platu splácel dluhy, které svým průkopnickým úsilím nadělal.

Kamill Resler: Karel Novák, průkopník sokolské krásné knihy, in: *Marginálie XXIII/1950*, str. 42-49; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 75; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 28

Jan Otto

Největší český nakladatelský dům, sídlící od roku 1883 v domech na Karlově náměstí 34, vedli po smrti zakladatele Jana Otty (1841 – 1916) jako plnomocníci dědiců syn Jaroslav Vladimír Otto a zeťové, původně bankovní úředník a pak ředitel České grafické Unie Gustav Kugler a výtvarný kritik a historik K. B. Mádl, který také převzal vnitřní vedení závodu. Jan Otto měl čtyři dcery a tak není bez zajímavosti, že byl tchánem malíře a grafika Hugo Boettingera a dědečkem tanečnice a choreografky Milči Mayerové. Pro trvající neshody byl Ottův jediný syn z podniku vyplacen a zbylí dědicové v roce 1919 přeměnili firmu na společnost s názvem „J. Otto společnost s r. o.“. Jednatel společnosti a ředitelem firmy se stal Rostislav Řivnáč, syn významného pražského knihkupce. Přestože Jan Otto vydal už v roce 1897 Mrštíkova *Pohádku máje*, nebylo nakladatelství při objemu veškeré své produkce zaměřeno bibliofilsky. Naopak úprava jeho knih byla postupem času čím dál víc kritizována. Počátkem dvacátých let nakladatelství uznalo oprávněnost této kritiky a začalo přizpůsobovat své edice zvýšeným požadavkům knižní kultury. V roce 1923 si jako výtvarného poradce pozvalo grafika Karla Svolinského. Nakladatelství vydávalo přednostní výtisky na lepším papíře. Jako příklad lze uvést vydání Jiráskova *Temna* s kresbami Adolfa Kašpara, připravené k Vánocům v roce 1922. Prvních 100 ručně číslovaných výtisků na Ullersdorfu, podepsaných autorem i výtvarníkem, však stálo 800 Kč. V úpravě Karla Svolinského vycházely ve dvacátých letech Jiráskovy *Sebrané spisy*. Kromě obyčejného nákladu se tisklo 200 ručně číslovaných exemplářů s podpisem autora, které byly vázány v kůži. Cena přednostních výtisků se pohybovala okolo 200 Kč za svazek, ale například všechny čtyři díly *F. L. Věka* stály rovných 1500 Kč. Nakladatelství se pokusilo i o exkluzivní bibliofilii. Tou měl být v roce 1924 vydaný Puškinův *Jevgenij Oněgin* s 25 lepty A. J. Alexe v nákladu 400

číslovaných výtisků na antiku, přičemž v prvních sto padesáti byly všechny lepty podepsané. Kniha vázaná v hedvábí stála 700 Kč, v kůži 850 Kč. Arthur Novák o ní napsal obsáhlou recenzi ve své *Vitrince* a protože ji považoval za „dokument kulturní zaostalosti“, nenechal na ní nit suchou: „*Osnova knižní výpravy byla diletantská; mělo se vydati něco, co zde ještě nebylo, nad čím měl přecházeti zrak, lepty, blankytné hedvábí, „antický“ papír, všechny Obzinovy kasy, činaná předsádka, kterou se potahují pouťové škatulky, slovem procovství a vrcholný nevкус. Podařilo se! Tedy o to jsme se dvacet let snažili, oběti hmotné a na práci přinášeli, abychom vyvrcholili svoje snahy v „Oněginu“? Nenalézám dost silných slov, abych takový zmetek, tuto procovskou hnusnost, paskvil ušlechtilé snahy bibliofilské zprovodil se světa. Nemohu zde mluvit o ziskuchtivosti, náklad na knihu byl takový, že její cena je přiměřená. Ale představím-li si, že většina našich vášnivých milovníků knihy, kteří jsou slabé potence finanční, z touhy po úplnosti by vydala peníze za věc skrz naveskrz špatnou a dokonale ošklivou, jsem pobouřen do té míry, že bych se rval a řval za ně bolestí nad ztrátou vyhozených peněz.*“ Velká nakladatelství za první republiky zkrátka nedokázala až na několik výjimek vydávat knihy vskutku bibliofilské. Takovou výjimkou však do jisté míry bylo dvanácté a po výtvarné stránce definitivní vydání Mrštíkova *Pohádky máje* v roce 1930. Prvních 200 výtisků bylo ručně číslováno, vázáno v kůži a podepsáno Zdenkou Braunerovou. Tentokrát Arthur Novák ediční počin Ottova nakladatelství pochválil: „*Dvanácté vydání Pohádky máje vyvolává vzpomínky na první vydání. Celá třetina století leží mezi nimi. Jaký čin umělecký byla výprava této knihy v poměrech biblicky primitivních! Pohádku máje jsem prohlásil za základ českého knižního umění. Dnes, více než kdy jindy, na tom trvám, neboť nové vydání, třeba umělkyní osvěžené výměnou několika kreseb a zdokonalené typograficky, je vlastně Pohádka máje prvního vydání, kniha ušlechtilé harmonie tektonických prvků, těch záhlaví, špiček, vinět v textu, obálce, předsádky, dekorace vazby. Tehdy to byla kytky lučního kvítí, dnes zase, stejně líbezná, stejně vonící, protože čerstvá zrovna jako před 33 lety.*“ Přestože by se mohlo na první pohled zdát, že Ottovo nakladatelství mělo i po válce na českém knižním trhu neotřesitelné postavení, firma již v posledních letech života svého zakladatele stagnovala a postupně se dostávala do finančních potíží. Na podzim roku 1930 zahájila rozsáhlé výprodeje skladu a o rok později prodala domy na Karlově náměstí. V roce 1933 proběhla likvidace a roku 1935 vyrovnání s věřiteli.

Arthur Novák: Puškinův Jevgenij Oněgin, in: *Vitrinka* I/1923-1924, str. 87-89; Arthur Novák: Mrštíkova Pohádka máje, in: *Vitrinka* VIII/1931, str. 81; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 45; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 90; *Lexikon české literatury* 3/I, str. 715-725; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 43

Václav Petr

Václav Petr (1897 – 1978) nastoupil do učení v pražském knihkupectví Zmatlík a Palička a zároveň ještě před válkou absolvoval odbornou školu Grémia knihkupců a nakladatelů. V roce 1916 začal pracovat v nakladatelství J. Otto, ale už o rok později narukoval a z války se vrátil jako italský legionář. V roce 1921 s přítelem Karlem Tvrdým založil a vedl knihkupectví Ústředního svazu československého studentstva. Jako zaměstnanci Svazu společně vydali ještě téhož roku na podzim překlad knihy Honoré de Balzaca *Neznámé arcidílo* jako první knihu nakladatelství Petr a Tvrdý a zároveň úvodní svazek edice Atom. Nakladatelskou koncesi získal na své jméno Václav Petr, jako sídlo firmy byla uváděna adresa bytu Karla Tvrdeho v Příčné ulici 3. Zprvu nevyhraněný ediční profil, vycházející z osobních literárních zálib a inspirovaný zejména edicemi Kamilly Neumannové, Antonína Boučka a Františka Borového, byl postupně formován kontakty obou nakladatelů s mladými literáty na půdě Ústředního svazu studentstva a v přátelském kruhu kavárny Daliborky (například Konstantin Biebl, Zdeněk Kalista, Vítězslav Nezval nebo Jan Werich) a posléze vykryštoval v programové vydávání tvorby nejmladších českých autorů a moderní překladové literatury. Sbírkou *Těžká hodina* od Jiřího Wolkera pak položila základ k soustavnému vydávání jeho díla a literatury o něm. Koncem roku 1922 po vydání deseti titulů se Petr osamostatnil a nakladatelství přemístil do otcova bytu v Sochařské ulici čp. 334 v Bubenči. V roce 1926 se přestěhoval do nádvorního domku v Lützowově (dnes Opletalově) ulici 27. Zakotvení v soudobé tvorbě a v moderních uměleckých proudech posílilo převzetí časopisu brněnské Literární skupiny *Host* v roce 1923. Vědomí programové sounáležitosti s dalšími nekomerčně orientovanými mladými nakladateli vedlo Petra spolu s Ladislavem Kuncířem k projektu sdružení moderních nakladatelů na klubové platformě. Když sdružení pod názvem Kmen v roce 1926 vzniklo, Petr se stal jeho jednatelem. Jako představitel Kmene později působil i ve významných funkcích Svazu knihkupců a nakladatelů. Petrova bibliofilská produkce spočívala především v přednostních výtiscích u vybraných titulů. Již zmíněná edice Atom byla žánrově univerzální, vycházely v ní svazky původní i přeložené básnické, prozaické a dramatické tvorby, obsahovala též eseje, cestopisy a naučnou literaturu. Z domácích autorů bychom zde vedle Jiřího Wolkera našli Čestmíra Jeřábka, Zdeňka Kalistu, Benjamina Kličku, Jiřího Voskovce a Jana Wericha a Marii Calmu. Mezi překladovými autory byli Filippo Tommaso Marinetti, Vladimír Majakovskij, Gilbert Keith Chesterton, Publius Ovidius Naso a Hans Sachs. Bibliofilštější ráz, aspoň pokud jde o číslování, měla edice Libri amorum, ve které v letech 1925 až 1929 vyšlo osm titulů. Svým zaměřením

navázala na ovidiovské tituly edice Atom, avšak drsnou antickou erotiku prvních svazků (cenzurou zabavené *Písně priapské* a *Herondas*) vystřídaly současné české autorky Sidonie de Cara a Marie Calma. Václav Petr se úspěšně pokusil i o exkluzivní bibliofilii. V roce 1925 pro Mezinárodní výstavu dekorativních umění v Paříži připravil první vydání Wolkerových *Balad*. Výzdobu knihy svěřil svému příteli a dvornímu výtvarníkovi nakladatelství Cyrilu Boudovi. Kniha vyšla v nákladu 500 ručně číslovaných výtisků, z nichž 400 na van Gelderu svázal do kůže Antonín Tvrdý, zbylých 100 na holandské imitaci japonsku bylo v kartonáži. Cena lepších byla 180 Kč, obyčejné stály 80 Kč. Bibliofilské roucho dostalo i 500 číslovaných výtisků Wolkerova *Svatého kopečku* o rok později. Tentokrát knihu vyzdobil Otakar Hlubšíl a podle jeho návrhu ji do kůže svázal Ludvík Bradáč. Cena vázaných svazků byla opět 180 Kč, brožované byly za 100 Kč. V druhé polovině dvacátých let pak Petr vydával soukromé tisky s wolkerovskou tematikou (například *Zápisky z nemoci*, *Klytia*, *Básně v próze*) a vždy zajištěný odbyt měl pro přednostní výtisky opakovaně vydávaného *Díla Jiřího Wolker*a. Ve dvacátých letech na 5000 výtisků běžného vydání připadlo 100 až 200 přednostních číslovaných exemplářů, které stály okolo 100 Kč. Zaslouženou pozornost získal také *Křest svatého Vladimíra* od Karla Havlíčka Borovského s kresbami Adolfa Hoffmeistera, který vyšel v nákladu 330 číslovaných výtisků, z nichž 30 bylo na japonsku a zbytek na van Gelderu. Výtisky na japonsku stály 360 Kč, na holandském papíře 180 Kč. V letech 1928 až 1930 byly Petrovy tisky zařazeny mezi nejkrásnější knihy v soutěžích SČB. Mezi dalšími výtvarníky Petrových knih lze zmínit Josefa Čapka (Filippo Tommaso Marinetti: *Osvobozená slova*) a Karla Teigeho (Jaroslav Seifert: *Na vlnách TSF*), kteří tvoří spíš výjimku v počátečním hledání výtvarného výrazu nakladatelství. Český překlad díla Jamese Joyce *Odyseus* ve vysokém subskripčním nákladu 1650 výtisků, provázený účinnou propagační kampaní, završil v roce 1930 první etapu nakladatelství. V té době se nakladatelství proměnilo v komerčně úspěšný a profesionálně vedený podnik. Roku 1932 Václav Petr svůj závod přestěhoval do Ječné 32 a firma v dalších letech na rozdíl od většiny kolegů z Kmeny obhájila své místo na knižním trhu proti nastupujícím vydavatelským koncernům. Vleklou odbytovou krizí na knižním trhu v první polovině třicátých let Petr překonal úspěšným vyhledáváním atraktivních překladových titulů, jejichž komerční úspěch umožňoval i v dalších letech krýt ztrátová vydání původní prózy i poezie. U příležitosti jeho šedesátin Kamill Resler napsal: „Václav Petr, dávný člen Spolku českých bibliofilů, patří k nakladatelskému pokolení, které po první světové válce založilo u nás nový směr. Záměrně se odtrhlo od dřívějšího živnostensko nakladatelského podnikání a přihlásilo se ke snahám soukromého vydavatelství [...] Mladí nakladatelé z dvacátých let založili za účasti starších,

kteří tehdy ještě vydávali, Kmen, klub moderních nakladatelů. Václav Petr byl z nejvýraznějších představitelů tohoto směru. Byl nakladatelem mladých a nejmladších básníků, zasloužil se zejména o krásné vydávání díla Jiřího Wolker. – Petrovo nakladatelství sloužilo vždy pokrokovým snahám po stránce myšlenkové i po stránce knižní tvorby, vytvořilo početné knihy, které došly uznání jako tisky dokonalé tiskařské úpravy i krásné umělecké výzdoby.“

Kamill Resler: Šedesát let Václava Petra 10. září 1957, in: *Zprávy SČB 1957*, číslo 4-5, str. 6-7; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 70; Zdeněk Kalista: Můj nakladatel Václav Petr, in: *Zprávy SČB 1977*, str. 67-73; Prokop H. Toman: Za Václavem Petrem, in: *Zprávy SČB 1978*, str. 84; *Lexikon české literatury 3/II*, str. 886-890; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 41

Jaroslav Picka

Jaroslav Picka (1897 - 1957) absolvoval obchodní akademii a zaměstnán byl jako úředník v Živnostenské bance. Zároveň to byl vášnivý bibliofil, aktivní člen Spolku českých bibliofilů a obdivovatel tiskařského umění Williama Morris. V březnu roku 1927 ve svém bytě v Mánesově 85 vytiskl v několika málo exemplářích svůj vlastní překlad titulu *Fráter Joconde* od Anatola France a obdaroval jím své přátele, mezi které patřili Antonín Lhota a Karel Janský, bibliofilové a kolegové z banky. Tím započalo jeho celoživotní působení jako „tiskaře ze záliby“. Jeho první tisky ještě nebyly dokonalé, začínal s jedním písmem a tiskl na primitivním dřevěném lisu vlastní výroby. Postupně získával další a další písma, v roce 1932 si pořídil i lepší tiskařský lis. Na veřejnost vystoupil v roce 1928 se svou vlastní desilusivní kompilací *Bibliofil o ženách*, která společně s povídkou *Ďábelské limity* od Miloslava Novotného zahajovala jeho hlavní edici nazvanou Čtení pro bibliofily. Jde o pestrou směs povídek, esejů, veršů a jiných statí českých i cizích autorů s knihomilskou tematikou. Do roku 1939 v ní vyšlo celkem třiatřicet svazeků. Jména autorů a překladatelů jsou často pseudonymy jeho přátel, ke kterým patřili zejména Miloslav Novotný a Kamill Resler, různé pseudonymy používal i on sám. To také zapadá do klamavých údajů o počtu tištěných exemplářů a jejich datace, ale k této praxi se uchýloval pochopitelně nejvíce po roce 1938. Jaroslav Picka měl široké zájmy a byl všestranný. Knihy sázel podle vlastního rozvrhu, jen ve výjimečných případech se podřídil návrhům typografa nebo výtvarníka. Svoje první tisky sám zdobil vkreslenými nebo do dřeva rytými iniciálami, které sám koloroval. Sám si obstarával i knihařské práce, skládání archů, brožování i kartonování, občas se odvážil i na papírovou, polokoženou i celokoženou vazbu se slepotiskem. V prvních letech své činnosti z nedostatku textů tiskl vlastní texty nebo svoje překlady z němčiny a z německých překladů dílka

francouzská a latinská. Podle jeho názoru by ideální bylo, kdyby si mohl sám vyrábět ruční papír z hadrů a navrhnout, vyrýt a odlévat vlastní písmo. Zkoušel ruční odlévání písem, pokusil se také o výrobu tiskařské černi, ale od těchto pokusů brzy ustoupil, protože mu zabíraly mnoho času a vyžadovaly větší pracovní prostor, který ve svém malém bytě nenacházel. V roce 1930 se Picka stal spoluzakladatelem edice Olisbos, sbírky erotických tisků, avšak aktivně a anonymně se podílel jen na jejích dvou svazcích. Výběr vydávaných titulů, který určovaly především jeho bibliofilské zájmy, postupně přerůstal původní charakter sběratelské kuriozity. Mnoho Pickových knih vyzdobil jeho přítel Jan Konůpek. V typografických otázkách si zase nechal poradit od Karla Dyrynka. Všichni tři se společně rozhodli vytvořit přetisk Bible kralické. O svých pokusech a návrzích napsali v roce 1935 společnou knížku *O novém vydání Biblí Kralické*. Knížku vysadil Jaroslav Picka z biblického písma Karla Dyrynka, jenž ji vytiskl. Jan Konůpek ji vyzdobil kresbami. Společně ji vydalo pro účastníky XI. bibliofilského večera v Praze sedm úředníků Živnobanky. Samotná bible, pro kterou Dyrynk vytvořil zvláštní písmo a Konůpek stovky kreseb, vycházela v letech 1936 až 1943, přičemž díly vydávané za války byly antedatovány. Ale už porota X. soutěže SČB se jednomyslně usnesla, aby bylo Pickovi, soukromému vydavateli a tiskaři-amatérovi, vysloveno zvláštní uznání za veliké tiskařské dílo, které svou koncepcí přesahuje obvyklé vydavatelské možnosti u nás. Jaroslav Picka při svém občanském povolání během první republiky vysázel a vytiskl více než sto titulů v nákladu nepřesahujícím několik desítek exemplářů. Z podstaty soukromých tisků neměly být Pickovy tisky prodávány, avšak prodávaly se. Tak například zde zmiňované *Ďábelské limity* stály 50 Kč a první dva svazky Bible kralické, vydané ještě za první republiky, přišly v subskripci na 400 Kč a 450 Kč. Avšak Pickova vskutku neprodejná prvotina *Fráter Joconde* byla na desáté Zinkově aukci v roce 1927 vyvolávána za 100 Kč a vydražena byla za 2950 Kč, s desetiprocentní aukční přírážkou za ni tedy kupující zaplatil na tehdejší dobu závratnou částku 3245 Kč.

Miloslav Novotný: Na rozloučenou s Jaroslavem Pickou, jednatelem SČB, in: *Zprávy SČB 1957*, číslo 4-5, str. 5-6; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 84-85; Antonín Grimm a Bohumír Lífka: *Jaroslav Picka. Tiskař ze záliby a jeho dílo*. Praha 1977; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 84; *Lexikon české literatury 3/II*, str. 904-906; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 23-24

J. V. Pojer (Atlantis)

Jan Václav Pojer (1900 – 1984) absolvoval gymnázium a poté neúspěšně studoval na lékařské a právnické fakultě. Od seznámení s Bohuslavem Reynkem a Josefem Florianem na začátku dvacátých let se však věnoval především soukromému studiu literatury. Jako úředník byl

v Brně od roku 1926 zaměstnán nejprve u poštovní spořitelny a o dva roky později nastoupil do Všeobecného penzijního ústavu. Přestože měl skromný měsíční plat 600 Kč, půjčil si od švagra do začátku 4000 Kč a v roce 1928 vydal první svazek edice Atlantis, kterým byly *Listy Trebutienovi* od Julese Barbeye d'Aurevilly. Náklad byl 350 ručně číslovaných výtisků, z nichž prvních sto bylo na domácí imitaci japonsku, zbytek na antiku. Cena byla 31 a 24,30 Kč. Pojer zaplatil Reynkovi za překlad, zaplatil tiskárně a byl přesvědčen, že kniha bude do tří čtyř měsíců rozebrána, ale ještě v roce 1940 měl zbytek nákladu ve své nabídce. Nijak ho to však neodradilo a do konce roku 1938 v edici Atlantis vydal 45 svazků. Pojer nešel vysloveně bibliofilskou cestou drobných krásných tisků, ale důsledně usiloval o to, aby dal čtenářům do rukou vybraná literární díla v ušlechtilé typografické a výtvarné úpravě. Většinu tvořily překlady ze starší i soudobé literatury francouzské (Georges Bernanos, Leon Bloy, Paul Claudel, Jean Giono, Marcel Schwob, Stendhal, Victor Hugo, Paul Verlaine), anglické (William Butler Yeats), německé (Reiner Maria Rilke, Adalbert Stifter) a španělské (Ventura Garcia Calderon, Alfonso Reyes), ojediněle se objevily i tituly z české literatury (Jaroslav Durych, Viktor Dyk, Otokar Fišer). Mnohé z vydaných titulů měly ve své době objevenou cenu. Povzbudivě se v roce 1931 o edici vyjádřil F. X. Šalda v třetím svazku svého zápisníku, když napsal, že v ní vyšlo „několik dobrých a levných tisků mimo vyšlapané silnice obyčejného nakladatelování“. V roce 1934 byl titul *Král se zlatou maskou* od Marcela Schwoba uznán v soutěži SČB za jednu ze tří nejkrásnějších užitkových knih. Jenže jak si Pojer po letech postěžoval: „Na počet koupěchtivých čtenářů však – bohužel – toto vyznamenání dosud nenašlo žádného účinku. A tak náš *Král se zlatou maskou* je i nadále ležákem. Je to směla a člověku je z té mezíre nanič“. Pojerovy knihy vycházely v nízkých nákladech, které se pohybovaly mezi 150 až 300 číslovanými výtisky, z nichž prvních padesát až sto bylo na lepším papíře. Cena jednotlivých svazků nebyla vysoká, subskribenti navíc dostávali třetinovou slevu. Svazky edice Atlantis se vyznačovaly vysokou výtvarnou úrovní, o níž se zasloužili přední typografové a výtvarníci. Hlavní podíl měli zejména Bohdan Lacina, Oldřich Menhart, Antonín Procházka a František Vík, vedle nich se na typografické úpravě a výtvarném doprovodu podíleli další umělci, jako například Jaroslav Benda, Petr Dillinger, Bohuslav Reynek a Jan Konůpek. Na sklonku života Pojer o své nakladatelské činnosti napsal: „*Nejsem básníkem ani spisovatelem, byl jsem jenom soukromým vydavatelem bibliofilských knížek. Tuto práci jsem konal podle svého nejlepšího vědomí, a dělal-li jsem ji dobře nebo špatně, posoudí budoucnost.*“

Josef Portman

Josef Portman (1893 – 1968) absolvoval gymnázium a po vykonání doplňovacích zkoušek na učitelském ústavu krátce učil, poté pracoval jako obecní úředník ve svém rodišti v Litomyšli. Jeho literární zájmy usměrnil profesor češtiny Jarmil Krecar, který ho v septimě seznámil s *Moderní revue*. V roce 1913 se mu do rukou dostalo druhé a poslední číslo Neumannova *Philobiblonu*, kde našel popisnou stat' o kuriózním cyklu dřevorytů, který vytiskl na ručním lisu ve dvaceti exemplářích Josef Váchal. Portman zatoužil získat jeden z nich a Váchalovi napsal, ačkoli nevěděl, jak mu zaplatí. Váchal mu pak na splátky poslal *Pekelný žaltář*, kde byl otištěn seznam všeho, co doposud vydal. Portman to chtěl všechno mít a tak mezi nimi začala vytrvalá a mnohaletá korespondence. Když Portman v roce 1919 Váchala poprvé navštívil v jeho vršovické dílně, viděl tam jeho kresbami vyzdobený výtisk Březinových *Básnických spisů*, vydaných SVU Mánes roce 1913, a opět zatoužil po něčem podobném. V srpnu 1920 mu Váchal přivezl svou novou knihu *Mystika čichu*, kde u tří dřevorytů chyběl název, který tam měl podle seznamu být. Portman požádal Váchala o svolení, aby si názvy mohl sám podobným písmem dotisknout. Ještě téhož roku zahájil tiskem básní z Březinových *Tajemných dalek* amatérskou tiskařskou tvorbu. Zprvu tiskl literu po liteře podle pravítka, následující rok však začal za pomoci svého otce, vyučeného typografa, používat primitivní tiskařský lis. Portman svou tvorbu charakterizoval jako tisk „*pro radost několika přátel a zprvu i sobě pro radost*“. Výběr tištěných titulů byl formován jeho čtenářskými a zejména sběratelskými zájmy a soustředil se na symbolistní a mystikou ovlivněný proud české literatury. Zprvu to bylo zejména dílo Otokara Březiny (dle básnickových pokynů) a Miloše Martena (převážně z rukopisů a korespondence zapůjčené Annou Klecandovou-Martenovou), později byl výběr tisků ovlivněn jeho kontakty s Josefem Florianem, z jehož sborníků Portman přetiskoval zejména překlady (Léon Bloy, Eugene Demolder, Francis Jammes, Franz Kafka a jiní). Produkci doplňovaly drobné příspěvky k březinovskému kultu, cizojazyčné texty v originále (například Johann Wolfgang Goethe, Edgar Allan Poe, Albert Schamoni) a další drobná původní (Petr Bezruč, Jaroslav Durych, Svatopluk Kadlec) i přeložená tvorba (Rainer Maria Rilke v překladu O. F. Bablera, Paul Valéry v překladu Josefa Palivce, dále pak Charles Baudelaire, Friedrich Hölderlin, Pierre Louÿs, William Shakespeare a jiní). Od roku 1924 se Portman najednou stává známým v bibliofilských kruzích, pro které jeho dílo začal posuzovat Arthur Novák ve své *Vitrince*. Ačkoli byly jeho tisky vydávány v nákladu od tří do

šestatřiceti exemplářů, našli se sběratelé, kteří začali shromažďovat všechno, co jim bylo dostupné. Snaha po úplnosti byla marná, snad nikdo od Portmana nedostal vše, počet jeho přátel a zájemců se měnil. Občas někdo zradil dárcovo přátelské gesto a dal titul do Zinkovy aukce, kde mnohdy dosáhl závratné ceny. Vedle Josefa Váchala nejvíce Portmanových tisků vyzdobil Jan Konůpek, Zdenka Braunerová a František Kobliha. U některých titulů spolupracoval také s předními typografy, jako byli Vojtěch Preissig, Karel Dyrynk a Method Kaláb. Portmanovu tvorbu, iniciovanou sběratelskou vášní a touhou po unikátních výzdobách, však provázely také konflikty a nedorozumění s výtvarníky i autory. S Josefem Váchalem se rozkmotřil už v první polovině dvacátých let poté, co Váchal přijal výtisk básnické sbírky Otokara Březiny k doplnění ilustrací a celkové výzdobě. Ten smluvenou práci vyhotovil, avšak poté knihu prodal za čtyři tisíce cizímu kupci, který platil hotově. Aby si Váchal Portmana usmířil, věnoval mu později výtisk Březinových spisů, který obdivoval při své první návštěvě u něj. K definitivní roztržce ale v roce 1927 stejně došlo. O dva roky později Portman přerušil vydávání textů Jaroslava Durycha a pro otisk článku Karla Čapka s ním přerušil styky Otokar Březina. V roce 1937 vydal Portman v nákladu šesti zvláštních a dvaadvaceti obyčejných exemplářů publikaci *Mých sto tisků*, ve které hodnotil svou dosavadní tvorbu. Bohumír Lifka o této knize napsal: „*Zpověď a bibliografie, s jistotou oboje nejpřitažlivější bibliofilské čtení, na jaké si může našinec přijít! Soukromý pres a rozněcující soubor desiderat – tu se sahá na sám bytostný nerv pořádného, skalního bibliofilství... Není pochyby, že potřebujeme takovýchto individualit a jejich osobitosti čtenářské na stálý osten a rozpal dřímajících možností v českém knihomilství. Nepotřebujeme soukromých presů na hříčky a zištnost, ale přáti si musíme tiskařů amatérů s vážnou směrnicí výběrovou, s monomanií pro výlučnosti, pro orchideje literatury. [...] Technické obtíže, radosti a zlosti s distribucí tisků, statistika, to vše je zajímavé a dokumentární, ale nejnapínavější je přece jen pouhý bibliografický sled oné stovky“.*

Josef Portman: Zpověď o neodolatelném nutkání, in: *Vitrinka VIII/1931*, str. 146-148; Bohumír Lifka: Josef Portman, tiskař a vydavatel ze záliby, in: *Marginálie I 1963*, str. 19-37; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 72-74; *Tiskař Josef Portman* (úvod Bohumír Lifka, soupis tisků Antonín Grimm). Praha 1972; Prokop H. Toman: Ten dům číslo 75 na Záhradi..., in: *Zprávy SČB 1976*, str. 74-75; *Lexikon české literatury 3/II*, str. 1019-1020; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 18-20, Ivan Kruis: Josef Váchal a Josef Portman – vzájemná inspirace aneb bibliofilie na hranici s bibliomanií, in: *Josef Váchal*. Klatovy 2006, str. 44-50

Václav Pour

Václav Pour (1904 – 1987) vystudoval nižší gymnázium a učitelský ústav, od roku 1923 učil v severozápadním pohraničí, a poté od roku 1928 v Praze. S přáteli učiteli, básníkem a prozaikem Františkem Springerem, bibliofilem Emanuelelem Fryntou a literárním kritikem,

překladačem a básníkem Albertem Vyskočilem se scházel v kavárně Union. Jejich prostřednictvím pak navázal plodné styky s řadou starších i mladších spisovatelů a výtvarníků. V roce 1932 se rozhodl, že všechnen svůj volný čas, zbývající mu po vzorném plnění školských povinností, věnuje práci na poli naší knižní kultury a ze svého bytu v Praze na Žižkově v Karlově (dnes Seifertově) 11 zahájil vydávání Pourovy edice Vyskočilovou básnickou sbírkou *Na pokraji dnů*. Ediční program nakladatelství byl formován přátelským kruhem literární kavárny Union, jeho účastníci (vedle již výše zmíněných k němu patřili zejména Karel Doskočil, František Hrubín, Svatopluk Kadlec a Josef Strnadel) se rovněž redakčně či překladatelsky podíleli na některých titulech. Do konce roku 1938 v edici vyšlo dvanáct titulů (Albert Vyskočil: *Na pokraji dnů*, *Básníkovo jaro* a *Marginalia*, *Listy sv. Kláry bl. Anežce České*, John Keats: *Dopisy a verše Fanny Brawnové*, Dante Gabriel Rossetti: *Ruka a duše*, *Písň o čtyřech posledních věcech člověka* ze 17. století, Raoul Ponchon: *Múza v hospodě*, Francis Jammes: *Čtyřverší*, *Dolů kopcem k Betlemu*, Antonín J. Dvořák z Boru: *Divotvorné vítězství nad smrtí*, Ondřej de Waldt: *Chvála českého jazyka*). Edičním profilem, čtenářskou orientací i vnější úpravou pokračoval Pour v tradici edic Symposion Rudolfa Škeříka a Atlantis J. V. Pojera, oscilujících na pomezí mezi bibliofilii a knihou běžné produkce. Náklad se pohyboval zpravidla mezi 300 až 600 exempláři s přednostními výtisky na lepším papíře pro užší kruh stálých odběratelů. Grafiky knihy zprvu upravoval v duchu tradiční typografie Albert Vyskočil, od roku 1937 pak převážně písmař a knižní grafik Oldřich Menhart, který pojetím úpravy i častým užitím vlastních písem vtiskl knihám charakteristický slavnostní a trochu chladný ráz. V roce 1939 získal Pour nakladatelskou koncesi omezenou na významná díla domácích i světových autorů a pokračoval ve svých edicích z Vinohradské (dnes Norské) ulice 10 v pražských Vršovcích.

Bohumil Novák: Životní jubileum Václava Poura, in: *Zprávy SČB* 1979, str. 40-43; V. Pour: Soupis tisků Pourových edic, in: *Zprávy SČB* 1980, str. 112-114; Soupis tisků Pourových edic, in: *Zprávy SČB* 1981, str. 50-52; *Lexikon české literatury* 3/II, str. 1039; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 42

Jaromír Rašín

Jaromír Rašín (1891 – 1951) byl synovcem politika Aloise Rašína. Vystudoval právnickou fakultu a pracoval v pojišťovnictví. Stal se ředitelem Slovanské pojišťovny a Slovanské záložny v Praze. Byl horlivým sběratelem knih a starých tisků, na svém statku v Liběchově vybudoval jednu z největších soukromých knihoven v ČSR. Kromě činnosti asekurační, včelařské (vystavěl největší včelíny v republice), agronomické a stavitelské měl také spisovatelské ambice. Psal verše, traktáty, filozofické eseje, překládal z různých jazyků,

dokonce i ze staré řečtiny. Své původní literární práce začal vydávat v roce 1927 vlastním nákladem a v bibliofilské úpravě, nejčastěji za účasti Cyrila Boudy. Z takto vydaných titulů můžeme jmenovat například jeho *Písně a balady*, *Slávu strojů a měst* nebo *Pohádku mládí*. V roce 1928 se stal předsedou Spolku českých bibliofilů. Jeho předsednictví však netrvalo dlouho. Jak později vzpomínal Karel Zink, Rašín měl „*domy i spousty peněz, umělci tvořili vznosné výzdoby budovy liběchovské knihovny a zejména jeho knižních produktů. Tiskárny tiskly bibliofilie na ručních papírech. Teď už jen najít vděčné, dychtivé kupce! A tak sekretářky tvořily úhledné balíčky a překvapení členové SČB dostávali hromádky knih – s účty a složenkami*“. A jím vydané tituly nebyly nijak levné, náklad výše zmíněných titulů se pohyboval mezi 250 až 300 číslovanými výtisky na ručním papíře a cena bývala 60 až 120 Kč. Když mu bylo ve výboru spolku naznačeno, že něco takového nemůže dělat, ani že spolek nebude vydávat jeho spisy, vzdal se v roce 1928 své funkce a do výboru přestal docházet. Pokračoval ve vydávání knih svým vlastním nákladem, i když se snažil najít někoho, kdo by mu obstaral expedici, jako to bylo například v roce 1929 u sbírky *Píseň života*, kterou svěřil nakladatelství Aventinum. Otakar Štorch-Marien z toho nebyl nijak nadšen, avšak záleželo mu na dobrých stycích se Slovanskou záložnou. V roce 1930 ještě založil edici Rašínova stovka, určenou pro texty cizích autorů v jeho překladu, avšak ta po dvou svazcích o rok později zanikla, což nepochybně souviselo se všeobecnou nakladatelskou krizí. Avšak i nadále příležitostně vydával soukromé tisky.

Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 54; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 80-81; Otakar Štorch-Marien: *Ohňostroj*, Praha 1969, str. 313-314; *Lexikon české literatury* 3/II, str. 1215-1216; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*, Praha 2003, str. 31

Karel Reichel

Karel Reichel (1895 – 1970) se narodil v rodině potštejnského kazatele Jednoty bratrské. Po svém bratrovi byl druhým Reichlem, který se narodil německým potomkům pobělohorských exulantů v zemi otců. Jako mnohý z jeho předků byl i on předurčen k dráze kazatele, a tak byl zapsán na gymnázium v německém Nížkém. Zde však setrval pouze do roku 1908, kdy se vrátil do nového pražského působiště svého otce. Definitivně opustil gymnaziální studia a navzdory rodinné tradici se stal malostranským knihkupcem. Odchod z dráhy vedoucí ke kazatelskému úřadu však nebyl odchodem z bratrského sboru a ze služby církvi, vydával například známá *Hesla Jednoty bratrské*. V roce 1926 založil edici podobnou Janského Hyperionu a nazvanou Špalíček. Svůj název odvozovala od emigrantských tisků Václava Kleycha. Vydal v ní náboženské traktáty Jana Amose Komenského (*Kšaft umírající matky*

Jednoty bratrské, Písně některé nábožné), Jana Blahoslava (*Spis o zraku, O původu Jednoty bratrské*) a Petra Chelčického (*Dva traktáty*). Obdobný obsah měly i další svazky edice (Jan Hus: *O poznání cesty pravé k spasení čili Dcerka*, Tomáš ze Štítného: *Knížky o hospodářství, Husitský zpěvník, Mravy ctnostné mládeži potřebné*). Úpravu všech svazků edice svěřil Františku Bílkovi, autorovi snad nejpovolanějšímu. Část nákladu podle Bílkova návrhu vázal do kůže Antonín Tvrdý. Vycházelo zpravidla dvacet pět výtisků na Zandersu, sto na domácí imitaci japonsku a tisíc na antikvu. Vázané svazečky na Zandersu stály okolo 80 Kč, na imitaci japonsku okolo 60 Kč a na antikvu okolo 40 Kč. Stejně tolik stály brožované výtisky na imitaci japonsku, na antikvu byly za méně než 25 Kč. Kromě toho ale Reichel vydal třeba i *Černou hodinku s Petrem Bezručem* a jiné pečlivě upravené knížky. V roce 1933 však činnost nakladatelství ukončil, uzavřel knihkupectví a vrátil se jako kazatel do rodného Potštejna, později se stal biskupem Jednoty bratrské.

Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 82; Ota Halama: Potštejnský radiozločinec, in: *Bratrstvo* 43/2002, číslo 4, str. 17-18; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 42

Arno Sánka

Arno Sánka (1892 – 1966) byl brněnský učitel a enfant terrible české meziválečné bibliofilie. Věčný pomník si vybudoval především svým dílem *České bibliofilské tisky*. V prvním dílu, který vydal v roce 1923 s výzdobou Josefa Váchala u St. Kočího v Brně, se jako první pokusil popsat, utřídit a klasifikovat českou bibliofilskou produkci od jejích počátků až do poloviny roku 1922. Kniha vyšla v nákladu 500 ručně číslovaných výtisků, z nichž prvních 15 bylo na japonsku za 90 Kč, 268 na Ullersdorfu za 60 Kč a 217 na imitaci ručního papíru za 55 Kč a jak neopomněl Sánka ve svých tirážích nikdy dodat, „aby bylo vyhověno liteře zákona, bylo vytištěno o 8 výtisků více a číslováno pro úřady, jimž nutno je zdarma dodatí“. I když nakladatel věřil v úspěch a potřebnost této knihy, větší část nákladu zůstávala i po dvaceti letech ležet skladem. Po zkušenostech s prvním dílem nemohl najít žádného nakladatele, a proto následující dva díly s výzdobou Jana Konůpka vydal v letech 1927 a 1931 vlastním nákladem v počtu 308 číslovaných výtisků, z nichž prvních padesát bylo takzvané poznámkové vydání s širším okrajem. Značně vzrostla i cena, za druhý díl zájemce zaplatil 170 Kč za poznámkové a 130 Kč za obyčejné vydání, u třetího to bylo 270 Kč a 230 Kč. V úvodu třetího dílu napsal: „A tak vydávám i druhý díl sám, na vlastní risiko, vědom si toho, že budu dva-tři roky těžce pracovat, abych finanční porážku knihou vzniklou zahladil, ale vědom si toho, že jsem ji dělal poctivě, úplně podle svého a bez ohledu na potřebnost. Bude-li

užitečna aspoň jednomu pravému bibliofilovi v budoucnosti, jenž mne už osobně nebude znát a jehož já nemohu znát, jsem spokojen a nedělal jsem své práce nadarmo“. Přestože oba následující svazky potkal stejný osud jako svazek první, zůstalo Sánkovo dílo svým podrobným popisem 2198 bibliofilských i „bibliofilských“ knih dodnes nepřekonáno. Sánka průběžně pracoval i na čtvrtém dílu, který zahrnuje období do roku 1945 (počet jím popsaných knih tak stoupl na 5541), avšak ten vyšel až rok po jeho smrti zásluhou Františka Bubly. Sánka však bibliofilie nejen sepišoval, ale také vydával. V roce 1923 založil edici „200“, ve které vyšlo sedm titulů (Marcel Schwob: *Imaginární životy*, Guillaume Apollinaire: *Fantasie*, Gustave Flaubert: *Herodias*, Honoré de Balzac: *Gobseck*, Maurice Hewlett: *Klíč k srdci*, Edgar Allan Poe: *Dvě povídky*, Ammianus Marcellinus: *Konec císaře Juliana*) převážně s výzdobou Jana Konůpka. Jejich náklad byl, jak napovídá samotný název edice, 200 ručně číslovaných výtisků, z nichž zpravidla prvních třicet bylo podepsáno výtvarníkem. Cena jednotlivých titulů postupně rostla, poslední svazek z roku 1927 stál již 230 Kč. Druhým a ještě výlučnějším Sánkovým podnikem, vydávaným v letech 1926 až 1930, byla edice Non multis (Edgar Allan Poe: *Metzengerstein a Zrádné srdce*, Jiří Karásek ze Lvovic: *Háj Mylittin*, Barbey d'Aurevilly: *Pomsta ženina*, Rachilde: *Vinobraní v Sodomě*, Maurice Maeterlinck: *Vražďení nevinátek*, Jan Theologie: *Apokalypsa*, Ferdinand Stiebitz: *O Janově Apokalypse*, Honoré de Balzac: *O chudásovi, jemuž říkali Toulavá mošna*, Karel Dyrynk: *Pisma Josefa Váchala*). Náklad jednotlivých svazků byl až na tři výjimky většinou 49 ručně číslovaných výtisků, o výzdobu se opět postaral zejména Jan Konůpek. Cena se pohybovala od 60 Kč do 160 Kč, zcela výjimečný však byl svazek *Apokalypsy*, který stál v subskripci 500 Kč a u knihkupců dokonce 900 Kč. Avšak Sánkovy bibliofilie, ač obsahem i výzdobou převyšovaly průměr své doby, šly jen zvolna na odbyt. Jejich vydavatel nebyl zdatným obchodníkem, navíc si svými polemikami ve 20. letech nadělal mnoho nepřátel. Byl příliš upřímný, otevřený a nesmlouvavý. Svým odpůrcům však dokázal udělat nejednu schválnost. Když například v roce 1925 vydal jako soukromý neprodejný tisk Poeova *Havrana* s Konůpkovými lepty, řada bibliofilů se o něj přihlásila. Sánka měl však o některých z nich své záznamy, a tak jim *Havrana* odmítl poslat. Ale aby je dopálil, balil jim příští objednávky svých edic do archů *Havrana* jako makulatury. Jindy zase neprodané zbylé výtisky svých edic pálil za notářské asistence. Svou vydavatelskou činnost ukončil v roce 1934 po vydání více než 28 titulů.

Miloslav Novotný: Padesát let Arna Sánky, in: *Marginalie XVI/1942-1943*, str. 45-48; Antonín Grimm: Arno Sánka - vydavatel, in: *Marginalie XVI/1942-1943*, str. 48-53; Bedřich Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 52; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie 1968*, str. 47-48; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 67-68; Václav M. Kimák: Arno Sánka bibliograf a bibliofil, in: *Zprávy SČB 1982*, str. 108-109; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 25-26

Vincenc Svoboda

Vincenc Svoboda (1887 – 1955) působil jako středoškolský profesor nejprve na rodné Moravě a později v Praze. Vedle své učitelské profese byl i vynikajícím překladatelem z němčiny, církevní slovanštiny, ruštiny, polštiny a angličtiny. Když se Miloslav Novotný v roce 1926 vzdal po prvním svazku (Giacomo Casanova: *Soliloque d'un penseur*) řízení edice Z prachu knihoven, začal ji Vincenc Svoboda vydávat společně s knihařem Antonínem Škodou. Do roku 1928 v ní vyšly další čtyři tituly, šlo o staré a vzácné tisky a rukopisy (*Spis o nových zemích a novém světě*, Jan M. Štěpánek: *Eylenšpigel*, František Palacký: *Dvě latinské řeči z roku 1817*, *Z pamětí Josefa Němce*). V roce 1927 založil Vincenc Svoboda další tři edice krásných tisků. Společně s knihařem Škodou edici Lidé a díla, v níž vyšel jediný svazek (Ferdinand Hrejsa: *Mladý Palacký*), sám pak edice Zvonice, v níž vydal dvě díla (Benjamin Klička: *Svět z rodiny*, Miroslav Rutte: *Člověk a čas*) a edici Libri prohibiti s jedním svazkem (Johann Wolfgang Goethe: *Das Tagebuch*). Ve třetím roce své vydavatelské činnosti, roku 1928, založil Svoboda další, pátou edici krásných tisků nazvanou Sad, která měla celkem tři svazky (*Pomněnky na Slavjanskou besedu 1848*, *Tři legendy o svatém Václavu*, André Gide: *Návrat ztraceného syna*). V roce 1930 a 1931 vydal ještě několik drobných děl mimo zmíněné edice (Jean Cocteau: *Eloge de l'imprimerie* a *Chvála knihtisku*, Oscar Wilde: *Tři dopisy*, Guillaume Apollinaire: *Pahorky*). Vydavatelskou činnost Vincence Svobody zakončuje v roce 1932 kniha jeho vlastních básní nazvaná *Století umírání* s podtitulem *Výbor lyriky z roku 1906 a 1907*. Úpravu všech titulů svěřoval Svoboda našim předním typografům, Karlu Dyrnkovi, Methodu Kalábovi a Rudolfu Hálovi. Část nákladu do kůže vázal Antonín Škoda, často podle návrhu Hany Roušarové. Z výtvarníků je třeba zmínit Zdeňka Gutha, Jana Konůpka, Antonína Majera a Josefa R. Marka. Náklad jednotlivých svazků se pohyboval mezi 31 až 110 výtisky, jen Eylenšpigel měl náklad 150, dvě knihy v edici Zvonice 500 a 250 a Spis o nových zemích výjimečně 1000 výtisků. Celý náklad nebo jeho část byla vždy vázána na vzácných a nejvzácnějších papírech, výtisky na japanu stály i přes 300 Kč. Vydavatelské dílo Vincence Svobody z let 1926 až 1932, rozdělené do pěti edic se sledem sedmi soukromých tisků, představující celkem 19 knih, našlo své ocenění i v soutěžích Spolku českých bibliofilů.

Kamill Resler: Vincenc Svoboda, ředitel gymnasia v.v., spisovatel, vydavatel krásných knih, zemřel 30. června 1955, in: *Zprávy SČB* 1955, číslo 5, str. 1-3; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 79; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 26

Rudolf Škeřík (Symposion)

Rudolf Škeřík (1896 – 1968) vystudoval medicínu a v roce 1925 nastoupil celoživotní praxi zubního lékaře v Praze. Ještě jako student však spojil svoji lásku k literatuře a k výtvarnému umění s činností nakladatelskou. Škeříkovo nakladatelství sídlilo nejprve v Moravské 14 a později stejně jako jeho ordinace Na Pernštýně 2 v jeho bytě, „*spojujícího ve svých prostorech oděr zubolékařských materiálů se vzrušujícím pachem čerstvě vydaných knih*“, jak později vzpomínal Otakar Štorch-Marien. Na podzim v roce 1921 zahájil vydávání své nejrozsáhlejší edice nazvané Symposion (její název byl reminiscencí na gymnaziální četbu Xenofonta, Platóna a Plutarcha a pravděpodobně také na některé starší ediční podniky cizí). Společně s prvním svazkem edice rozeslal Škeřík leták, ve kterém vyjádřil své základní obrysové představy o ediční řadě, která má být „*skutečnou duševní hostinou (...) pro čtenáře inteligentní, kteří požadují po knize nikoliv ukrácení dlouhé chvíle, ale naplnění svého vnitřního života a zesílení jeho tepu*“. V edici Symposion chtěl jako nakladatel přiblížit českému čtenáři některá klasická cizí díla, často ještě do češtiny nepřeložená, ale především sledoval soudobé dění v moderních světových literaturách. V reprezentativním výběru vydal výrazná díla autorů, jako byl Romain Rolland, Luigi Pirandello, Georges Duhamel, Anatol France, Jules Romains, Maurice Maeterlinck, Charles Vildrac, Jean Giono, Jean Giraudoux, André Maurois, Virginie Woolfová, Leonhard Frank, Alberto Moravia a další. Z klasiků to pak byli Gustave Flaubert, Alfred de Musset, Stendhal nebo Edgar Allan Poe. V Symposionu byla zastoupena především francouzská literatura, anglická, německá, italská a další už méně. S mnohými zahraničními autory byl Škeřík v přímém kontaktu, dopisoval si například s Rollandem a Maeterlinckem. S cizími literaturami se seznamoval také díky překladatelům, se kterými spolupracoval, zejména Jaroslavu Zaorálkovi, Otokaru Fischerovi a Jindřichu Hořejšímu. Do roku 1938 v edici vyšlo více než 110 svazků, jejichž náklad se pohyboval v rozmezí 750 až 1200 výtisků. Obyčejné vydání bylo tištěno na papíře Antik. Od desátého svazku přibýly číslované výtisky na lepším papíře Japan Banzay nebo na domácím similibanjanu (z celkového nákladu jich bývalo zpravidla 300 až 800) a k nim od čtyřiačtyřicátého svazku ještě výtisky na holandském papíře van Gelder (do 50 výtisků, někdy byly navíc podepsány autorem). Škeříkovi šlo především o co nejlevnější hodnotnou knihu, i když v bibliofilské úpravě. Také proto část nákladu čísloval a nechával ji svázat buď do balonového plátna nebo celokožené vazby. Nízké ceny od začátku vědomě dosahoval zavedením subskripce, která odběratelům umožňovala získat knihu bez knihkupecké provize. Pro stálé odběratele se cena jednotlivých svazků zpočátku pohybovala mezi 10 Kč až 20 Kč,

k tomu se zvláště prodávaly celoplátěné desky za 15 Kč a celokožené za 36 Kč. Na výtvarné podobně edice spolupracovali zpočátku Josef Čapek, Cyril Bouda, Jan Konůpek, Jan Rambousek a Hana Dostalová, ve třicátých letech převážně malířka Toyen, na konci sledovaného období také Karel Svolinský nebo Václav Mašek. V roce 1924 připojil Škeřík ke své základní edici další, nazvanou Antická knihovna, ve které uplatnil svůj zájem o klasickou literaturu řeckou a latinskou. Do roku 1933 v ní vyšlo osm svazků (Sapfó, Eurípides, Sofoklés, Aristofanés, Alkifrón, Tacitus, Plútarchos) v nákladu 500 až 750 výtisků na Antiku a 100 až 250 na similibianu, které byly vázané v plátně nebo na zvláštní objednávku v kůži. V roce 1927 přibývají hned další dvě Škeříkovy edice, a to Plejáda a Prokletí básníci. Plejáda byla koncipována jako exkluzivní edice knih českých autorů, přičemž měla vybírat z „literární produkce toho kterého období (...) díla hodnoty buď dokumentární, nebo přísliby zítřka“, čímž měla představovat jakýsi pandán k základní překladové edici Symposion. Jednotlivé svazky edice dokazují především Škeříkův smysl pro literární hodnoty soudobé české literatury, vyšla v ní díla Vítězslava Nezvala (*Akrobat, Edison, Hra v kostky*), Vladislava Vančury (*Učitel a žák, Nemocná dívka*), Jana Čepa (*Vigilie*), Ladislava Klímy (*Utrpení knížete Sternenhocha*), Jakuba Demla (*Můj očištec, Mé svědectví o Otokaru Březinovi*), Jaroslava Seiferta (*Poštovní holub*), Františka Halase (*Kohout plaší smrt*), Jaroslava Durycha (*Váhy života a umění*), ale také *Dílo Karla Hynka Máchy*. O grafickou úpravu většiny svazků se staral Vít Obrtel, o zbytek se podělili Jindřich Štyrský, František Bílek, Albert Vyskočil a Jan Horák. Náklad dosahoval až 1700 výtisků na papíře Antik, 50 výtisků na van Gelderu s podpisem autora a 300 výtisků na similibianu. Edice Prokletí básníci souvisela s Plejádou nejen tím, že takzvaní prokletí básníci byli v popředí zájmu mladé generace, ale i tím, že příslušníci této generace tyto autory překládali. Ve sledovaném období vyšlo v edici celkem dvanáct svazků (Francois Villon, E. A. Poe, Jehan Rictus, Comte de Lautréamont, Alfred Jarry, Gérard de Nerval, Stéphane Mallarmé, Charles Baudelaire, Friderich Hölderlin, Max Jacob a Arthur Rimbaud), většinou v úpravě Víta Obrtela a Jana Nového, náklad jednotlivých svazků byl obdobný jako u edice Plejáda.

Mojmír Helcelet: Symposion, in: *Bibliofil II/1924*, str. 72-75; Otakar Štorch-Marien: *Sladko je žít*. Praha 1966, str. 335; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie* 1968, str. 45; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 70; *Nakladatel Rudolf Škeřík a jeho dílo*, Praha 1977; Josef Glivický: Nakladatel Rudolf Škeřík a jeho dílo, in: *Zprávy SČB* 1979, str. 112-113; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 39-40

Jindřich Štyrský

Jindřich Štyrský (1899 – 1942) vystudoval Akademii výtvarných umění a znám byl především jako avantgardní malíř. Jeho rozsáhlá tvůrčí aktivita významným způsobem zasáhla i do knižní úpravy, které se věnoval od poloviny 20. let. Zpočátku mu byla spolupracovnicí malířka Toyen (1902 – 1980), se kterou se seznámil v roce 1922 a která se stala jeho celoživotní družkou. Štyrský byl však také vášnivým sběratelem knih, který nelitoval žádné námahy a oběti pro získání svazku, po němž toužil, a tak vybudoval jednu z nejrozsáhlejších knihoven erotické literatury u nás. V roce 1930 začal vydávat *Erotickou revue*, soukromý tisk určený pouze pro subskribenty, jimž byla posílána na dobírku. Minimálně propagovaná revue měla tři ročníky, první sestával ze čtyř čísel (vyšla v rozmezí října 1930 a května 1931), druhý a třetí byl publikován jako ročenka. Literární a výtvarný obsah *Erotické revue*, jehož základní směry určoval sám vydavatel, úzce souvisel s jejím názvem. Básně a povídky přebírané z nejrozličnějších období a kultur se prolínaly s teoretickými výklady od Sigmunda Freuda a Bohuslava Brouka. Bohatě se do *Erotické revue* překládalo z francouzské literatury, ať šlo o povídky z 18. a 19. století nebo o práce pařížských surrealistů. Z českých autorů byli spolupracovníky revue například Vítězslav Nezval, František Halas, Jindřich Hořejší, František Hrubín nebo Vilém Závada. Podstatnou součástí *Erotické revue* byly ilustrace a výtvarné přílohy. Kromě přebíraných reprodukcí se na její výtvarné podobě podílelo přibližně patnáct domácích výtvarníků. Mnozí z nich, stejně jako někteří spisovatelé, své příspěvky otiskovali pouze pod nejrozličnějšími šiframi a iniciálami. Kromě samotného Štyrského a Toyen se na stránkách *Erotické revue* můžeme setkat s tvorbou Adolfa Hoffmeistera, Františka Bidla, V. H. Brunnera, Antonína Pelce, Václava Maška, Rudolfa Krajce, Aloise Wachsmanna či Emila Filly. Čtenářský okruh revue byl limitován nejen omezeným počtem výtisků, ale i restriktivními nařízeními cenzury. V tiráži je uvedeno, že *Erotická revue* „*nesmí být veřejně prodávána ani vyložena, ani půjčována nebo jinak rozšiřována a nesmí být zařazena do veřejných knihoven*“. První ročník vyšel v nákladu 150 ručně číslovaných výtisků, z nichž prvních třicet bylo číslováno římsky, tištěno na van Gelderu a doplněno o přílohy. Cena lepších byla 70 Kč, zbytek byl za 36 Kč. Druhý ročník už vyšel v nákladu 250 číslovaných výtisků a třetí ve 200 číslovaných výtiscích. Zvýšila se však i cena, přednostní (50 a 28 výtisků na Pannekoeku s přílohami) stály 280 Kč a ostatní 144 Kč. Významným doplňkem *Erotické revue* byla Edice 69, kterou Štyrský ohlásil v nakladatelském prospektu v roce 1931: „*V Edici 69 budou vycházeti díla vynikajících literárních hodnot a grafická alba trvalé umělecké ceny, jichž náklad nutno omeziti na*

minimum pro jejich výlučný a erotický ráz, neboť nebylo by žádoucí, aby se tato díla stala majetkem širokých čtenářských vrstev, protože pro ně nebyla tvořena ani určena. Při výběru děl současných a žijících autorů řídil jsem se zásadou kvality. Jména básníků, spisovatelů, výtvarníků i překladatelů vylučuji jakékoliv podezření, že chci rozšiřovati pokoutní a bezcennou pornografii a anonymní soukromé tisky. Ze starší literatury vybral jsem díla, o jichž autenticitě nemůže býti pochybnosti, ač o nich oficiální literární historie mlčí pro jejich takzvanou imoralitu, jež však dokresluje svým intimním charakterem lidské profily básníků, jak je známe z jejich přístupné tvorby.“ Prvním svazkem Edice 69 byl „příběh demaskované illuse“ od Vítězslava Nezvala, publikovaný pod názvem *Sexuální nokturno*, poté následovaly tituly: *Justina* od markýze de Sade, *Thyrsos* od Františka Halase, *Emilie Přichází ke mně v noci ve snu* od Jindřicha Štyrského a *Ruské lidové erotické povídky*. Kromě posledně jmenovaného titulu, který ilustroval František Bidlo, se o výtvarnou podobu svazků podělili Štyrský s Toyen. Oproti *Erotické revue* měly svazky Edice 69 aristokratičtější vzhled, jejich náklad se pohyboval mezi 138 až 200 výtisky, z nichž prvních 30 až 69 bylo tištěno na lepším papíře a doplněno o přílohy, někdy byly ilustrace ručně kolorovány.

Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 88; Karel Srp: *Erotická revue a Edice 69*, in: *Český surrealismus 1929-1953*. Praha 1996, str. 54-65; Jindřich Štyrský: *Texty*. Praha 2007, str. 91-93

Z. V. Tobolka

Zdeněk Václav Tobolka (1874 – 1949) vystudoval historii a záhy po ukončení univerzitního studia projevil zájem o politiku. Stál u založení Masarykovy realistické strany a byl jejím prvním jednatelem, v letech 1911 až 1918 byl poslancem Říšské rady za mladočechy a od roku 1920 byl členem sociální demokracie. Avšak účast v politickém dění neodvedla jeho zájem od historie a především knihovědy. V letech 1897 až 1918 působil jako knihovník C.k. Veřejné a univerzitní knihovny a v roce 1910 vydal *Soupis českých prvotisků do roku 1500*. Po převratu v roce 1918 se Tobolka stal ředitelem knihovny Národního shromáždění a v této funkci setrval až do svého odchodu do penze v roce 1939. Z Tobolkovy iniciativy byla v roce 1925 zřízena komise pro knihopisný soupis československých tisků až do konce XVIII. století. O rok později se významně podílel na organizaci Mezinárodního knihovnického kongresu v Praze. V roce 1927 se Tobolka habilitoval jako první soukromý docent knihovědy na filozofické fakultě a v roce 1930 založil Československou knihovědnou společnost. V tomto roce také vyšly jeho *Dějiny československého knihtisku v době nejstarší*, které se staly základem široce pojatého plánu na vydávání faksimilí nejstarších českých tištěných

knih. Edici nazvanou Monumenta Bohemiae typographica začal Tobolka vydávat v roce 1926. Šlo o zinkografické přetisky vzácných knih, které byly vázané do imitací dobových celokožených vazeb. Během pěti let v edici vyšlo jedenáct titulů, doprovázených edičním výkladem o díle, autorovi a tiskaři. Prvním svazkem edice byla *Sít víry pravé* od Petra Chelčického z roku 1521, poté následoval *Kališnický pasionál* z roku 1495, *Písně chval božských* z roku 1541, *Dvanáct článků víry křesťanské* od Jana Husa, *Šest tisků Mikuláše Konáče z Hodiškova a Jana Wolffa* z let 1507 – 1511, *Velmi pěkná a nová kronika* z roku 1519, *Kronika o založení země české* od Martina Kuthena z roku 1539, *Nový zákon* z roku 1475, *Missale Pragense* z roku 1479, *Horní řád Petra z Rožmberka* z roku 1515, *Ein new Gesengbuchlen* Michaela Weisseho z roku 1531 a *Psalterium Olomucense* z roku 1499. Jednotlivé svazky byly tištěny v omezeném nákladu 50 až 100 exemplářů na ručním papíře a jejich cena se pohybovala od 400 Kč do 2500 Kč.

Jiří Cejpek: Zdeněk Václav Tobolka (1874-1949). *Bulletin Skip* [online]. 2001, číslo 2 [citováno 10. 09. 2007]. Dostupný z WWW: <http://www.nkp.cz/o_knihovnách/konsorcia/skip/Bull01_28.htm>; Jana Chadimová: Zdeněk Václav Tobolka. *Ikaros* [online]. 9/2005, číslo 10 [citováno 10. 09. 2007]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/2028>>

Prokop H. Toman

Prokop H. Toman (1902 – 1981) vystudoval právnickou fakultu a za první republiky působil jako okresní soudce. Už od mládí ho obklopovalo výtvarné umění. Jeho děd, advokát a poslanec Hugo Toman (1838 – 1898), byl zároveň činný jako sběratel a kunsthistorik. Jeho otec Prokop Toman (1872 – 1955) byl pražským soudním radou, ale proslavil se především svým slovníkem výtvarných umělců a studii o umění a sběratelství. Prokop H. Toman kráčel v rodinné tradici, byl vynikajícím znalcem výtvarného umění (dějiny umění později i vystudoval), z českých autorů se věnoval zejména grafice Zdenky Braunerové, ale publikoval i studie z dějin literatury. V roce 1925 vstoupil do Spolku českých bibliofilů a o dva roky později se sám stal nakladatelem krásných tisků, jak později vzpomínal: „*Jak jsem se sám dostal mezi bibliofily a nakonec mezi soukromé nakladatele? Dnes si opravdu nemohu vzpomenout na první impuls; je jisto, že lásku ke knize a všemu krásnému jsem vstřebával už v rodinném prostředí. Členem Spolku českých bibliofilů jsem se stal už jako student, a sháněl jsem bibliofilské tisky s vášní, jež naprosto neodpovídala mému studentskému kapesnému. Po seznámení s některými bibliofilskými nakladateli pocítil jsem také touhu vydat knihu, kterou jsem si zamiloval pro její obsah, v krásném rouchu. Chtěl jsem, aby krásnému literárnímu dílu odpovídala také krásná úprava, i když výběr byl silně subjektivní. Tak došlo k vydání mé první knihy. Byla to kniha esejí a evokací Arthura Breiského „Triumf zla“. (...) Vydal jsem*

knihu společně s žijícím bratrem autorovým, Dr. Rudolfem Breiským; ovšem celá tíha vydání spočinula stejně na mně.“ Tato kniha vyšla ještě mimo ediční řadu. Teprve povzbuzen úspěchem zakládá Toman v roce 1928 edici Trianon (jejím názvem chtěl vyjádřit půvab knížek, křehkých jako onen kouzelný letohrádek ve Versailles). Obsah jejích deseti svazků vydaných v průběhu následujících deseti let vycházel především z okruhu Moderní revue (Rémy de Gourmont: *Rouhavý růženec*, Pierre Louÿs: *Antické povídky*, Rudolf Medek: *Zlatý věk*, Teréza Dubrovská: *Rudé kamelie*, Jaroslav Maria: *Tři krůpěje*, Karel Toman: *Rostlo stranou*, Charles Dickens: *Dvě vánoční povídky*, Jules Laforgue: *Zázrak růží*, Petr Bezruč: *Paralipomena I a Paralipomena II*). Všechny knihy této edice měly znaky dobré bibliofilie, vycházely v nákladech 150 až 200 číslovaných výtisků na ručních papírech a o jejich úpravu se staral Method Kaláb nebo Karel Dyrnck. Jejich cena byla většinou 90 Kč za výtisk na holandském papíře a 180 Kč za výtisk na japanu. Avšak pokud chtěl mít zájemce například Louÿsovy povídky i s trojím stavem leptu T. F. Šimona, stálo ho to 600 Kč. K této edici připojil Toman v roce 1930 další, kterou nazval Protos (z řečtiny „první“), ve které vydával pouze první vydání českých autorů. Zde vycházely knihy ve větším nákladu a vedle výtisků na ručním papíře tiskla se hlavní část nákladu na dobrém bezdřevém papíru (až 400 číslovaných výtisků). Do roku 1937 v edici vyšlo šest svazků (Prokop Toman st.: *Umění a sběratelství*, Adolf Hoffmeister: *Světobol*, Prokop Toman ml.: *Hovory s knihami a lidmi*, Darča Outratová: *Tak jako...*, *Pozdravy Petru Bezručovi*). Nejdražší byly výtisky na japanu (až 250 Kč), za poloviční cenu byly výtisky na holandském papíře (až 130 Kč) a nejlevnější na bezdřevém papíře (až 65 Kč). O výtvarný doprovod obou edic se kromě již zmíněného T. F. Šimona starali především Václav Mašek, František Kobliha, Zdenka Braunerová, Adolf Hoffmeister, Arno Nauman a Jan Konůpek. Mnohé z knih Prokopa H. Tomana byly oceněny v soutěžích Spolku českých bibliofilů, některé se i zúčastnily reprezentačních zahraničních výstav českých bibliofilských tisků.

Bedřich Beneš Buchlovan: Sedm lístků z matriky soukr. vydavatelů, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 12-13; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 81; Prokop H. Toman: Mé bibliofilské tisky, in: *Zprávy SČB 1977*, str. 9-15; František Dvořák: Dr. Prokop H. Toman pětasedmdesátníkem, in: *Zprávy SČB 1977*, str. 90-91; Václav Šmejkal: In memoriam Dr. Prokopa H. Tomana, in: *Zprávy SČB 1981*, str. 112-114; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 27

F. Topič

František Topič (1858 – 1941) získal praxi v podniku Františka Šimáčka a po jeho předčasné smrti v roce 1885 jako manžel jeho neteře firmu převzal. Od roku 1906 sídlilo nakladatelství a knihkupectví na Ferdinandově (dnes Národní) třídě 9. Topičův závod se stal již před koncem

19. století jednou z nejvýznamnějších pražských nakladatelských firem. Jeho nakladatelský program byl vybudován na ověřených hodnotách národně výchovného proudu soudobé české poezie a prózy a na výpravných uměleckých publikacích. V roce 1909 do závodu vstoupil syn zakladatele Jaroslav Topič (1885 – 1936) a v roce 1913 se firma změnila na obchodní společnost. Topičovo knihkupectví si od počátku budovalo pověst svým prestižním sortimentem cizojazyčné literatury s důrazem na francouzskou literaturu. Vedle knihkupectví vznikl i Topičův salon, vyhlášená výstavní síň, kde se domácí umění střídalo se zahraničním. Oproti tomu nakladatelství, které vydávalo spisy Václava Beneše Třebízského, Svatopluka Čecha, Ignáta Herrmanna, Josefa Holečka nebo Jana Nerudy, mělo čím dál tím víc konzervativní ráz. K tomu se připojovala i úzkostlivá šetrnost zakladatele firmy, pevně zakotveného v tradicích 19. století, což odrazovalo mladší významné autory i výtvarníky. Na módu bibliofilských vydání firma reagovala přednostními výtisky, čisté bibliofilie nevydávala. Například Nerudovy spisy vyšly i ve stovce číslovaných výtisků na ručním papíře a v celokožených vazbách, ovšem písmo i typografická úprava zůstala stejná jako ve vydání obvyklém. K Vánocům 1928 vydala firma *Oznamovatele* č. 25 s nadpisem *Bibliofilie* a s podtitulem *Podepsané a číslované výtisky*. Oznamovatel nabízel asi tři desítky knih vázaných v pergamenu, na similiby Japanu v kůži, na slabém indickém papíru a podobně. V pestré směsici nabízených titulů bychom mohli najít například Alleluja! od Františka Táborského v úpravě Františka Kysely (1919), Utrpení mladého Werthera od J. W. Goetha v úpravě Petra Dilingera (1925) nebo Milou sedmi loupežníků od Viktora Dyka v úpravě Cyrila Boudy (1927). Posledně jmenovaný výtvarník vtisknul tvář i edici převážně překladové literatury nazvané Topičovy bílé knihy, která se vyznačovala vysokou úrovní. Od poloviny 20. let však docházelo k postupnému výprodeji skladu, což předjímalo další osud firmy, která nezadržitelně ustupovala z výsluní českého nakladatelského podnikání. Nakonec v roce 1936, po smrti Jaroslava Topiče, prodal jeho otec dům na Národní třídě i firemní název Jaroslavu Stránskému.

Arthur Novák: Závod Topičův, in: *Vitrinka I/1923-1924*, str. 50-51; Karel Nosovský: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha 1927, str. 480-483; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1908 – 1925, in: *Marginálie 1968*, str. 45; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie 1968*, str. 90; Aleš Zach: *Stopami pražských nakladatelských domů*. Praha 1996, str. 17-22; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 44

Josef Váchal

Josef Váchal (1884 – 1969) se vyučil knihvazačem v Praze. Již v té době byl vášnivým čtenářem, jeho otec Josef Aleš – Lyžec (bratranec Mikoláše Alše) ho navíc zasvětil do

teosofické a spiritistické literatury. Váchal tak propadl okultismu, jeho přecitlivělá duše byla zmítána úzkostnými stavy, hlasové a vizuální halucinace stíraly hranice mezi představami a skutečností. Rukopisné záznamy, které kolem roku 1907 Váchal zaznamenal do deníku, jsou jeho prvním spisovatelským činem. Jeho literární začátky tak spadají do doby jeho prvních výtvarných projevů. Jako malíř a grafik se Váchal znovu vždy vracel k svým osobním prožitkům příznaků vyvolaných halucinacemi. Již v roce 1910 vytvořil Váchal svou první básnickou knihu, nazvanou *Vidění sedmera dnů a planet*, jejíž text sám napsal, vyřezal obyčejným nožem přímo do dřevěné desky zároveň s ilustracemi, vytiskl, svázal a vydal v nákladu sedmi exemplářů. V řadě magických knih je jeho vrcholným dílem kniha *Z rituálu toledských heretiků listy některé o příchodu Páně jednající* z roku 1911. Pro tuto práci, kterou vydal ve třinácti exemplářích, ručně vyřezal své první písmo. Jeho enormní velikost dekorativně vyplňující plochu stránky, jež obsahuje třeba pouze čtyři pět slov, ztěžuje čitelnost textu. V pořadí druhá Váchalova knížka, v roce 1910 vydané *Přepěkné čtení o gasnowidném Wawřincovi, kterak skrze d'ábla záhubu na dusej vzal a sspatného konce dossel*, prokazuje, že se jako umělec po literární i výtvarné stránce inspiroval kramářskou písní, mistrně ji imitoval i parodoval zároveň. Největším zážitkem však byla pro mladého umělce barokní kniha. Váchal byl velkým znalcem a milovníkem literatury 17. a 18. století, zvláště spisů Koniášových, jehož spis *O mukách pekelných* sám pro sebe přepsal. Vychutnával si jazykové a slohové zvláštnosti této literatury o oblíbil si ji do té míry, že tvořil v jejím duchu. V roce 1913 tak například vydává *Nový pekelný žaltář aneb Diwové d'ábelští, to jest obšírné vyprávění o planetních, zemských jakož i pekla obywatelích, tolikéž pekelná sněmování Sabbath řečená a Temnoty věčně důkladně prozkoumané*. Své svérázné filozoficko-etické názory na základní otázky života, umění a věčnosti shrnul Váchal v knize *Dokonalá magie budoucnosti utvářená imaginacemi krásna a lásky jakož i přetržením tradic starých magií a věr* z let 1921 až 1922. Kniha vyzdobená mnoha barevnými i černobílými dřevoryty vyšla v nákladu 20 číslovaných exemplářů a stála 1000 Kč. Podstatnou částí Váchalova mystického životního názoru byl výlučný vztah k lidem a neobyčejná láska ke zvířatům, zvláště k psům. Památce svých psů věnoval Váchal *Mystiku čichu*, 121 dřevorytů, které v počtu 10 číslovaných exemplářů vytiskl, svázal a vydal v dubnu až srpnu 1919 a nabízel za 500 Kč. Váchal byl také sžíravým kritikem soudobé společnosti, vášnivým odpůrcem všeho formalismu v umění a v životě. Dovedl při tom být vtipný a rázovitě humorný, jak o tom svědčí neprodejný titul *Vademecum v erotiky soustech, o luze a o buržoustech, čili o krásu zájem, o lásku, u rozmanitých mamlásků* vydaný v roce 1928 v počtu 20 exemplářů. Rejstřík Váchalova literárního díla je tak bohatý, že v sobě zahrnuje nejrozumnější literární druhy. Psal

romány, pověsti, pamflety, drobné příležitostné prózy, verše, kalendáře, ročenky, kramářské písně, memoáry a cestopisy, přičemž se zálibou mísil jednotlivé druhy a žánry, takže zařazovat výsledný slovesný útvar do vyhraněných kategorií není snadné ani účelné. Mezi významnější tituly patří báseň *Mor v Korčule*, vydaná v počtu 18 ručně číslovaných výtisků na van Gelderu s víc než padesáti dřevoryty. Kniha vznikala v rozmezí let 1923 až 1927 a Váchal na ní strávil 270 dní, čemuž odpovídala její cena 3000 Kč. Podobného rázu je i *Čarodějnická kuchyně*, kterou Váchal vytiskl v sedmi exemplářích, svázal do vepřovice a v roce 1928 nabízel za 2000 Kč. Nejvýznamnější a také formátem největší z Váchalových prozaických knih bychom mohli současně označit jako literaturu vědecko naučnou, kdyby to zároveň nebyly satiry a parodie na ni. Do této kategorie lze zařadit *Ďáblovu zahrádku aneb Přírodopis strašidel, tj. neobyčejnou cestu mezi Ďáblými dětmi, přízraky a bytostmi přírodními, zjevujícími se často hříšnému člověku*. Této knihy, která se prodávala od 1800 Kč výše, vyšlo 17 číslovaných výtisků na Eggertu. Celá práce na ní trvala od roku 1921 do roku 1924 a Váchal při ní strávil 3560 pracovních hodin. Ve stejném roce vydal také svou kulturně a literárně historickou studii *Krvavý román*, vtípem a ironií sršící knihu, která si vyžádala 800 hodin práce, vytištěna byla rovněž v sedmnácti číslovaných výtiscích a stála 500 Kč. Pseudoteologickým spisem, soustředujícím nejúděsnější Váchalova rouhání, je *Kronika bludařstva, to jest postila kacírská, sbírka nekřesťanských kázání, glos a básní na všechny neděle a svátky v roce připadající*. Tato práce vyšla v roce 1925 v nákladu 16 číslovaných výtisků a stála 2000 Kč. Technickou příručkou pro grafiky měl být Váchalův *Receptář barevného dřevorytu* z roku 1933, v němž publikoval vlastní zkušenosti, jež získal během dvacetileté praxe v oboru. Příručku však vydal ve váchalovském počtu pouhých sedmi výtisků za 16 000 Kč, z nichž prodal pouze jediný. Větší náklad měly jeho válečné paměti nazvané *Malíř na frontě* z roku 1927. Ty však vydala jeho družka Anna Macková, a to v nákladu 457 ručně číslovaných exemplářů, z nichž prvních sedm za 500 Kč bylo na japonsku, sto padesát za 130 Kč na domácí imitaci hollandu a zbytek na antiku za 70 Kč. V letech 1928 až 1931 Váchal pracoval na knize *Šumava umírající a romantická*, kterou vydal v jedenácti výtiscích, značených písmeny. Nejnižší cena, za kterou ji prodal, byla 4000 Kč, ministerstvu prodal vázanou knihu za 16 000 Kč. Váchal vytvořil desítky knih, k nimž sám text nejen napsal, ale i vysázal z vlastních písem, doprovodil řadou ilustrací, vydal a svázal do původní vazby z pergamenu a nejčastěji do kůže, kterou zdobil řezáním nebo vypalováním. Své knihy vydával vždy v provokativně malém nákladu. Pohrdání bibliofilskou vášní ho vedlo k tomu, aby jak grafickou úpravou, tak formátem knih, které někdy nabývají obudně velikých rozměrů a neuvěřitelné váhy, šokoval a iritoval sběratele. Váchal nechtěl tvořit „krásnou

knihu“, jeho kniha se měla vymykat všem zavedeným kritériím o jejím vzhledu. Váchalovy knihy vznikaly v šíleném zaujetí, kdy celé měsíce nespal, tvořil písma, řezal dřevoryty a sázal svůj text přímo z kasy, aby pak po několika výtiscích, jejichž cenu mu nikdo nikdy nezaplatil (používal vždy nejlepší ruční papír a nejdražší cizí barvy), desky rozřezal a písma zničil. Váchalovi se stala kniha nejvlastnějším prostředkem k sebevyjádření, uplatnil v ní řadu svých schopností, které daly vzniknout jednotnému uměleckému dílu. Patří k váchalovským paradoxům, že své knihy vlastně sám učinil nečtenými, a to jednak pro jejich nesnadnou dosažitelnost, v některých případech i pro obtížnou manipulaci i těžkou čitelnost původních písem a v neposlední řadě i pro stylistické zvláštnosti svých textů. A tak se Váchalovy knihy staly bibliofilí par excellence, knihou pouze prohlíženou.

-r.-t.: O knihách Josefa Váchala, in: *Bibliofil I/1923*, str. 81-85; Marcela Mrázová-Schusterová: *Josef Váchal a kniha*. Praha 1968; Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 64-65; František Dvořák: Nad dílem Josefa Váchala, in: *Zprávy SSPE* 1979, číslo 4, str. 2-3; *Josef Váchal*. Praha 1994; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. Praha 2003, str. 17-18; *Josef Váchal. Sborník textů*. Klatovy 2007

Vladimír Žikeš

Vladimír Žikeš (1906 – 1980) začal vydávat knihy ještě jako student obchodní akademie v rodné Plzni. Mezi první tituly patřily jeho vlastní překlady z francouzštiny. Frankofonní literatura a prostředí bylo jeho trvalým zájmem, zvláště pro dlouhou tradici bibliofilství. V roce 1925 založil bibliofilskou edici Věž, ve které během tří let vydal pět titulů (Antonín Bebr: *Tristan a Isolda*, Gabriel Hanotaux: *Bibliofilové*, Jaroslav Maria: *Emausy*, Edvard Valenta: *Zrána*, Antonín Bebr: *Moře*). Na výzdobě jednotlivých svazků se podíleli například František Kobliha, Josef Hodek nebo Alois Bílek. Náklad edice byl nejčastěji 125 číslovaných exemplářů na ručním papíře, z nich bylo 100 prodejních, zbytek byly autorské výtisky. Prvních deset exemplářů bývalo tištěno na japanu a dvacet až třicet exemplářů bylo vázáno v umělecké celokožené vazbě od našich předních knihvazačů. Jednotlivé tituly stály okolo 100 Kč, vázané a na japanu dvojnásobek i trojnásobek. V roce 1926 vydal dílo *J. A. Comenii Angelus Pacis* v nákladu 165 ručně číslovaných exemplářů, dalších pět exemplářů bylo zvláště určeno pro Mezinárodní výstavu krásné knihy v Lipsku v roce 1927. Kromě latinského originálu obsahovala kniha český, francouzský, anglický a německý překlad. Bylo to luxusní vydání v typografické úpravě Karla Dyrynka svázané do modrého safiánu Antonínem Škodou. Při vydání stála kniha 200 švýcarských franků, později dokonce 250 švýcarských franků. V roce 1927 založil Žikeš edici Viola, ve které však vyšel pouze jeden svazek (Vítězslav Nezval: *Dobrodružství noci a vějíře*) v nákladu 835 ručně číslovaných výtisků,

z nichž 35 bylo na Zandersu s podpisem autora a v celopergamenové vazbě. Takový výtisk stál 300 Kč, obyčejný přišel na 18,50 Kč. Po odjezdu ze svého rodiště pracoval Žikeš u firmy F. Topič a zároveň externě studoval dějiny umění se specializací na dějiny knihtisku a knižních vazeb u Zdeňka Václava Tobolky. Dalším nákladným tiskem, který nelze opomenout, bylo v roce 1933 už v Praze vydané *Dílo Josefa Drahoňovského* z pera Jindřicha Čadíka. Tato kniha vyšla v nákladu 500 kusů a v odlišných úpravách. Výtisky vázané v celokožené nebo celopergamenové vazbě s použitím intaglií rytých Drahoňovským do horského křišťálu nebo s kamejemi z karneolu či onyxu stály 2535 Kč, pokud chtěl zájemce vazbu se supralibros (monogram majitele), zaplatil 1250 Kč. Jak je vidět, u tohoto vydání se nejvíce cenila vazba, výtisky vázané v polopergamenu nebo polokůži stály 650 Kč. Jako soukromý nakladatel působil Žikeš až do roku 1937 a spolupracoval s tehdejšími typografickými a knihařskými špičkami. Celkem vydal přes tři desítky bibliofilských titulů. V roce 1937 získal nakladatelskou koncesi a vydávání knih se stalo jeho obživou.

Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginálie* 1968, str. 75; -al: Vladimír Žikeš zemřel, in: *Zprávy SČB* 1980, str. 55; Pravoslav Kneidl: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*, Praha 2003, str. 40; Tomáš Síbek: Nakladatel Vladimír Žikeš. *Ikaros* [online]. 10/2006, číslo 11 [citováno 22. 08. 2007]. Dostupný z WWW: <<http://www.ikaros.cz/node/3679>>

III. Bibliofilové a jejich svět

Miloslav Novotný si už v roce 1930 posteskl, že psát o bibliofilech je nesnadné, protože toto téma je z velké části nezpracované. Upozornil na to, že v tomto směru postrádáme dostatečnou zásobu autobiografií, konfesí, statistik a monografií. Podle Novotného: „*Bibliofilové jsou z velké většiny tiší, nepsaví, nedávají nám nahlédnout do svého nitra. A proto – chceme-li o nich psát – dostáváme se nakonec do zlé situace, že si musíme vypomáhat svými vlastními zkušenostmi a že náš celý systém je docela vratký. Ještě štěstí, že nám přicházejí na pomoc ze zahraničí!*“⁵⁹ Většina prací, které se k nám za první republiky o bibliofilství dostávaly, přišla z Německa. Populární byla zejména díla Gustava Adolfa Ericha Bogenga (1881 – 1960), která byla pravidelně recenzována na stránkách českých bibliofilských časopisů. Jeho základní přehledové dílo *Einführung in die Bibliophilie* bylo v roce 1931 přeloženo do češtiny a vyšlo pod názvem *Knihomilství*.⁶⁰ V první části této práce se Bogeng pokouší vymezit a popsat bibliofilství: „*Bibliofilie překládá se slovy láska ke knihám, »knihomilství« (dilettabilita), potěšení z knih a pokochání s nimi ve volných chvílích. Má tím být vyjádřeno, že je osobitě psychologicky zdůvodněnou, láskyplnou náklonností ke knize. Náklonnost ta projevuje se snahou – nebo i pudovou touhou – míti knihu v subjektivním vlastnictví, těšiti se z ní a opatrovati si ji. Všechny definice bibliofilie, o které se v tomto směru kdo pokusil, označují – a nikoli neprávem – pojem bibliofilie jako složeninu prvků iracionálních a racionálních a všechny trpí nejasností i nedokonalou jadrností ražby. Těžko vystihnouti přesnou linií a zřetelným obrazem pocity neurčitelné, protože neurčité, nebo dokonce vášně. Nazveme-li bibliofila diletantem, který »con diletta« pěstuje umění nebo vědy, nazveme-li ho knižním nadšencem či jakkoli jinak, vždycky tím označíme jen jedince a jeho osobní poměr k individuálnímu knihomilství, nevymežíme tím však nikterak bibliofilii jako kulturně historický zjev a svébytný, hodnotný článek ve vývoji knižní kultury. Spokojujeme se tedy obvykle rčením: Bibliofilové vždycky byli a vyhlíželi tak a tak. Pokoušíme se charaktery bibliofilů vykresliti typologicky a ze shod těchto kreseb snažíme se vyložiti bibliofilii jako vlastnost knihomilci vrozenou. Tedy asi tak: knihomilec je člověk, u kterého láska ke knihám přesahuje obvyklou míru. Knihomilec v dobrém smyslu slova je člověk, jemuž zjemnělé, zduchovnělé, umělecky nebo vědecky řízené sběratelství je prostředkem vzdělání a učenosti, ve zlém smyslu pak člověk, který nerozeznává věc hlavní od podružné, dává přednost světu*

⁵⁹ Miloslav Novotný: Poznámky o knihomilské fysiologii, in: *Bibliofil VII/1930*, str. 124

⁶⁰ G. A. E. Bogeng: *Knihomilství*, in: *Vitrinka IX/1932*, str. 22-23

knižnímu před světem živoucím a má raději herbář nežli les.“⁶¹ Čeští bibliofilové se s takovýmto vymezením ztotožňovali a samozřejmě jim šlo vždy o to, aby byli viděni v tom pozitivním významu slova bibliofil. Často proto museli svou zálibu hájit. Arthur Novák ve svém článku u příležitosti obnovy Spolku českých bibliofilů napsal: „*Bibliofilie není jen estétství, jak se tu a tam tvrdí, není ani egoistické požitkářství. Bibliofil nemůže býti snobem, jako snob nemůže býti bibliofilem. Láska ke knize vůbec a láska ke krásné knize zvláště je duchové povznesení a touha kultivované duše. Nejde jen o vkusné vznešené roucho knihy; vždyť byl to především její obsah, její duchové hodnoty, které neodolatelně nutkaly obléci je v ně. To jsou ostatně i meze pro vydávání a sbírání sličných knih. Co je vedle, není bibliofilie, to je jen parazit na jejím těle. Bibliofilie není jednostrannou. Co milujeme? Jsou to staré knihy – vzácné doklady práce prototypografů, jsou to knihy s obrazy, podanými s nedostižným téměř uměním, kde obraz a text dávají jednotu někdy až nadsmyslného půvabu, jsou to knihy tiskařských dynastií, ve svém vkusu typické, nepřehledná řada souborů reálních, myslivých i transcendentálních, díla epoch, osob, skupin, slovem souhrny v nekonečných obměnách. [...]* Je tu ovšem i sličná kniha naší doby, projev citu a vkusu přítomnosti, vypěstěný nejen pro estetický zážitek knihomilův, ale i jako vzor pro standart velké výroby. Novodobá kniha nemůže býti méně krásnou, nežli výtvořiny minulých epoch, ale nesmí býti anachronismem, musí ukázati – ať prostě, nebo rafinovaně – smysl pro krásno dnů svého vzniku.“⁶² Ideální bibliofil v prvorepublikové představě byl tedy člověk vzdělaný a sečtělý, kterému nešlo pouze o obsah knihy, ale také o její formu. Chtěl mít knihu krásnou a krása jejího zevnějšku měla být odrazem krásy jejího obsahu. Bibliofil ctil knihu jako umělecké dílo, chtěl ji mít stále v takovém stavu, v jakém vyšla z tiskárny nebo od knihaře. Někteří bibliofilové šli dokonce tak daleko, že na čtení měli obyčejný výtisk a ten přednostní na ručním papíře si nechali nerozřezaný svázat. Bibliofilové rádi poukazovali na to, že „nečtou s tužkou v ruce“. Skutečný bibliofil se měl vykazovat zevrubnou znalostí obecných dějin knihtisku a měl znát vývoj knihtisku a knižní kultury u nás. S využitím těchto znalostí pak měl budovat svou sbírku krásných tisků. Samotný vrchol bibliofilství byl pak spatřován v tvůrčím podílu na vzniku bibliofilské knihy. Jen hrstka bibliofilů dokázala vyvíjet soustavnou ediční činnost, avšak celá řada jich alespoň pro sebe a své přátele vydávala různé příležitostné soukromé tisky.

⁶¹ G. A. E. Bogeng: *Knihomilství*. Praha 1931, str. 5-6

⁶² Arthur Novák: Na uvítanou, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 81-82

Spolek českých bibliofilů

První světová válka utlumila činnost Spolku českých bibliofilů, který byl založen v roce 1908. V nové republice spolek sice dál formálně existoval, avšak nevyvíjel žádnou aktivitu. Předváleční členové spolku Jan Gotthard, Method Kaláb, Josef Nováček a Karel Zink se s tím ale nechtěli smířit a začali usilovat o jeho oživení. Na jaře roku 1924 rozeslali všem deníkům noticku, že Spolek českých bibliofilů obnovuje svou činnost a že se přijímají přihlášky starých i nových členů. Odezva tisku byla vcelku příznivá. Bradáčův *Knihomol* přinesl článek J. M. Augusty nazvaný Úkoly bibliofilského spolku u nás.⁶³ V něm se píše, že se vznikem moderní bibliofilské knihy se bibliofilie v širším smyslu rozpadá na sběratelství knih starých a na výrobu knih nových. A v tom je podle Augusty „obsažen program každého bibliofilského spolku; péče o výtvarnou stránku knihy, jež by byla v harmonickém pojetí a vztahu k artistní formě a obsahu literárního díla“. V říjnovém čísle *Vitrinky* se zase objevil článek o bibliofilských spolcích v cizině, na jehož konci si Arthur Novák neodpustil doušku: „Také jsem viděl, že Spolek českých bibliofilů se chystá protřít si oči po dlouhém, velmi tvrdém spánku.“⁶⁴

Dlouho očekávaná valná hromada spolku se konala 19. prosince 1924 v kavárně Union. Pozvánky na ni byly rozeslány na 385 adres, tedy i dosud nepřihlášeným bibliofilům, avšak dostavilo se pouze 43 bibliofilů. Provedla se malá úprava předválečných stanov a proběhly volby výboru. Na první výborové schůzi o deset dní později byl předsedou zvolen František Táborský, místopředsedy Method Kaláb a Antonín Lhota, pokladníkem Karel Zink, jednatelem Vladimír Káš, účetním Alois Lojín a přísedícími výboru Ludvík Bradáč, Karel Janský, Arthur Novák, Miloslav Novotný, Kamill Resler a Josef Šimek. Valná hromada také ocenila zásluhy Karla Dyrynka a Františka Kohla a jmenovala je prvními čestnými členy. Rozhodnuto bylo také o výši členského příspěvku, která byla stanovena na 50 Kč. V dalších letech byl tento příspěvek zvýšen na 100 Kč. Na výborové schůzi byl potom Arthur Novák požádán, aby jeho časopis *Vitrinka* byl prohlášen za spolkový orgán.⁶⁵ První členská schůze spolku se konala již 26. ledna 1925. Bylo na ní vzpomenu smrti Arnošta Procházky, „bibliofila nejušlechtilejší ráže, od jehož jména je vývoj české krásné knihy neodlučitelný.“⁶⁶

Obnovený Spolek českých bibliofilů také navázal na svou předválečnou ediční činnost. Na jaře roku 1925 vydal cyklus užitkových dřevorytů Karla Vika nazvaný *Drobnosti*

⁶³ J. M. Augusta: Úkoly bibliofilského spolku u nás, in: *Knihomol 1924-1925*, str. 54-61

⁶⁴ Spolky bibliofilů, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 6

⁶⁵ Valná hromada spolková, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 100-101

⁶⁶ První členská schůze, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 138-139

v nákladu 120 číslovaných exemplářů. V květnu pak u příležitosti výstavy Máchova díla vyšla bibliografie *O českých vydáních Máchova máje* od Františka Krčmy. V následujícím roce jako členská prémie vyšla *Pouť k chrámu umění* od Josefa Kajetána Tyla a k mezinárodnímu sjezdu knihovníků a přátel knihy spolek vydal studii o *Žerotínské knihovně* z pera Zdeňka Tobolky. V dalších letech to byly publikace: *Listy Jana Nerudy Aničce Tiché* editované Miloslavem Novotným, *Poslední epos čili Román pro služky* od Karla Čapka, *Veliký sněm ptačí* od Františka Táborského, *Řeči Františka Palackého a Pavla Josefa Šafaříka na Slovanském sjezdě v Praze roku 1848* s předmluvou Arne Nováka. Vrcholem ediční činnosti na sklonku dvacátých let byly *Paměti babičky Kavalírové* s leptem Maxe Švabinského a v úpravě Karla Svolinského. Tento titul byl ohlašován již před válkou, ale na jeho realizaci došlo až nyní. Kniha byla chválena zejména za to, že je to první silnější bibliofilský svazek u nás, protože do té doby byly prakticky všechny bibliofilie velmi útlé. Kniha vyšla v nákladu 200 číslovaných výtisků na van Gelderu a prodávala se za 180 Kč. S výjimkou Táborského knihy byly ostatní publikace spolku tištěny v mnohem vyšším nákladu a vyznačovaly se pouze pečlivou typografickou úpravou Karla Dyrnka, Rudolfa Hály a zejména Methoda Kalába.

Avšak ne všichni členové spolku byli s jeho ediční činností spokojeni. Stanislav Švehla tyto výhrady shrnul počátkem třicátých let v osmém ročníku *Bibliofila*: „*Povinnost SČB vůči knize je dnes zcela jiná, než byla v letech, kdy spolek vznikl a v letech následujících. Tehdy každá vydaná kniha byla velkým činem, byla to průbojnost a smělost v tehdejší knižní produkci. [...] Co tehdy bylo knížkou už bibliofilskou, hodnotíme dnes již jako dobrou nebo výbornou knihu nakladatelskou. [...] Vyřadila-li válka Spolek po r. 1915 z činnosti, převzali jeho zásady jednotlivci, kteří knižní kulturu pozvedli hodně vysoko, takže když v r. 1925 jal se Spolek znovu vydávati, byla situace zcela jiná.*“⁶⁷

O jiné směřování spolku usilovala už v roce 1928 skupina bibliofilů v čele s Arnem Sáňkou. Ten okolo sebe dokázal vytvořit opozici, která si vyžádala mimořádnou valnou hromadu s programem: *Návrh Arna Sáňky a soudruhů: „Nový kurs ve Spolku čes. bibliofilů“*. Opozice přednesla několik reformních návrhů, z nichž nejradikálnější byl ten, aby spolek začal ihned vydávat vlastní časopis pod názvem *Český bibliofil*. Nebylo dosaženo žádné dohody a rozhodnutí bylo ponecháno řádné valné hromadě, která byla svolána na 3. listopad 1928. Na ní se předseda František Táborský vzdal pro vážnou nemoc své funkce a byl zvolen čestným členem. Dosavadní výbor místo něj navrhl ředitele knihovny Národního muzea

⁶⁷ Stanislav Švehla: O ediční činnosti Spolku českých bibliofilů, in: *Bibliofil VIII/1931*, str. 46-53

Josefa Volfa, opozice generálního ředitele Slovanské pojišťovny Jaromíra Rašína. Josef Volf nakonec ustoupil, spokojil se s místopředsednictvím a většinou hlasů byla zvolena kompromisní kandidátka. Zasedání staronového výboru se pak nekonalo v kavárně Union, ale v ředitelské kanceláři Slovanské pojišťovny, kde pánům ze spolkového výboru otvíral dveře livrejovaný sluha a všechny řeči stenografovaly dvě sličné sekretářky. Výborová schůze dne 9. prosince 1928 se pořádala v liběchovském sídle Jaromíra Rašína u příležitosti vepřových hodů a všemi bylo schváleno zavržení *Vitrinky* a vydávání vlastního časopisu s tradičním názvem *Český bibliofil* za redakce Jiřího Karáska ze Lvovic. Arno Sánka podal také návrh na uspořádání soutěže na třicet nejkrásnějších knih za rok 1928. Porota dospěla k výsledku, že stanovený počet knih nelze vybrat, jmenovala jich jen dvacet a sestavila jejich pořadí podle počtu dosažených bodů. Tím byla položena tradice soutěže nejkrásnějších knih, kterou Spolek českých bibliofilů každoročně pořádá.⁶⁸

Řádné valné shromáždění konané 3. listopadu 1929 v paláci Autoklubu však spolkovou činnost vrátilo do starých kolejí. Před volbami byly předloženy tři návrhy. Kompromisní kandidátka výboru SČB, kandidátka přátel spolkového časopisu Českého bibliofila (kde bylo konstatováno, co dosavadní výbor všechno udělal) a třetí kandidátku představovalo bývalé vedení. To nakonec vyhrálo, předsedou byl zvolen Josef Volf, jeho náměstky Karel Zink a Arthur Novák. Nový výbor se usnesl nepokračovat v periodickém vydávání *Českého bibliofila* a jednomyslně schválil, aby byla obnovena spolupráce s *Vitrinkou*. Do redakce časopisu pak vstoupili tři členové výboru a členům spolku byla při odběru časopisu poskytována pětadvacetiprocentní sleva.⁶⁹

Spolek pokračoval ve vydávání bibliofilských titulů, ty ale zdaleka nepředstavovaly vrchol soudobé knižní tvorby. Za zmínku stojí například *Vybrané essaye* Tomáše Garrigua Masaryka s leptem Viktora Strettiho vydané k prezidentovým osmdesátinám, *Minda* Karla Čapka s kresbami Josefa Čapka, *Básně* Arnošta Ráže s grafickou výzdobou Václava Maška nebo povídka *Mrtví chodí mezi námi* od Františka Langera s dřevoryty Cyrila Boudy. Výbor se snažil vyjít vstříc i skupině, která nadále požadovala vlastní spolkový časopis a roku 1931 začal vycházet sborník *Český bibliofil* jako každoroční členská prémie. Když potom v roce 1934 ukončil Arthur Novák vydávání své *Vitrinky*, byl *Věstník SČB*, vydávaný od roku 1927, přejmenován počínaje osmým ročníkem na *Marginalie*. Jejich svědomitým a dlouholetým redaktorem se stal Bohumír Lifka. K dalším spolkovým bibliofilům z této doby patří *Ze starých časů* od Josefy Vejrychové s třemi mědirytinami Maxe Švabinského, *Radovánky*

⁶⁸ Karel Zink: Spolek českých bibliofilů a knihomilské tisky v letech 1926-1944, in: *Marginalie* 1968, str. 53-54

⁶⁹ Tamtéž, str. 55

nevinných dětí o vánocích od Jana Jakuba Ryby v úpravě Karla Svolinského, *Květná neděle* od Marie Majerové s litografiemi Cyrila Boudy, *Víno* od Františka Čebíše s kresbami Václava Maška a *Dopisy hraběnky Adlety Desfoursové Janu Ev. Purkyňovi* nebo *Kresby Karla Hynka Máchy*.

Ve třicátých letech probíhala činnost spolku celkem poklidně. V Praze se konaly pravidelné členské schůze, které byly nejčastěji spojeny s přednáškou. Někdy na ně navazovala vycházka, jejímž cílem byl významný historický knižní fond, tiskárna nebo jiné místo, které obvykle budí zájem knihomila. Jednou za rok, zpravidla v listopadu, se konala valná hromada, na kterou navazoval takzvaný bibliofilský večer. To byla slavnostní večeře, po které se rozdávaly soukromé tisky. Ty byly největším lákadlem a tudíž účast při večerech byla hojná. U příležitosti těchto bibliofilských sjezdů navíc pořádal Karel Zink aukci nazvanou Pro každého něco. Poklidná hladina spolkového života se zvedla pouze jednou, když Bohumír Lifka neprozřetelně otiskl v *Marginaliích* větu o ševcích a krejčích, kteří reprezentují státní péči o kulturu. To vyvolalo bouři nevole nejen mezi členy spolku, ale bylo to přetřásáno i v denním tisku. Svou funkci nabídl k dispozici nejen Lifka, ale i předseda Volf, ale rezignace nebyly přijaty.⁷⁰ V květnu 1937 však Josef Volf v důsledku nemoci zemřel a spolek byl půl roku bez předsedy. Nakonec jím byl na řádné valné hromadě zvolen spisovatel Jan Thon, ředitel pražské městské knihovny. Ten však už počátkem následujícího roku podal pro neshody ve výboru demisi. Výbor navíc opustili i další jeho členové, například Arne Laurin, který odjel do Ameriky. Náhradou byli kooptováni Karel Janský a Miloslav Novotný. V roce 1938 uplynulo třicet let od založení Spolku českých bibliofilů a u této příležitosti byla v Uměleckoprůmyslovém muzeu uspořádána výstava pod názvem Dílo Spolku českých bibliofilů 1908 – 1938. Jejím protektorem byl prezident české akademie věd J. B. Foerster, člen spolku od roku 1910. Tragické události podzimu 1938 odsunuly tradiční bibliofilský večer až na únor 1939. Tehdy byl předsedou spolku zvolen Karel Zink, který ho již do té doby fakticky vedl. Počet členů spolku se po celé období jeho prvorepublikové činnosti pohyboval mezi třemi až čtyřmi sty. Počátkem třicátých let došlo v důsledku hospodářské krize k úbytku členstva, ale jeho stav byl s přílivem mladší generace opět dorovnán.⁷¹

V Československu však nepůsobil Spolek českých bibliofilů zcela osamocen. Již v roce 1918 byl malým kruhem bibliofilů, mezi nimiž byl například ředitel univerzitní knihovny Richard Kukula nebo profesori německé univerzity August Sauer a Friedel Pick,

⁷⁰ Tamtéž, str. 56; Srov. *Marginalie X/1935*, str. 141-142

⁷¹ Tamtéž, str. 56-57

založena Gesellschaft deutscher Bücherfreunde in Böhmen. V roce 1929 měla 258 členů a jejím předsedou byl Lothar Morecki. Spolek pořádal pravidelné schůzky svých členů a navenek byla vidět zejména jeho publikační činnost, která se soustředila na pragensie.⁷²

Na Slovensku byl začátkem dvacátých let založen Spolok slovenských bibliofilov v Turčanském Svätém Martině s pobočkou v Bratislavě. Jeho zakladatelem byl Štefan Krčméry, redaktor Slovenských pohľadů, a spolek měl velmi blízko k Matici slovenské.⁷³ V roce 1930 byl pak v Bratislavě založen Spolek bibliofilů na Slovensku.⁷⁴

Spolek českých bibliofilů působil především v Praze a tam se také konaly valné hromady a spolkové večere. Bibliofilové z jiných částí republiky se však chtěli scházet mezi sebou a vytvářeli si k tomu různé platformy. Tak například v roce 1925 se ustanovil Kroužek bibliofilů, sběratelů ex libris a grafiky v Plzni.⁷⁵ V roce 1928 se uskutečnil první sjezd moravských bibliofilů v Olomouci, který organizovala skupina vydavatelů časopisu *Bibliofil*. Podmínkou účasti na sjezdu bylo mít předplatné časopisu a složit sjezdový vklad, jenž činil zpravidla 100 Kč a byl určen na vydávání sjezdových soukromých tisků, které se účastníkům rozdávaly. Tyto sjezdy se konaly každoročně o letnicích a pokaždé v jiném moravském městě. Opět zde byly velkým lákadlem soukromé tisky, které by si nebylo možno jinak opatřit, proto se sjezdů účastnili bibliofilové z celé republiky.⁷⁶ V roce 1935 pak bylo u příležitosti výstavy Bezručova kraje založeno ve Frýdku Sdružení slezských knihomilů-sběratelů.⁷⁷

Sběratelé

Svým osobitým způsobem byl za první republiky teoretikem sběratelství Prokop Toman, známý především svým slovníkem československých výtvarných umělců, který na toto téma napsal četné úvahy a studie. Toman považoval za vrchol sběratelských tužeb mít například galerii prvotřídních obrazů moderních nebo starých mistrů. K tomu však zároveň dodával, že uskutečnit něco takového je v našem střízlivém českém životě spíš výjimka, pokud člověk nemá bohatý zdroj příjmů. Podle něj: „*Přítomná doba takřka instinktivně*

⁷² Gesellschaft deutscher Bücherfreunde in Böhmen, in: *Český bibliofil II/1929*, str. 121-122

⁷³ Spolky Bibliofilů, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 6

⁷⁴ Spolek bibliofilů na Slovensku, in: *Vitrinka VII/1929-1930*, str. 239

⁷⁵ Kroužek bibliofilů, sběratelů ex libris a grafiky v Plzni, in: *Vitrinka III/1925-1926*, str. 81

⁷⁶ E.K.: Prvá schůzka moravských bibliofilů a exlibristů v Olomouci, in: *Vitrinka V/1927-1928*, str. 215-216; Bedřich Beneš Buchlovan: Sjezdy knihomilů na Moravě, in: *Vitrinka VII/1929-1939*, str. 43-46; Karel Zink: Sjezd moravských bibliofilů v Přerově, in: *Marginalie VIII/1934*, str. 75-79 (včetně rekapitulace předchozích sjezdů)

⁷⁷ Ustavující sjezd Sdružení slezských knihomilů-sběratelů, in: *Marginalie IX/1935*, str. 135

*přiměla sběratele, aby zájem svůj soustředil na sbírání kreseb, rytin, knih a podobných sběratelských objektů, jichž ceny jsou mu dosud jakž takž dostupny.*⁷⁸ V roce 1925 pak uveřejnil článek O drobném sběratelství, kde mimo jiné napsal: „*Bylo již mnohokrát řečeno, že sběratelství je tak staré, jako lidská kultura. „Jak možno nesbíratí?“ řekl bych nejraději a nedovedu si inteligenta představit, jenž by dovedl žít bez sběratelské činnosti. Snad jsem jednostranným, řeknu-li, že na toho, jenž jsa nadán průměrným stupněm vzdělání a máje značné statky pozemské, dívám se jako na barbara, není-li sběratelem! Často se ovšem namítne, že sbíratí mohou jen zámožní, že sběratelství je privilegiem boháčů. Avšak odpovídám: není tomu tak. I s malými prostředky možno časem pořídit si slušnou sbírku onoho oboru, jenž tvoří předmět naší zvláštní záliby a lásky. Je třeba jen probuzení onoho intelektu, onoho ideálního citění a tužeb, jež jsou vlastní každému sběrateli. [...]* Avšak vžijme se do postavení onoho inteligenta, u něhož takové platonické lásky k umění jest nadbytek, jenž však má k dispozici jen nejnütnější zdroje k obživě své i rodiny! Takovému muži jest v první řadě nezbytnou kniha o umění a krásném písemnictví. Čtením vzrůstá jeho tužba, časem se množí jeho knihy, rozšiřující se na obory nejrůznější a v krátké době – dovede-li sobě odepřít v životě různé světské zbytečnosti – má po ruce pěknou bibliotéku vybraných knih v krásných vazbách, pečlivě systemisovanou a katalogisovanou. Stává se do jisté míry bibliofilem a odtud je jen krok ku sběratelství.“⁷⁹

Toman tedy chápe bibliofilství jako určitý předstupeň rozsáhlejší sběratelské činnosti. Avšak mnoho milovníků umění zůstalo především bibliofily, a to nejen z finančních důvodů. Jejich zájem se postupně tříbil, jak sbírka rostla. Někteří se soustředili na moderní bibliofilie, jiní dávali přednost starým tiskům nebo literatuře národního obrození. Různých sběratelských specializací byla celá řada. Počátkem třicátých let se uvnitř Spolku českých bibliofilů objevil úmysl vydat tiskem seznam členů, jenž by vedle jmen obsahoval i podrobnější záznamy o tom, co mají jeho členové ve svých knihovnách. Proběhla dotazníková akce, avšak někteří členové spolku byli proti uveřejňování jakéhokoli seznamu, a zvlášť proti publikování došlých odpovědí. Dotazník byl rozeslán všem členům spolku, odpovědělo jich 178, tedy přibližně třetina. Na základě těchto odpovědí sestavil Karel Jaromír Obrátil alespoň zprávu, díky které máme dnes možnost udělat si určitou představu o knihovnách tehdejších bibliofilů i o nich samých.⁸⁰

⁷⁸ Prokop Toman: *O umění a sběratelství*. Praha 1930, str. 64

⁷⁹ Tamtéž, str. 98-99

⁸⁰ Karel Jaromír Obrátil: Soupis knihoven českých bibliofilů, in: *Vitrinka VIII/1931*, str. 97-106 a 155-161

Bibliofilové odpovídali na to, kdy začali své knihy sbírat. Některé odpovědi byly velmi neurčité, někdo napsal, že knihy sbírá od dětství, jiný zase rozlišoval, kdy začal kupovat knihy vůbec a kdy začal sbírat knihy bibliofilské. Některí protestovali proti tomu, že knihy sbírají a zdůrazňovali, že je kupují. Jiný bibliofil zase poznamenal, že knihy začal kupovat, jakmile na to měl peníze. Z přesných dat však vysvitlo, že majitel nejstarší knihovny začal v roce 1875, nejmladší v roce 1928. V devadesátých letech začalo knihy sbírat devatenáct bibliofilů, v předválečných letech 1900 až 1914 jich bylo šedesát čtyři, za války čtrnáct a po válce dvacet devět. Dva členové spolku dokonce za války o svou knihovnu přišli a po válce museli začít budovat novou. Některí se také zmínili, co je k bibliofilii přivedlo. Pro někoho to byly knihy Kamilly Neumannové nebo Boučkova edice, jiný přímo napsal: „*To má na svědomí Bradáč se svojí druhou ročenkou!*“⁸¹

Jak Obrátil dále píše, počet knih v knihovně není rozhodující pro posouzení její kvality. Téměř v každé knihovně jsou vzácné knihy, v některých může být i brak. Je těžké ocenit knihovnu pouze podle počtu knih, avšak i z její velikosti si můžeme utvořit přibližný názor na její knihovní hodnotu. Mnoho bibliofilů na tuto otázku nedokázalo odpovědět, protože nemělo katalog, kartotéku ani přibližnou představu. Jeden mrzutě napsal: „*Mám toho tři velké bedny*“, jiný zas že má „*plný pokoj*“, další dokonce „*asi 12 metrů*“. Nejmenší udaný počet knih byl u jednoho bibliofila 30 svazků. Do 500 knih mělo sedmnáct bibliofilů, 500 až 1000 mělo dvacet jedna, 1000 knih hlásilo šestnáct, do 2000 dvacet sedm, do 3000 deset, do 4000 devět, do 5000 šest, do 6000 devět, jedna knihovna měla 10 085 svazků, jedna 15 000 a jedna 20 000 svazků.⁸²

Pokud jde o literární obory zastoupené v jednotlivých knihovnách, tak jde o velkou žánrovou pestrost. Nejvíce citelů měla krásná literatura a z té byl větší zájem o poezii než o prózu. Teprve na třetím místě byla literatura dramatická a na čtvrtém humoristická. Větší zájem byl o původní beletrii než o přeloženou, ovšem rozdíl nebyl příliš velký. Překvapivě nebyl tak velký zájem o memoárovou literaturu a o biografie. Obdobně na tom byla i literatura bibliografická. Zájem o vědecké práce byl roztržštěný, u každého bibliofila to bylo dáno zejména jeho profesním zaměřením. Přesto největší zájem byl o publikace pojednávající o výtvarném umění, zejména ilustrované, a 37 % členů kupovalo knihy historické. To byly dva největší obory, po nichž následovala: literární historie s 35 %, literární kritika a eseje s 31 %, cestopisy a filozofie s 29 %, politika a estetika s 19 %, topografie, národopis, sociologie, geografie a filologie byla zastoupena průměrně již jen u 11 % zájemců, pak následovala etika,

⁸¹ Tamtéž, str. 98-99

⁸² Tamtéž, str. 100

okultismus, pedagogika, vojenství, jazykozpyt, antropologie, teologie, lékařství, zoologie, botanika, psychologie a právnictví s asi 6 %, didaktika, fyzika, chemie, etnologie, kulturní historie, technologie, knihy o bibliofilii a národohospodářství asi 3 % a ostatní vědy jako archeologie, zemědělství, numizmatika, knihtisk, technické vědy, rustika, stavitelství, obchod měly pouze po dvou zájemcích.⁸³

Předmětů sběratelského zájmu bibliofilů byla celá řada. Ačkoli by se mohlo zdát, že vyhledávané byly především starší knihy, skutečnost byla taková, že téměř polovina dotazovaných uvedla, že se zajímá o literaturu soudobou. Jenom třetina sbírala literaturu z doby předválečné, v čemž jsou zahrnuty i staré tisky a národní obrození. Vyložených sběratelů české dekadence bylo jenom patnáct. Bratrská literatura zajímala deset sběratelů, barokní (tehdy ovšem zvaná „úpadková“) pět sběratelů. Obrátil si to vysvětluje vzácností určitých tisků z některých období a tudíž jejich vysokou cenou, která je průměrnému bibliofilovi zneprístupňovala. Někteří sběratelé vyhledávali díla určitých spisovatelů, nejvíce si jich kupovalo knihy Tomáše Garrigua Masaryka, pak následovali Jan Neruda, Petr Bezruč, Otokar Březina, Jakub Deml, Karel a Josef Čapkové, Jaroslav Durych a Alois Jirásek. Původní cizojazyčná literatura se kupovala nejvíc německá, po ní následovala francouzská, italská, ruská, polská, latinská, srbská, chorvatská, maďarská, bulharská, esperantská. Ostatní literatury už měly jen po jednom zájemci. Zato sběratelů erotik bylo padesát dva.⁸⁴

Sběratelé se ovšem zajímali i o samotné bibliofilie, knihy určené především pro ně. Zejména ve dvacátých letech jejich produkce prudce narostla, což se projevilo na jejich kvalitě. Takzvaně bibliofilsky vycházelo kdesi, proto ve Spolku českých bibliofilů už bylo jenom pár jedinců, kteří kupovali vše. To samozřejmě souviselo i s finanční náročností. Miloslav Novotný v druhé polovině dvacátých let napsal, že bibliofil, který by chtěl mít všechny bibliofilské knihy vydané v daném roce, musel by utratit zhruba třicet tisíc korun.⁸⁵ Většina bibliofilů už si proto vybírala jen takové knihy, které se shodovaly s jejich pojetím a představou o krásné knize, nebo knihy, které se jim prostě líbily. Jeden bibliofil například napsal, že kupuje bibliofilské knihy, když se mu zdají být bibliofilské, knihy typograficky nedokonalé sbírá jen tehdy, pokud se nedá očekávat jiné vydání. Jiný upřednostňoval knihy s podpisem autora, další zas kupoval díla pouze trvalé ceny obsahové. Pro některé bibliofily byl důležitý i literární kritik, jak o tom svědčí přípisek jednoho člena spolku: „*Sbírám hlavně jen, co se mi líbí, a pak, co p. Dr. Novotný pochválí v Nár. listech. A proto bych ho snažně*

⁸³ Tamtéž, str. 100-103

⁸⁴ Tamtéž, str. 105-106

⁸⁵ Miloslav Novotný: Z knihomilského deníčku, in: *Český bibliofil II/1929*, str. 89

prosil, kdyby vždycky v neděli v Kulturní příloze nám pověděl o nějaké pěkné knize. Hledám tam vždy jeho referáty a vím, že nikdy nezklamou.“ Bibliofilové také pátrali po knihách, které pojednávaly o bibliofilii. Těch bylo sedmdesát devět, stejný počet kupoval i knihy o typografii. Avšak jeden bibliofil si posteskl: „*Sbírám, ale je to těžký, když se dovím o knize, až když je rozebrána, aneb si ji rozeberou hned ti, co to mají nejblíž, na př. Dyrynk, Pravidla sazby typografické.*“⁸⁶

Bibliofilové se vedle své knihomilské vášně také často věnovali i jiným sběratelským oborům, zvláště pokud jim to umožňovaly finanční prostředky. Třicet pět členů spolku sbíralo rukopisy spisovatelů, přičemž jeden je již deponoval v literárním archivu knihovny Národního muzea (patrně Miloslav Novotný). Čtyřicet osm členů se zabývalo sbíráním autografů a dvacet sedm sbíráním dopisů českých osobností. Šedesát sedm členů sbíralo nové grafické listy, třicet dva sbíralo starou grafiku, padesát tři sbíralo exlibris a pětatřicet užitekovou grafiku. Šestnáct jich sbíralo plakáty, deset mapy a pět hudebniny. Byli však i bibliofilové, kteří sbírali porcelán, sklo, staré hodiny, obrazy, gobelíny, keramiku, dřevořezby, našel by se snad každý obor sběratelské činnosti.⁸⁷

Členové Spolku českých bibliofilů však byli i členy jiných spolků a organizací, jejichž výčet je stejně pestrý jako obory jejich sběratelské aktivity. Nejvíce příznivců měla Družstevní práce, kde bylo soustředěno čtyřicet tři členů. Pak následovalo SČUG Hollar s dvaadvaceti členy, Spolek sběratelů a přátel exlibris s osmnácti, Kolo moravských spisovatelů se čtrnácti, spolek Typografia s jedenácti, SVU Mánes s deseti. Devět členů bylo v Umělecké besedě, Matici české a Svazu knihkupců a nakladatelů. Šest bylo v Spolku československých knihovníků a po třech ve Spolku československých knihkupeckých účetních, Kmeni, Jednotě výtvarných umělců a Společnosti přátel starožitností. Další spolky se vyskytují už jenom ojediněle. Z cizích spolků se dvakrát objevila Gesellschaft der Bibliophilen v Eisenachu a dále po jednom Bibliophilen-Gesellschaft v Berlíně, Vereinigung der deutsche und österreichische Bibliophilen ve Vídni, Gesellschaft der Bücherfreunde v Praze, Exlibris-Verein v Berlíně, Deutsche Exlibris Gesellschaft ve Vídni, Instituto di cultura italiana v Praze. Jeden člen byl dokonce čestným členem Double Crown Club v Londýně. Řada členů také neodebírala pouze spolkový časopis, kterým byla *Vitrinka* Arthura Nováka, ale také jiné české i cizojazyčné bibliofilské časopisy. Šedesát členů odebíralo moravský časopis *Bibliofil*, jedenáct *Hollar*, devět *Typografii*. Z cizích časopisů to byl nejčastěji vídeňský *Philobiblon*, který odebíralo jedenáct členů, avšak našli se i zájemci o

⁸⁶ Karel Jaromír Obrátil: Soupis knihoven českých bibliofilů, in: *Vitrinka VIII/1931*, str. 155

⁸⁷ Tamtéž, str. 156-157

londýnský *The Fleuron*, pařížský *Plaisir du Bibliophile* a florentský *La Bibliophilia*. Z dalších časopisů je ještě možno jmenovat *Panorama*, *Die Lesekunde*, *Archiv für Buchgewerbe*, *Kniholub*, *Kunstauktion*, *Graphische Künste*, *Bulletin officiel*, *Le Jardin du Bibliophile*, *L'Italia che scrive*, *Minerva*, *La vita del libro italiano all'estero*, *Arts et Métiers graphiques*, *Querschnitt* a *The Woodcut*.⁸⁸

Za závěr své zprávy Karel Jaromír Obrátil napsal: „*V odpovědích na dotazníky je zachycena tajemná tepna života českého člověka, žijícího mimo dav, celá duše jemně citícího bibliofila, často estéta, nalézajícího své vnitřní vyrovnání s dojmy vnějšího světa a spokojenost s tím, co mu přináší jeho vlastní práce, jeho šťastný život v okruhu jeho miláčků, jeho knih a sbírek. Kdo by nelistoval rád v té snůšce, abych tak řekl, konfesí jednotlivců, kteří jdou sice venku individuálně každý svou cestou za svou prací a různí se ovšem povahou, přesvědčením, ale vniterně tvoří jedinou obec lidí stejně ušlechtilých zájmů, nadšených pro vše krásné a dobré, stejných radostí a stejného štěstí.*“⁸⁹

Významné sbírky

Za největšího bibliofila první republiky byl všeobecně považován vrchní ředitel Živnostenské banky Jaroslav Preiss (1870 – 1946). Byl členem Spolku českých bibliofilů a několik bibliofilů také sám připravil a vydal. Věhlasná však byla jeho sbírka, jejíž soustavné budování mu umožňovaly jeho na svou dobu prakticky neomezené příjmy. Nebyla kniha, kterou by si nemohl koupit, prvorepublikové aukční rekordy jsou spjaty především s jeho jménem. Základem jeho sbírky byla otcova knihovna, která obsahovala zhruba 500 českých, německých a anglických knih. Zpočátku Preiss získával běžnou soudobou literaturu a právnické a národohospodářské spisy. Poté se začal zajímat o literaturu z okruhu *Moderní revue* a slovanské umění. Záhy následovala staročeská a slovenská literatura, literární historie a dějiny. S rozvojem bibliofilského hnutí na počátku dvacátého století se u něj projevila snaha získat všechny české bibliofilské tisky. Preissova knihovna čítala odhadem okolo 40 000 svazků. Josef Volf v ní spatřoval doklad literárního snažení českého národa a důkaz ušlechtilých zájmů jejího majitele. Z českých starých tisků měl Preiss velmi vzácné unikáty. Vlastnil celou literaturu národního obrození. Vyhledával také slovenika a literaturu ruských legionářů, podobně jako literaturu z období pařížského jednání o mír. Měl velkou sbírku pornografie. Sbíral také pragensie, jak tisky tak grafické listy. Knihovna a velká sbírka obrazů

⁸⁸ Tamtéž, str. 159

⁸⁹ Tamtéž, str. 160-161

vyplňovala celý Preissův byt na Rašínově nábřeží 60. Když se po druhém sňatku v roce 1936 rozhodl rekonstruovat a rozšířit smíchovskou vilu své nové ženy, učinil tak především s ohledem na své sbírky. Jeho přítel Jaroslav Kvapil o Preissovi napsal, že je „*kulturním hltavcem*“, dokonce snad „*nenasytným požitkářem všeho moudrého a krásného*“, jenž se „*obklopil literaturou a poklady výtvarnými jako nikdo jiný z našich současníků*.“⁹⁰

V této práci už padla zmínka o rozsáhlé knihovně Jaromíra Rašína (1891 – 1951), generálního ředitele Slovanské pojišťovny a Slovanské záložny. První knihou, která se stala základem jeho knihovny, byl Robinson Crusoe. Dostal ji v sedmi letech od svého strýce Aloise Rašína. Bylo to zcela obyčejné a nebibliofilské vydání, avšak od té doby byl, jak sám říká, bibliofilem. Rašín měl svou knihovnu na statku v Liběchově. Nechal pro ni vybudovat vlastní dvoupatrovou budovu. Vpravo od budovy se nacházela čtyřposchod'ová věž z tesaného kamene, která uvnitř sloužila k dalšímu rozšíření knihovny. Mimo to bylo jako knihovna zařízeno celé jedno křídlo obytné vily, kde byly uloženy nejstarší české tisky, zejména bible a postily. Rašín měl úplnou sbírku starých českých tištěných biblí, počínaje biblí pražskou z roku 1488, kutnohorskou z roku 1489 a benátskou z roku 1506. Měl všechny bible Melantrichovy a všechna vydání biblí kralických. Vydání bible Svatováclavské měl s vlastnoručním podpisem Koniášovým. Avšak největší jeho vzácností byla rukopisná husitská bible z poloviny patnáctého století, jejíž vydražení na Zinkově aukci vzbudilo svého času velký rozruch. Z náboženské literatury měl Rašín například i kompletní *Acta Sanctorum*, sestávající z šestašedesáti objemných foliantů, což neměla ani leckterá veřejná knihovna v Evropě. Dále byla v knihovně vzácná vydání klasiků evropské literatury. Obzvláštní pozornost věnoval Rašín i erotikům, zvlášť pyšný byl na svá italská, francouzská a německá ilustrovaná vydání Dekameronu, Heptameronu a Casanovy. Z bibliofilii měl téměř všechny české edice počínaje Moderní revue, ale také stěžejní díla francouzské, německé, anglické a ruské bibliofilie. Knihovna měla celkem okolo 25 000 svazků a byla rozdělena na následující oddíly: literatura náboženská, filosofie, literární dějepis a dějepyt, dějepyt řečí a slovníky, věda právnická, medicínská, přírodní vědy (samostatný oddíl tvořila literatura včelařská), bibliofilie, krásná próza, poesie, antika, orient (samostatný a obsáhlý oddíl tvořila Indie), literatura zeměpisná, literatura výtvarného umění a hudby, knihovna řeckých a římských klasiků, stará česká literatura a literatura obrozenecká. Rašín však neměl zálibu pouze v knihách, vlastnil sbírku obrazů a soch českých umělců z přelomu století, kterou doplňovala

⁹⁰ Josef Volf: Knihovna vrch. řed. dra. Jar. Preisse, in: *Vitrinka VIII/1931*, str. 66 (od téhož autora také článek o Preissově knihovně ve Věstníku klubu úředníků Živnostenské banky XV/1930, str. 50-52); Pavel Kosatík: Bankéř knihomol, in: *Bankéř první republiky*. Praha 1996, str. 114-115. Osud Preissovy knihovny se mi nepodařilo vypátrat, její část je však ve fondech Národní knihovny ČR.

sbírka vzácného porcelánu a českého skla. Za zmínku stojí také okna knihovny, protože ta byla tvořena mozaikami podle návrhů Cyrila Boudy a Josefa Kaplického. Prokop Toman o knihovně napsal: „*Knihovna Rašínova jest beze sporu obsahem, kvalitou i uspořádáním jednou z největších soukromých knihoven českých. O zájmu veřejnosti na ní svědčí kniha zápisu návštěvníků, v kteréžto knize můžete se přesvědčiti, že jest málo dní v roce, kdy by knihovnu nenavštívil nějaký nový host. Návštěvy hromadné různých korporací střídají se s návštěvami jednotlivců zvučných jmen v literatuře, umění neb veřejném životě. A nejsou to pouze domácí, nýbrž i četné vynikající osobnosti zahraniční, které nelitovaly cesty do Liběchova k shlednutí tamních pokladů. Zvláště i proslulý indický básník Rabindranáth Tagore při své poslední návštěvě Československa zajel do Liběchova, puzen zájmem o knihovnu, v níž obsáhlé oddělení jest věnováno indické kultuře a vědě, jejíž studium jest skutečnou vášní páně Rašínovou.*“⁹¹

Dalším významným sběratelem byl Bohuslav Dušek (1886 – 1957), prokurista Živnostenské banky. Ten po celý svůj život neznal jinou radost než sbírat knihy, rukopisy, sošky, starožitný nábytek, sklo, keramiku, porcelán. Vytvořil patrně nejkrásnější soukromou obrazárnu malířů devatenáctého století. K tomu se družila rozsáhlá sbírka kreseb a grafických listů. V pozadí však nezůstávala ani jeho knihovna, která měla dva hlavní oddíly. Tím prvním byly staré české tisky z patnáctého až sedmnáctého století. Mezi nimi byl například prvotisk pražské bible z roku 1488 nebo soubor děl Jana Amose Komenského. Druhým jeho zájmem byla literatura národního obrození. Jeho sbírka oslňovala svou zachovalostí a významem i ty největší soudobé znalce, Dušek měl věci, které nemělo ani Národní muzeum. Jako příklad lze uvést dva výtisky prvního vydání Máchova *Máje*, z nichž jeden byl podepsaný, dále dva výtisky prvního vydání *Babičky* Boženy Němcové, přičemž jeden výtisk byl v sešitech se všemi obálkami a čistý, jak vyšel z tiskárny. Součástí knihovny byla i sbírka rukopisů, v níž byly autografy Josefa Jungmanna, Josefa Kajetána Tyla, Boženy Němcové, Karla Havlíčka Borovského, Jana Nerudy a dalších. K jeho největším vzácnostem patřily dva zápisníky Boženy Němcové, které do té doby neměl v rukou žádný literární historik. Sbírky Bohuslava Duška měly svou šíří a hodnotou celostátní význam a jeho životní dílo bylo pýchou

⁹¹ Jaromír Rašín o svém bibliofilství, in: *Vitrinka VII/1929-1930*, str. 39-43, 110-111 (fotografie knihovny); Prokop Toman ml.: Návštěvou v knihovně spisovatele dra Jaromíra Rašína v Liběchově, in: *Hovory s knihami a lidmi*. Praha 1934, str. 56-59. Osud Rašínovy knihovny se mi nepodařilo zjistit.

soukromého českého sběratelství, proto byl řazen k nejvýznamnějším členům Spolku českých bibliofilů.⁹²

Karel Jaromír Obrátil (1866 – 1945) působil na moravských školách jako učitel a nakonec ředitel. Zastával významné funkce v učitelských spolcích, pořádal osvětové a kulturní besídky a umělecké výstavy. Jako stoupenec Masaryka byl již před první světovou válkou perzekvován a postaven pod policejní dohled. Za války u něj probíhaly domovní prohlídky. Po válce byl zase jako sběratel erotické literatury obviněn z perversity, odvolán z funkce ředitele, čtyři roky vyšetřován a rehabilitován teprve na základě odborných i zahraničních posudků jeho sbírky. Po svém penzionování přesídlil v roce 1926 do Prahy. Obrátil také vydával edice erotické literatury Orchideje, Lotos a Kulturněhistorické a literární kuriozity, které byly určené jen odběratelům, kteří se zavázali, že knížky nebudou dále šířit. Byl horlivým sběratelem grafiky, exlibris, plakátů, drobných kreseb, letáků i rukopisů, často o nich psal a také je vydával. Jeho sbírky patřily k největším souborům u nás, čítaly kolem 2400 položek. Knihovna čítala víc než 12 000 svazků. Obrátil měl téměř celou obrozeneckou literaturu, vzácné soukromé tisky a zejména jednu z největších sbírek erotické literatury u nás. Vše měl řádně zkatalogizované a opatřené bibliografickými poznámkami. Jeho sbírka byla v polovině třicátých let oceněna na 600 000 Kč. Sběrka exlibris, čítající víc než 20 000 kusů byla oceněna na 100 000 Kč. Obrátil však začal sbírat knihy dávno před první světovou válkou, kdy jejich cena nebyla zdaleka tak vysoká jako za první republiky.⁹³

Mojmír Helcelet (1879 – 1959) byl moravským zemským lékárníkem u sv. Anny v Brně. Patřil k zakládajícím členům Spolku českých bibliofilů a společně s Aloisem Foskem založil moravský časopis *Bibliofil*, který zpočátku také redigoval. Ke sběratelství ho přivedla rodinná tradice a knihovna jeho děda, vlasteneckého lékaře a později poslance Jana Helceleta (1813 – 1879), který byl blízkým přítelem Boženy Němcové. V rodinné tradici kráčel i jeho otec, právník a poslanec Ctibor Helcelet (1844 - 1904). Impulzem ke sběratelství mu také bylo přátelství s S. K. Neumannem a setkání s Karlem Jaromírem Obrátilem. V roce 1909 začal Helcelet sbírat rovněž exlibris, těsně před válkou pak odkoupil Neumannovu sbírku. Helcelet měl téměř všechny české bibliofilie a velkou sbírku grafiky i kreseb předních

⁹² Kamill Resler: Bohuslav Dušek, shromažďovatel krásy, in: *Zprávy SČB 1957*, číslo 4-5, str. 1-3; Jaroslav Vrchotka: Knihovna Bohuslava Duška, in: *Sborník Národního muzea, řada C XXIII/1978*. Sběrky Bohuslava Duška přešly darem do Národní galerie, Uměleckoprůmyslového muzea a Národního muzea.

⁹³ Karel Jaromír Obrátil: *O některých anglických bibliofilech a trochu o sobě*. Praha 1929; -o-: Knihovna a sbírky řed. Karla Obrátily, in: *Marginalie VIII/1934*, str. 136; *Lexikon české literatury 3/1*, str. 635-636. V roce 1941 řádilo na základě udání v Obrátilových sbírkách gestapo. Zachránilo je jen to, že je byl již předtím nucen nabídnout Národnímu muzeu ke koupi, protože se svou sběratelskou činností značně zadlužil. Dnes jsou fragmenty jeho sbírek a knihovny uloženy v Národním muzeu, letáky, rukopisy a korespondence v Památníku národního písemnictví.

českých umělců. Byl také velkým ctitelem a mecenášem Josefa Váchala. Na návštěvu Helceleta vzpomínal Ladislav Loubal: „*Pan lékárník Helcelet mne pozval i k sobě, a tak jsem začal navštěvovat i jeho byt na Úvoze číslo 13. Našel jsem zde skutečné sběratelské muzeum. Knihovny sahaly až ke stropu a bibliofilské tisky v nevídané úplnosti byly vázány do kůže od všech našich významných knihvazačů. Setkával jsem se zde také s unikátními raritami. Například s prvním vydáním Babičky s věnováním Boženy Němcové MUDr. Helceletovi, originály ilustrací Josefa Čapka, Jana Zrzavého, Petra Dilinger, Josefa Váchala – vše v krásných kožených kazetách, obrovské sbírky exlibris našich i zahraničních autorů [...]. Zvláště rád ukazoval pan lékárník grafiku T. F. Šimona, Strettiů a V. Preissiga, vše v nevídané úplnosti. Byt byl plný starožitností, vzácných obrazů, pulpitů vyřezávaných Josefem Váchalem, měl velké komplety kreseb Špálových a Brunnerových, bibliofilie prakticky všechny, jak je zachycovaly soupisy Arno Sánky.*“⁹⁴

Aktivním členem Spolku českých bibliofilů byl také šéfredaktor *Prager Presse* Arne Laurin (1889 – 1945). Především z jeho iniciativy vznikla v roce 1925 rubrika *Bibliophiles Kabinett* v nedělní příloze listu, která každých čtrnáct dní přinášela zprávy o českém bibliofilství až do roku 1932, kdy z nedostatku místa musela ustoupit. Sám vydal i několik českých bibliofilských tisků. V řadách bibliofilů však byl především znám svou pečlivě budovanou novinářskou knihovnou, která obsahovala přes 7000 svazků v pětadvaceti jazycích. První odbornou knihu o novinářství si Arne Laurin zakoupil v roce 1914, aby zjistil, „*jestli vidí správně velekněze sedmé velmocí*“. Když potom začal pracovat jako profesionální novinář, chtěl mít po ruce materiál, který by mohl být zdrojem poučení celé redakci. V tomto ohledu mu byla jistě přínosem koupě knihovny s mnohými unikáty z pozůstalosti švédského ministerského předsedy Hjalmara Brantinga (1860 – 1925), nositele Nobelovy ceny míru za rok 1921. Hojnými nákupy se postupně hromadily duplikáty. Aby se jich Arne Laurin zbavil, začal v roce 1926 knihovnu katalogizovat a posléze vydával katalog pod názvem *Novinářská knihovna Arne Laurina*. Měl dvě třetiny všeho, co vyšlo o novinách všude ve světě. V českém jazyce bylo o novinách obecně 218 knih. Ze speciálních českých oddílů měl kompletního Karla Havlíčka (116 spisů) a Jana Nerudu (55 spisů). Založil si oddělení spisů československých novinářů, do roku 1934 jich bylo 211 kusů. Z jiných oddílů stojí za zmínku publikace jednotlivých novin ve světě, za dvanáct let jich nasbíral 700 kusů. Vyžádalo si to

⁹⁴ Emil Jiří Pavelka: Lékárník PhMr. Mojmir Helcelet, in: *Zprávy SSPE 1974*, číslo 1, str. 1-2; Josef Glivický: Sto let od narození Mojmir Helceleta, in: *Zprávy SČB 1979*, číslo 2, str. 44-45; Josef Glivický: Sté výročí narození Mojmir Helceleta, in: *Zprávy SSPE 1979*, číslo 2-3, str. 10-11; Ladislav Loubal: Exlibristovy vzpomínky. *Bibliofil* [online]. [citováno 22. 12. 2007]. Dostupný z WWW: <<http://www.bibliofil.cz/clanky2007-loubal.html>> (předtím publikováno na pokračování v *Knižní značce v letech 1987 a 1988*). Část sbírek Mojmir Helceleta je uložena v Moravské galerii v Brně.

korespondenci ve dvaceti jazycích. Knihovna byla v zahraničí velmi známá, do roku 1934 ji navštívilo 400 návštěv z ciziny, z českých novinářů se na ni za tu dobu přišli podívat dva.⁹⁵

Antikvární trh

„Marně obíhám naše antikvariáty v touze najít něco, co by upoutalo milovníka knih. Poušť a nic než poušť. Starší knihy z officiny významnějšího tiskaře neuvidíš, nenajdeš knihy ve vazbě, kterou bys chtěl dokumentovati svůj smysl pro krásnou vazbu, marně pátráš po 1. vydání nějakého Nerudy, Němcové, o Máchově Máji z r. 1836 nemluvě. Neuvidíš ani výtisk z některých prvnějších pokusů o krásnou knihu. Laforgueův Šíbal Pierot v úpravě Kyselově, Portugalské listy v úpravě Kyselově nebo Šimonově, Máchův Máj s dekorací Tusarovou, Moje paní Chrysantéma od téhož dekorátéra, Večerní písně v Brunnerově úpravě, zvláště ty v modré vazbě, Králická bible, Podkoní a žák, Mathioliův Herbář, Jungmannův Slovník, Palackého Dějiny, Don Quijot s dřevoryty Quida Mánesa! Celé strany bych popsala výpočtem knih, které, abych získala, bych se odhodlala býti měsíc o chlebu a vodě. Snad bych tu a tam něco našla v chudých skladištích pp. Springera, Pyšvejce, Chaury, Černého, Neuberta, ale ostýchám se vejít do krámu, kde se mě zeptají, čeho konkrétního si přeji, kde neznají ceny knih, protože postrádají každého ponětí o ceně knih, kde nemají, co by se za nehet vešlo, smyslu pro sběratelskou psychologii. Nemám odvahy je poučiti, jak jednati se zákazníky mého rázu. Není nás málo! Závistivě prohlížíme katalogy pařížských firem, florencského Olschkiho [...] lipského Hiersemanna, berlínského Breslauera. Kdyby naši antikváři alespoň ve svých výkladních skříních vyvěšovali seznamy skladu s nejnutnějším popisem, tedy s tím, čeho jsou schopni, protože zdrcující většině chybí schopnosti k podrobnějšímu bibliografickému popisu a ocenění, o malé znalosti cizích kompendií ani nemluví, nemluví tedy ani o tom, aby vydávali katalogy. Naříkáte na krizi v obchodě. Není krise, protože sběratel nezná nemožností, překonává všechny kupící se překážky, je odhodlán k zločinu. Chopte se sběratele, vychovávejte nové a, zachováte-li se podle mé rady, povězte mi za pět, za deset let, měla-li jsem pravdu. Nechtějte zbohatnouti rázem! Buďte trpělivi jako žid, buďte solidní v cenách, plaťte slušný peníz za dobrou věc, nechtějte však na ní vydělati více, než dovolují správně chápané zásady antikvariátu.“⁹⁶ Tímto článkem, nazvaným Antikvariát

⁹⁵ Novinářská knihovna Arne Laurina, in: *Marginalie IX/1935*, str. 11-12; 1. členská schůze S.Č.B. (referát o přednášce Arne Laurina), in: *Marginalie IX/1935*, str. 23-24. Dnes je knihovna, která čítá 7707 svazků odborné literatury o žurnalistice z celého světa od 17. století až do roku 1938 součástí Střediska vědeckých informací FSV UK.

⁹⁶ Jiřina Sladká (pravděpodobně pseudonym): Antikvariát u nás, in: *Vitrinka I/1923-1924*, str. 32-33

u nás, zahájil Arthur Novák rubriku Pestré zprávy z Antikvariátu v prvním ročníku své *Vitrinky*. G. A. E. Bogeng ve své knize věnované bibliofilství píše, že: „*Podíl antikvářův na vzniku moderních bibliofilských knihoven proti dřívějšímu velmi vzrostl; cum grano salis můžeme říci, že se stal antikvář vedoucí osobou knihomilství.*“⁹⁷ Avšak na počátku dvacátých let mohli čeští sběratelé těm zahraničním jen závidět. Staré knihy nabízeli většinou jen knihkupci jako doplněk svého sortimentu. Neexistovaly žádné specializované nabídkové listy, o knižních aukcích ani nemluvě. Sběratelé byli nuceni inzerovat poptávané i nabízené knihy v časopisech, což bylo zdlouhavé, nákladné a ne vždy vedlo k vytouženému cíli. Nehybnost našich antikvářů a velké rozpětí cen ve výměnném obchodě přivedlo v roce 1924 Arna Sáňku dokonce na nápad založit knižní burzu, ve které by si bibliofilové korespondenčně nabízeli k výměně své přebytky a sdělovali svá desiderata.⁹⁸ Avšak to všechno se už mělo co nevidět změnit. V září roku 1925 se všem knihomilům dostal do rukou úhledný katalog I. knižní aukce nazvaný *Stovka bibliofila J. N.*, kterou uspořádal Karel Zink, začínající knihkupec a antikvář v Praze.

Karla Zinka (1889 - 1975) přivedla láska ke knihám už ve dvaceti letech do Spolku českých bibliofilů. Jako knihkupec pracoval zprvu u Oldřicha Pyšvejce, kde se vyučil. Od roku 1918 byl postupně zaměstnán u Arnošta Pyšvejce v Brně, u Stanislava Minaříka a pak Adolfa Neuberta v Praze. V roce 1923 se osamostatnil a 5. listopadu otevřel v Ječné ulici 43 knihkupectví a antikvariát.⁹⁹ O dva roky později se aktivně podílel na obnovení činnosti SČB a v rámci této iniciativy se odvážil i ke své první knižní aukci, která se konala 5. října 1925 od čtyř hodin odpoledne v Japonském sále hotelu Beránek. V předmluvě k aukčnímu katalogu mimo jiné napsal: „*Nemusím se obšírněji zmiňovati o výhodách, jež dražby skytají sběratelům a jistě většina našich bibliofilů litovala, že pražští antikváři nepořádají knižních aukcí, jako velké zahraniční firmy, které ovšem mají nepoměrně větší možnost nákupu i odbytu. Dávným mým přáním bylo obnoviti v Praze knižní aukce, které u nás koncem XVIII. a na počátku XIX. století tak byly oblíbeny, že na příkl. knihkupec Ondřej Gerle za 7 roků (1784 – 1791) vydal 39 dražebních katalogů s tisíci čísly! Na aukce pomýšleli jsme již s přítelem Ant. Mackem, básníkem a bibliofilem, předčasně bohužel zesnulým. Představuji si dražbu jako mimořádný podnik, který umožňuje sběrateli, aby výhodně prodal své poklady, ale který ovšem má přinášeti pouze věci výjimečnější a hledanější. [...] Každá knižní aukce má míti svůj ráz a tvořiti, pokud možno, jakýsi sběratelský celek. Při dražbách pozůstalostí aukční seznam*

⁹⁷ G. A. E. Bogeng: *Knihomilství*, Praha 1931, str. 45

⁹⁸ Návrh na zřízení knižní bursy, in: *Vitrinka II/1924-1925*, str. 43-44

⁹⁹ Pavlína Hamanová: Vzpomínáme památky čestného předsedy, in: *Zprávy SČB 1976* (příloha)

*katalogisuje sbírku, jež přechoasto by zůstala neznáma a zachraňuje ji před zapomenutím. Nebylo možno v prvých dobách mého dosud mladého knihkupectví realizovati tento záměr: všechen čas musil jsem věnovati zařizování a zpevňování závodu a postrádal jsem dostatek vhodného materiálu, neboť používám nákupů knih běžných i vzácných především k tomu, abych vyhověl potřebám a přáním kruhu svých obchodních přátel.“¹⁰⁰ Aukce měla přes svůj nevelký rozsah obrovský úspěch, prostorný sál hotelu nestačil návalu koupěchtivých. Arthur Novák ji ve *Vitrince* přivítal jako vážný a promyšlený pokus ve snaze, aby se náš antikvariát přiblížil k opravdovému knižnímu trhu. Ovšem zároveň upozornil na nevyspělost našich sběratelů, kteří zkreslili výsledek dražby neuváženým přiřazováním. Součet vyvolávacích cen činil 3246 Kč a utržilo se 10 145 Kč, s obvyklou desetiprocentní aukční přírůžkou 11 159 Kč. Nejvyšší ceny dosáhla sbírka *Prostibolo duše* Arnošta Procházky vyvolávaná za 120 Kč. Až do čtyř set korun se o ni pokoušelo několik známých bibliofilů, dosažená cena 750 Kč byla výsledkem souboje dvou sběratelů.¹⁰¹*

O úspěchu aukčního pokusu se rozepsaly všechny denní listy a knižní aukce tak upoutaly pozornost sběratelského, čtenářského i knihovnického světa. Proto hned v prosinci následovala II. vánoční aukce.¹⁰² Přinesla jen o jedenáct položek více, ale tisků hodnotnějších a vzácnějších, což se projevilo na takřka dvojnásobné tržbě. Dostavili se mnozí dražitelé z venkova a dokonce i z Moravy. Zájem o aukce netušeně vzrůstal. Avšak objevily se i první mraky. Úřední tisková kancelář rozeslala deníkům noticku: „*Knižní aukce jsou předmětem stálých stížností zejména antikvářů a cenového oddělení ministerstva pro zásobování lidu. Poukazováno je na to, že posláním knihy je co nejširší oběh, avšak bibliofilové získanou knihu úzkostlivě vyhrazují pouze sobě. Dále jsou pronášeny stížnosti do toho, že nákup knih antikváři byl neobyčejně stížen, poněvadž prodávající každou knihu odhaduje podle cen docílených v knižních aukcích za knihy podobné. Záležitostí má se zabývati Stálá rada spotřebitelů za účelem stanovení směrnic pro knižní aukce dohodou. Později bude vydán zvláštní aukční řád.*“ Po prudké časopisecké kampani a výslechu Karla Zinka na ministerstvu však k ničemu takovému nedošlo.¹⁰³ Katalog třetí aukce, která se konala zjara následujícího roku, znamenal další pokrok ve vývoji českého dražebnictví, neboť obsahoval pouze tituly k určitému tématu.¹⁰⁴ Všeobecné aukce pestré směsice knih různých sběratelských oborů

¹⁰⁰ I. knižní aukce: *Stovka bibliofila J. N. 5. října 1925*. Praha 1925, str. 3

¹⁰¹ *Stovka bibliofila J.N.*, in: *Vitrinka III/1925/1926*, str. 21-22

¹⁰² II. vánoční aukce. *Knihy a grafika tří sběratelů. 20. prosince 1926*. Praha 1925 (katalog obsahoval 111 položek, které se vydražily za 21 713,50 Kč s přírůžkou)

¹⁰³ Karel Zink: *Knižní aukce*. Praha 1931, str. 24

¹⁰⁴ III. knižní aukce. *Od obrození k Moderní revue. Vlastnictví čtyř sběratelů. 6. a 7. března 1926*. Praha 1926 (katalog obsahoval 400 položek, které se vydražily za 37 175 Kč s přírůžkou)

Karel Zink nadále pořádal pouze u příležitosti podzimních výročních sjezdů SČB a tyto katalogy nesly název *Pro každého něco*. Úprava čtvrtého katalogu si již dovolila srovnání s velkými seznamy zahraničních firem.¹⁰⁵ Ve frontispisu bylo Váchalovo dřevorytové exlibris a v textu byly tři přílohy s reprodukcemi leptů Maxe Švabinského. Na závěr předmluvy katalogu Karel Zink poznamenal: „*Chci svoje aukce neustále zdokonalovati, aby přiblížily se, pokud ovšem v našich poměrech možno, skvělé úrovni zahraničních dražeb.*“ K tomu měl vynikající příležitost u V. aukce, která se konala souběžně s Mezinárodním sjezdem knihovníků a přátel knihy v Praze. Ilustrovaný katalog s českým a anglickým textem sestavil Antonín Dolenský a nesl název *Od Husa k českým exulantům*.¹⁰⁶ Poprvé se na české aukci objevili zahraniční zájemci a jejím zlatým hřebem byla rukopisná latinská bible z 15. století s miniaturou zobrazující upálení Mistra Jana Husa, která se prodala za 18 875 Kč. Zinkova VI. aukce¹⁰⁷, na které byla nabízena vzácná bohemika, opět ukázala značnou kupní sílu českých sběratelů a Arthur Novák již ve *Vitrince* poznamenal, že „*kvalita dražitelů byla úměrná kvalitě knih*“.¹⁰⁸ Sběratelský zájem prvních tří let vyvrcholil třemi aukcemi knihovny Arnošta Procházky. Té první byla věnována pozornost na začátku této práce.¹⁰⁹

Po úspěchu prvních Zinkových aukcí se hned objevili další aukcionáři. Ludvík Bradáč začal pořádat na jaře 1926 aukce Knihomola. Avšak aby umožnil sběratelům získat věci za ceny přiměřené a zabránil dražební horečce, byla aukce písemná a zájemci své nabídky zasílali, v určený den pak bylo otevřeno osudí a položku získal dražitel s nejvyšší nabídkou, v případě stejného podání se rozhodovalo losem.¹¹⁰ Stejným způsobem se konala i druhá Bradáčova aukce, třetí však již byla klasicky vyvolávací.¹¹¹ Na přelomu dubna a května uspořádal v Ústřední dražebně aukci knih a rytin Oldřich Pyšvejc, jenž měl od roku 1906 antikvariát v Jindřišské 17 specializovaný právě na rytiny a staré tisky.¹¹² Počátkem prosince 1926 pak pořádala svou první aukci také společnost Orbis. Ta kromě nakladatelství provozovala vědecký antikvariát specializovaný na slavistiku a bohemika. Knihkupectví

¹⁰⁵ IV. aukce. *Rydlo a krásná kniha 1900 – 1925 (Moderní česká grafika a bibliofilie)*. 4., 5. a 6. května 1926. Praha 1926 (katalog obsahoval 441 položek, které se vydražily za 57 245 Kč s přírůžkou)

¹⁰⁶ V. knižní aukce. *Od Husa k českým exulantům*. 1. července 1926 (sestavil Antonín Dolenský). Praha 1926 (katalog obsahoval 123 položek, utržilo se 80 000 Kč)

¹⁰⁷ VI. knižní aukce. *Bohemica*. 16. a 17. října 1926. Praha 1926 (katalog obsahoval 352 položek, utržilo se 41 000 Kč)

¹⁰⁸ Arthur Novák: Knižní aukce Zinkova Bohemica, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 94

¹⁰⁹ XII. aukce. *Knihovna Arnošta Procházky. Druhá část*. 17. a 18. prosince 1927. Praha 1927; XIV. aukce. *Knihovna Arnošta Procházky. Třetí část*. 4. a 5. května 1928 (katalog s Karlem Zinkem sestavil Miloslav Novotný). Praha 1928

¹¹⁰ I. aukce Knihomola, in: *Vitrinka III/1925-1926*, str. 198-199

¹¹¹ Druhá aukce „Knihomola“ a Třetí aukce „Knihomola“, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 22-23, další aukce na str. 95 a 174

¹¹² Pyšvejcova dražba knih a rytin, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 199

s antikvariátem sídlilo na Fochově třídě (dnes Vinohradské) 62, samotná aukce se konala na Národní třídě 13.¹¹³ Knihy do svých aukčních nabídek začali zařazovat i pořadatelé uměleckých aukcí. Arthur Novák tento aukční boom okomentoval poznámkou: „*Jen aby mnoho psů nebylo zajícovou smrtí. Zajícem je tu ovšem milovník knih.*“¹¹⁴

Další aukcionáři však postupem času až na Oldřicha Pyšvejce odpadali a zůstával tu především Karel Zink. Jeho rukama prošla většina významných knihoven, které byly nabízeny v aukcích. Vedle již tolikrát zmiňované knihovny Arnošta Procházky to byly z bibliofilského i historického hlediska zajímavé knižní celky z pozůstalosti biskupa Antonína Podlahy (XXX. a XXXIV. aukce), spisovatele Ferdinanda Čenského (XXXII. aukce), doktora Karla Zajíčka (XLIV. aukce), profesora Antonína Hobla (XLVII. aukce). Opomenout samozřejmě nelze také šlechtické a historické knihovny Thun-Hohensteinů z Děčína (XXXIII. aukce), Nostitzů z Rokytnice (XXXIV. aukce), advokáta a skladatele Jana Nepomuka Kaňky z Jetřichovic (XXXVII. aukce) nebo Taaffů z Nalžov (LI. aukce). Zink také uspořádal první novodobou moravskou knižní dražbu v Brně (XV. aukce) a také dvě dražby exlibris (XXIII. a XLIX. aukce). Do konce roku 1938 měl aukcionář Zink na kontě celkem 52 dražeb.

Karel Zink kladl velký důraz na zpracování aukčního katalogu. „*Aukční seznam musí získati zájemce již vzhledem, má na něho zapůsobiti sugestivní silou. Katalog má býti dokonalým typografickým dílem, možno-li s ilustracemi. Titulní list budiž stručný, obálka výrazné barvy, formát pro všechny seznamy stejný. Vkusný katalog reprezentuje firmu. Má-li býti bezvadný zevně, tím spíše vyžaduje to obsah. Katalog budiž pravdivý a spolehlivý; aukcionář má si býti vědom své zodpovědnosti. Význam bibliograficky přesného katalogu nekončí posledním příklepem dražebního vyvolavače, je i dále pomůckou sběratelovou, zvláště je-li označen docílenými cenami a podle možnosti (u pozoruhodných čísel) i jmény nových majetníkův. Katalog dražené knihovny zachycuje její obraz budoucím (knihovna A. Procházky), bibliografické popisy unikátních věcí, faksimile a obsahy autogramů poslouží kulturním historikům.*“¹¹⁵ První katalogy uspořádal Zink sám, na dalších spolupracoval vedle již zmíněného Antonína Dolenského zejména s Bohumírem Lifkou, dále pak s Františkem M. Bartošem, Jaromírem Malým a Miloslavem Novotným. Jeho katalogy sloužily i mezinárodnímu zapojení českého knižního trhu, protože byly od roku 1926 excerptovány do lipské ročenky *Jahrbuch der Bücherpreise*.¹¹⁶

¹¹³ První aukce „Orbisu“, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 54; První knižní aukce „Orbisu“, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 130-131, druhá aukce na str. 174-177

¹¹⁴ Další knižní aukce, in: *Vitrinka IV/1926-1927*, str. 200

¹¹⁵ Karel Zink: *Knižní aukce*. Praha 1931, str. 28

¹¹⁶ Tamtéž, str. 32

Ceny dosažené na prvorepublikových aukcích nám dnes ukazují, o co byl mezi sběrateli největší zájem, potažmo jaké sběratelské obory převládaly. Nejvyšších cen dosahovaly staré české bible a předbělohorská česká literatura, hned potom následovaly tisky spjaté s národním obrozením. Cizojazyčná bohemika tak vysokých cen nedosahovala. Bibliofily pak především lákaly tituly z okruhu Moderní revue a další knihy z počátků českého bibliofilského hnutí. Do aukcí byly často zařazovány i knihy z prvorepublikových bibliofilských edic a je až s podivem, že nerozebrané tituly v aukci mnohdy dosáhly vyšší ceny, než za jakou je bylo možno získat přímo u vydavatele. Velký zájem byl také například o sibiřské legionářské tisky a další literaturu týkající se „národního osvobození“. V druhé polovině dvacátých let ceny dosahované v aukcích průběžně rostly. V tomto ohledu je zajímavý Žalozpěv nad ztraceným mamonem od Jaroslava Seiferta.¹¹⁷ Ten kdysi získal první vydání Máchova *Máje* a v dobách finanční nouze se ho marně snažil prodat. Nakonec ho od něj koupil Arnošt Procházka za spásných 200 Kč. Avšak dva roky na to Procházka zemřel a výtisk *Máje* z jeho knihovny koupil v aukci Jaroslav Preiss za 3600 Kč.¹¹⁸ Avšak na sklonku dvacátých let již byli největší zájemci satureováni a zároveň se začala ozývat hospodářská krize. Ceny mírně klesly a ustálily se. Už nedocházelo k takovým překvapením jako během dražeb v prvních letech. Tehdy neinformovanost, ukvapenost a novota aukcí působila, že se i za věc nepatrného významu platilo mnohacifernými částkami. Ve třicátých letech se v aukcích mnohem více projevovala kritičnost a zdrženlivost v přiřazování. Aukce již také nebyly organizovány tak často (v letech 1926 a 1927 Zink uspořádal šest aukcí ročně, nehledě na další aukční podniky).

Karel Zink poznamenal, že „*k aukční činnosti je potřeba idealismu*“. Český knižní aukcionář nemohl na dražbách zbohatnout, na to byl náš trh příliš malý. Aukcionář za svou práci přijímal 15 % od prodávajícího a 10 % aukční přírážky od kupujícího. Výsledek by byl slušný, kdyby mu celý zbyl. Avšak bylo třeba zaplatit tiskárně přibližně deset procent hrubé tržby za tisk katalogů (ty se rozesílaly 600 až 700 zájemcům). Dále bylo třeba zaplatit inzerci, pronájem sálu, odměnu aukčnímu personálu. Také se muselo zaplatit 1 % chudinskému fondu a nejméně 5 % finančnímu úřadu (2 % z protokolu, dále daň z obratu a příjmu, případně daň z luxusu). Zink však dražby považoval za věc všeobecně užitečnou a prospěšnou, která přináší víc než jen materiální výhody. Aukce oživily sběratelský ruch, na trhu se objevily tituly, které

¹¹⁷ Arthur Novák: Žalozpěv nad ztraceným mamonem, in: *Vitrinka V/1927-1928*, str. 124-125 (okomentovaný výtah z článku Jaroslava Seiferta uveřejněného v *Literárních rozhledech XII/1927-1928*)

¹¹⁸ Šlo o prvního vydání *Máje* na lepším papíře s podpisem Máchy v původní růžové kartonáži. Nabízen byl jako položka 181 za 400 Kč. O výtisk, který byl považován za nejzachovalejší ze všech známých exemplářů, usilovali celkem čtyři vážní zájemci. Srov. *XII. aukce. Knihovna Arnošta Procházky. Druhá část*. Praha 1927 a Arthur Novák: Dražba knihovny Arnošta Procházky, in: *Vitrinka V/1927-1928*, str. 103

do té doby bývaly vzácností. Mnohé tisky se zachránily před zkázou, bylo potřeba aukcí, aby si lidé uvědomili, jaké poklady vlastně mají. Aukce byly zároveň i školou pro sběratele, poučil ho katalog, aukční výstava, samotná dražba. Díky aukcím se vychovala celá nová sběratelská generace. Zároveň dražby podporovaly vydavatelský ruch a napomáhaly prodeji bibliofilských tisků.¹¹⁹

Bohumír Lifka o Karlu Zinkovi u příležitosti jeho pětadesátin napsal: „*Životní dráha bioarchitektonicky sklenutá, podivuhodně přímočará: už za dvě léta po svém knihkupeckém osamostatnění přichází s myšlenkou oživit dávno pražské knižní dražby z doby na přelomu osmnáctého a devatenáctého století a po úspěchu prvního pokusu v roce 1925 rozvíjí promyšleně tuto plodnou a vědcům, sběratelům a knihovnám prospěšnou činnost v útvar širokého společenského dosahu, který v dobrých třiceti letech svého trvání daleko přetáhl živnostenskou podnikavost a zjemnil se v svébytný druh knižně cirkulačního umění, jímž auctionum magister stával se knihovědcem, psychologem, zásobitelem veřejného statku trvalými hodnotami a zachráncem takových hodnot před neznalým zneocetňováním. Šedesát, ba víc knižních katalogů je tu vnějším svědkem nepotlačitelným a thesaurus našich velkých biblioték za týchž třicet let oplývá stopami vedoucími provenienčně k Zinkově oficině. A co prošlo i malým krámkem v Ječné ulici i dražebními síněmi u Beránků a jinde zajímavých osobností: snad celý dobový český knižně kulturní svět.*“¹²⁰

¹¹⁹ Karel Zink: *Knižní aukce*. Praha 1931, str. 31-32

¹²⁰ Bohumír Lifka: K pětadesátinám Karla Zinka, in: *Zprávy SČB* 1974, číslo 3-4, str. 1-2

Závěr

V této práci jsem se pokusil představit prvorepublikové bibliofilství v celé jeho šíři. Takovýto přístup v sobě skrývá výhodu v podobě výběru obrovského množství materiálu, avšak na druhé straně neumožňuje jít příliš do hloubky. České bibliofilství zatím není dostatečně zpracováno monograficky k jednotlivým dílčím tématům, aby bylo možno napsat vskutku obsáhlou syntézu. V tomto ohledu jsou výjimkou pouze počátky moderní české knihy, kterým je věnována celá řada studií.

Literatura posledních let se soustřeďuje především na českou knižní avantgardu, která je v současnosti čtenářsky i badatelsky nejatraktivnější. Při studiu těchto nejnovějších prací může jejich čtenář snadno nabýt dojmu, že první republika žila expresionismem, poetismem a surrealismem. Tyto směry se zadají být přímo nadšeně a nekriticky přijímány. Proto jsem věnoval pozornost také vztahu tradiční bibliofilie a knižní avantgardy. Z dnešního pohledu se může zdát až překvapivé, že Karel Teige ve svém zásadním článku *Moderní typ* z roku 1927 jmenovitě odmítá Arnošta Procházku a Zdenku Braunerovou. Avšak první republika, a to zejména ve dvacátých letech, žila jejich odkazem.

Během vývoje moderní české knihy bylo neustále poukazováno na to, že česká knižní kultura nedosahuje vyspělosti západních zemí. Mluvílo se o celé řadě věcí, které nám chybí. Moderní česká kniha se rodila provázena dojmem určité malosti poměrů. Tento pocit méněcennosti však dokázal tvůrce české knihy přimět k takovému úsilí, že jsme země s mnohem delší tradicí v mnoha ohledech nejen dohnali, ale i předčili. O tom svědčí četná ocenění českých knih na zahraničních výstavách ve dvacátých a třicátých letech. Úspěchy dosažené na poli bibliofilie se odrážejí i v běžné knižní produkci, protože bibliofilská kniha ukazuje cestu a je vzorem.

Ve třicátých letech se postupně začíná sbližovat tradiční knižní úprava s avantgardní. Na obou stranách dojde k ústupkům z dosud vyznávaných zásad. Bibliofilská produkce je v důsledku hospodářské krize značně omezena, zmoudřelá avantgarda si naopak z tradiční knižní úpravy bere to, co má trvalou platnost, a upouští od módních výstřelků. Vytváří se tak opět nový typ české knihy, který dnes představuje tradici první republiky. A touto tradicí je do určité míry ovlivňována i dnešní česká kniha, která si stále zachovává v celosvětovém kontextu výjimečnou úroveň.

Zatímco tradice knižní úpravy u nás nebyla nijak zásadně narušena, nelze totéž říct o tradici nakladatelského povolání. Společenské změny, ke kterým došlo v polovině dvacátého století, násilně přerušily přirozený vývoj soukromého podnikání, kam patřila i nakladatelská

činnost. V roce 1949 museli nakladatelé svou živnost ukončit. To samozřejmě vedlo i k tomu, že později nebyla vůle tyto podnikatele, v dobové terminologii „vykořisťovatele“, připomínat. Ochuzena tak zůstala nejen knižní kultura, ale i dějiny knihy.

V důsledku zmíněných společenských změn bylo ohroženo i samotné bibliofilství. To začalo být považováno za výstřední zálibu prvorepublikové buržoazie, která nemá mít v socialistické společnosti žádné místo. V roce 1949 musel tehdejší bibliofilství obhajovat Miloslav Novotný v reakci na článek Zikmunda Skyby nazvaný *Noví bibliofilové*, který byl otištěn v *Kulturní politice*: „Zikmund Skyba ať si nemyslí, že edice o stu výtiscích byly dělány jenom proto, aby se procovsky ukojilo sto největších zbohatlíků z byvší Republiky: těch sto výtisků bylo děláno proto, že se nákladu na ně odvažovali především chudí soukromí nakladatelé, všelijací úředníci nebo i spisovatelé a publicisté, kteří se právě mohli odvážit jen nákladu jednotkového. Stovka, Stožár se jmenovaly takové edice a já jako nemajetný student a jako začínající ouředníček jsem je kupoval stejně jako pan Preiss, protože jsem nikdy neutratil krejcar za cigaretu a protože jsem nikdy nepil ani pivo, ani víno, natož rum a koňak. Kupovat tyhle krásné knihy, za něž se teď platí sta a tisíce na aukcích, mohli už dávno i lidé docela nezámožní, vždyť mezi jejich nakladateli a inspirátory byli i poctiví socialisté, Michal Kácha, A. Bouček, S. K. Neumann, Antonín Macek a jiní a jiní. A jejich díla editorská znamenala mnoho, byla to díla přímo prospektorská nebo mořeplavecká, na nich a podle nich vyspívala i česká kniha masová a bez nich by nebylo dnes ani Kalábů, Hálů, Sonbergů, Menhartů, Průmyslových tiskáren, Orbisů, Svobod.“¹²¹

Společenské změny postihly i samotné bibliofily. Řada z nich se po změně režimu ocitla ve zcela jiných sociálních podmínkách. Některým byl konfiskován majetek, jiní skončili ve vězení. Byla tak přerušena i tradice soukromého sběratelství, která je ve vyspělých zemích vždy velmi rozvinutá. Mnohé soukromé sbírky skončily neznámo kde, neexistují o nich žádné písemné záznamy. Pokud se některé knižní celky dostaly do majetku státu, často byly necitlivě rozpuštěny v jiných sbírkových fondech. Každá soukromá sbírka vypovídá především o jejím tvůrci, jakmile zanikne, ztrácí se i veškeré povědomí o něm. A tím jsou opět ochuzeny kulturní dějiny.

Přestože jedním ze znaků bibliofilie je omezený počet výtisků, pořád se do dnešní doby zachovalo velké množství prvorepublikových bibliofilí, které vypovídají o tehdejší kulturní atmosféře, hospodářské úrovni a vkusu jejích tvůrců. Ačkoli dnes už neznáme všechny souvislosti provázející jejich vznik, pořád tu zůstává „kniha jako umělecké dílo“.

¹²¹ Miloslav Novotný: Je opravdu potřeba se zamyslet, in: *Marginalie XXII/1949-1950*, str. 3

Příloha

Miloslav Novotný: Ďábelské limity

1.

Jako každou sobotu odpoledne, tak i tenkrát s úderem čtvrté hodiny stál PhDr. Miloslav Novotný se strojovou pravidelností před bukinistickým výkladem slavného pražského antikváře Karla Zinka. Bylo to vždycky již čtvrté zastavení na jeho křížové pouti, již opakoval týden co týden po sedmidenním časovém intervalu, a křížovou cestou bylo opravdu lze pojmenovati jeho putování, neboť sobotní odpoledne trávená ve vlhkých a temných krámcích antikvářů nepřinášela již nikdy jeho knihomolské vášnivosti valného ukojení. Bylo to chození a toulání spíše již jenom podmíněné zvykem z dávných krásných dob pražského sběratelského jara, kdy jsi mohl ve skladištích nalézt nevídaná *rarissima* umění knihtiskařského, starobylé unikáty, výtisky pěkně vázané se širokými, neořezanými okraji a dokonce i exempláře brožované a obohacené autografy, a kdy byly mapy antikvářů naplněny rytinami, mezi nimiž – a nebyla to vzácnost – jsi snadno vylovil i Hollara, Dürera nebo Behama. A tyto klenoty se tehdy ještě stávaly tvým majetkem za několik mrzkých grošíků a zlatek! Ale dnes už je všechno jinaké a dnové aranžezští jsou ti tam. PhDr. Miloslav Novotný se často toulal měsíce a měsíce, než zase něco vyšťáral, čím mohl kompletovati svou jedinečnou sbírku obrozenských bohemik nebo svou kolekci erotických klasiků anebo dokonce své milé obžerné gauloiserie nebo francouzské romantiky, počínajíc od prvního vydání Mussetů a Nodierů a končíc až někde u edic Lacroixových nebo Uzannových. Knihy druhé a třetí skupiny, totiž prohibita a gallica, neshledával ovšem Miloslav Novotný jenom po Praze. Jeho dlouhé, slídivé se chvějící, nervosní prsty a jeho oči zkažené neustálým čtením jako by číhaly ve středu sítě, do níž se neustále sbíhaly z celého světa tučné zlaté mušky antikvariátních katalogů. Pavouk Miloslav Novotný je lapal nedočkavě a vyssával je hltavě a nenasytně a kolozpěv srdcí a rukou nejlepších lidí kulturního světoobčanství se kolem něho nikdy netrhal: objednávky u velikých zahraničních firem a zásilky nabitě klínoty poctivé literátorské i typografické práce se neustále spolu navzájem křížovaly.

Ovšem jeho bohemika měla ještě několik trapných mezer, jež nebylo dosud lze vyplniti přese všechno téměř chorobné úsilí. A proto byly tedy ty neustávající výpravy po pražských ulicích, to nahlížení do výkladů, to prolézání prašným nánosem regálů, to zoufalé hledání a slídění.

PhDr. Miloslav Novotný si tedy prohlédl jako obyčejně nejdříve výkladce Zinkovy, kde se už třetí týden rozvalovala bachratá *Kosmografie* Zikmunda z Púchova spolu s několika katolickými Postilami a kde jakási stará vydání řeckých a římských popelek snad už rok čekala na svého prince z pohádky. A po neutěšené perspektivě tohoto introitu vstoupil do krámků obloženého sice knihami, ale knihami jemu nepotřebnými a neužitečnými. Pan Zink ho sám vítá a po krátké rozpravě o kouzlech a svodech bibliofilství dochází k stichomythii dvou zasvěcenců a souspřeženců:

„Je něco?“ „Není.“

„Snad něco –“ „No – není –“

„Přece snad něco –“

„No, není – ale máte-li kdy a chuť, přece snad bychom se mohli na něco podívat.

Nejdříve –“

A pan Zink vyjímá z tajné skrýše, určené jenom pro vážné interesenty, dva erotické tisky japonské, ony známé maniakální hrůzy historek o strašidlech, při nichž sběratele

okouzlují jen exotičnost tisku a vymyšlivá naivnost rafinovaných *reichbegabter Kinder der Natur* – kdyžžte tekstu nerozumíme, pane Zinku!

„Ale Hokusai to není a sbírat motivy, jež se opakují věčně s touž vehemencí a virulencí, máme-li již ukázkou, nemělo by smyslu! Nicméně, tahle druhá, tlustá věc zdá se být jiného rázu, nějaká japonská pohlavní zdravotní věda...“

„A pak jsou tu některé tisky moderní, desideráta mnohých pánů bibliofilů. Co říkáte tomuto podepsanému *Prostibolu*? Jenom 300 Kč. A tomuhle Martinovu In memoriam *Karla Hynka Máchy*? Jen 180 Kč.“

„Nehledám.“

„Ze starších věcí by tu bylo první vydání *Babičky* Boženy Němcové, dosud nebylo v žádné z mých aukcí.“

„Mám.“

„Brantova *Stultifera navis* – basilejský tisk, 1498 –“

„Nepotřebuji.“

„A to tedy již opravdu nevím, co bych vám mohl nabídnout. Ale pojděte se aspoň podívat se mnou dozadu, mám tam něco, oč vyjednávám...“

V útrobách nejhlubších antikvářského sanktissima našel Miloslav Novotný jediný tisk, jenž ho zajímal, protože ho dosud neznal, ba ani neměl zdání o jeho jsoucnosti: *Publikaci k sekundici opata Brunnona Čtvrtečky*, vydanou s básní Sigismunda Boušky asi v padesáti exemplářích r. 1916 a vyzdobenou Josefem Váchalem.

Ale o koupi tohoto soukromého tisku nebylo zatím lze jednat a proto se PhDr. Miloslav Novotný rozmrzele vrhl na regály, jimiž byla svatyně obložena a počal se z nudy potýkat s průměrným knižním balastem. A tu najednou přijde k paprskům, v nichž byly svazky srovnány s nápadnou pečlivostí a dokonce z každé ořízky trčela papírová záložka s číslem.

„Co to tuhle, máte?“

„A to jsou resty z mých aukcí. To máte ty naše bibliofily – a pan Zink se rozlítostnil: Knihy si na aukci koupí, ale pak nezaplatí a pro knihy si neprijdou! Mám tu ležet některé věci již i déle nežli rok. A patrně si už neprijdou pro ně vůbec. Upomínám je, píšu jim, ale všechno je marné!“

„To byste se už neměl déle s nimi zlobit a prodat to všechno znova,“ odušil důmyslně PhDr. Miloslav Novotný. Důmyslně a obmyslně, protože postřehl, že by tu bylo lze cosi ukořistit.

Antikvář pak ještě dlouho vzdychal, jak málo se prodává a ještě méně platí, a že ubohý knihkupec, chce-li být živ a chce-li zachovat svému závodu dobrou pověst, musí zkoušet kdekde.

„Pomyslete jen, že se už ve svých aukcích nemohu omezit jenom na Prahu. Zdejší bibliofilové jsou satureováni. Musím hledat panenskou půdu, svěží mysle a kapsy, s příští svou aukcí pojedou až do Brna, pokoušet paní Fortunu...“

„Ale, ale, podivil se Miloslav Novotný důmyslu a podnikavosti starého přítele. A to jistě chystáte materiál zvlášť zajímavý na tento neočekávaný útok?“

„Ano, ano. Tam budou věci! Doufám, že se také zúčastníte. Mohl byste tam zajet s námi. Staré, zajímavé město. Knihovny. Schůzka s moravskými bibliofily. Anebo nám aspoň dáte své limity...“

„Ano, to spíš: limity.“

2.

Uplynuly dva měsíce nedočkávého vzdychání a PhDr. Miloslav Novotný měl konečně v rukou aukční katalog první české provinciální aukce. Prozkoumal již zevrubně jeho skvělé menu, pokryl široké okraje stránek marginaliemi záhadných tvarů, srozumitelných jenom jemu, vyhledal si ze všech možných starých katalogů prodejní ceny svých desiderat, kombinoval a počítal několik večerů a výsledek byla neveliká tabulka, k níž se ještě stále vracel ve chvílích oddechu, na níž ještě tu a tam něco škrtl nebo pozměnil a již konečně týden před aukcí zanesl svému příteli a kolegovi Jaroslavu Lomskému, o němž věděl, že se aukce zúčastní osobně.

Celé dva měsíce před aukcí si PhDr. Miloslav Novotný shromažďoval s umnou pílí i potřebný kapitál. Byl to v podstatě stále ještě ten studentík, to veliké dítě, neboť stále ještě mrhání peněz za potištěný papír byla jeho jediná rozmařilost, jeho vášeň, jíž dovedl obětovat kde co, v prvním roce své dospělosti na př. ihned celý svůj otcovský podíl.

Výsledek jeho kalkulací a jeho příprav byla úctyhodná čtyřciferná částka. Utvořilo ji kromě obvyklého měsíčního knižního paušálu několik časopiseckých honorářů a celý honorář za jednu kuriosní edici.

A nyní vizme, jak vypadal lísteček, jež si zástupce PhDr. Miloslava Novotného odvážel v den památný 10. června 1928 aeroplanem do Brna:

„Záleží mi na č. 90: Kalina, Jaroslav, *Kšaft*. Chybí mně tenhle flugblatt v mé sbírce lidových tisků. Vyvolávací cena 30–. Dražte do 150–.

Ale nejdůležitější z celého katalogu je mi č. 234: Moravský Slavíček. Моравский соловей или несколько песней моравских изданием Методия Премысля Галабалова, v Skalici 1868. Víte, příteli, je to snad jeden ze dvou exemplářů, které existují! Moravský bibliofil Helcelet tvrdí, že jsou ho známy tři výtisky. Ten Method Přemysl Halabala, řádový kněz benediktinský se totiž trochu naučil rusky a ve svém slavjanofilském zanícení se ihned pustil do převádění moravských lidových písní do ruštiny. Dopadlo to podle toho a řád sám se postaral, aby se o tomto opusu nikdo nedověděl: církevně řádným autodafé. Tento výtisk je tedy jeden z těch několika, dvou nebo tří, které se zachránily. Vyvolávací cena je Kč 30–, ale vy dražte třeba do 3000–. Víckrát exemplář do dražby nepřijde, neboť druhý má řádová knihovna v Rajhradě. A bojím se, že se nám přes tento vysoký limit nepodaří Slavíčka lapit – oč snazší měla práci dekameronská Caterina – neboť našemu bibliofilskému protagonistovi Jaroslavu Preissovi jistě neunikne tato vzácnost. Říkám Vám: držte do 3000–!!

A ještě třetí limit. Do třetice všeho dobrého! Č. 316a, říkám 316a! Nový kult 1898-99. Draží se celý ročník, všech 10 čísel, to je vzácnost! Jsou při tom obálky. Já sám mám ve svém jinak úplném souboru Neumannových publikací jen pět prvních čísel tohoto ročníku, kde je studie o ex libris, která unikla našemu exlibristickému arciknězi Jaromíru Malému, a kde jsou reprodukována česká ex libris, která zase zčásti neznal ikonograf českého ex libris Bedřich Beneš Buchlovan. Kuriosita, slyšte, ex libris anarchisty a vybraného znalce umění K. St. Neumanna, jež kreslil K. Stroff!! Pro to všechno můžete jíti z vyvolaných Kč 20– až do 200. Doufám, že nad tento limit nikdo nepůjde. Ale což kdyby, a já bych chtěl a chtěl mít tento kompletující a pro Neumanna tak kuriosní ročník ve svém majetku, a proto Vás prosím, držte tohle číslo stále, až Vám spadne do klína jako plod příliš zralý! Ovšem, podaří-li se Vám to nějak pomocí Vašeho důvtipu získat za částku menší než 200 Kč, buďte ujištěn, že Vám budu vděčen nadosmrti. Ale jak jsem řekl: limit usque ad finem! ∞!

A ospalý PhDr. Miloslav Novotný neslyšel, když tento lístek dopisoval, jak se v rohu pokoje v temnotě zevnitřní mezi dvěma regály knih ozval syčivý pekelný výsměch. Dábel to byl, šílených knihomolů stín odvěký, přítel neodbytný.

3.

Desátý červen. Deset hodin dopoledne. Ruská síň brněnského Besedního hotelu halasí sty jazyků a ve výkřicích a výbuších přátelského smíchu zaniká jakékoli sebe úpěnlivější a sebe rozechvělejší šustění papíru. Mračna kouře tvoří nad shromážděnými nízký umělý oblak, z něhož se počne co nevidět blýskat a dštít zlatým lijákem žoviálního vyvolávajícího Joviše.

Desítky a desítky známých tváří se kupí nebo sedí již porůznu v řadách sedadel. V první řadě – jako v Praze – hned vedle úředního zástupce, sedí mrazivě klidný doktor Kamill Resler, okusující v levém koutku úst špičku, v níž dokonává cigareta. Přišel si vybírat nějaké desideratum staroříšské a všelicos, co zavání středověkou inkvisicí nebo kabbalou. Vedle něho, jako vždy, křiklavý, výbušný a všech nezbedností schopný bibliofil Šimek, jenž si doplňuje rád svou sbírku věcmi, o něž zatím nikdo nestojí, ale o nichž předpokládá, že svou sběratelskou hodnotou jednou doženou *Poliphily*. V druhé řadě se k sobě tulí živá ilustrace inserátového *before* a *after*: dva knihomilští vydavatelé a knihomolští zasvěcenci Karel Janský a Arno Sáňka. Sáňka má černou hřívu, že by mohl oklamat svým naturelem cikánku i Carmen, Janský má skvěle holou lebku, na níž odlesky a odrazy elektrického světla působí zvláštním melancholickým kouzlem. Noblesní anglický elegán Arthur Novák přechází vážně skupinku od skupinky, pátraje po kuriosních glosách a bibliofilských pověstech, aby je mohl fruktifikovat jednak ve své revui, jednak v listu, jenž ho vyslal jako svého zpravodaje. A k těmto obvyklým zjevům pražských aukcí druží se nesčetné zjevy nové, místní a moravští bibliofilové, ať již je to rozechvělý Bedřich Beneš Buchlovan nebo výbušný Stanislav Švehla atd.

Antikvář Zink stojí vysoký a ztuhlý za svým stolkem, na nějž jeho pomocníci nakladli první čísla aukčního katalogu, a bonhomní vyvolavač Beneš se počíná s brunátným úsměvem posíleného a spokojeného člověka chystat k svému úkolu.

Zink několika slovy zahajuje svou první brněnskou aukci a Beneš začíná.

4.

Dlouho by trvalo, než bychom vylíčili dražení toho dne se všemi jeho groteskními a humornými oklikami. Abychom dospěli konce, pointy, pro niž tohle vše vypisujeme, musíme se omezit jenom na záznamy o třech číslech, po nichž toužil PhDr. Miloslav Novotný. Č. 90, *Kaliniův Kšaft* limitoval Novotný 150 korunami. Opravdu se totiž nenadál, že by mohl být zájem o tuto drobnost číselně kodifikován sumou právě trojnásobnou. Jaroslav Preiss, postrach všech aukcí, jej ukořistil za 445 Kč. U č. 234 se vše opakovalo. Nic nepomohlo, že Novotný limitoval *Moravský Slavíček* třemi tisíci korun. Jaroslav Preiss jej získal jenom jediným posledním podáním: za tři tisíce padesát korun.

Třetího limitu Miloslava Novotného nemůžeme však odbyti pouhým konstatováním výsledku. Č. 316a se stalo sensací dne. Kdo by to byl řekl u toho ročníku Neumannova *Nového kultu*! Rozpomeňme se, že nejvyšších cen dosáhl v českých aukcích dosud rukopis *husovské bible* z XV. století, někdejší exemplář smečenské knihovny martinicovské, (z 15.000 Kč na 16.250) a splendidi, unikátně úplný „páně redaktorův“ výtisk *Moderní revue* (ze 3 na 20.000 Kč) a užaseme opravdu, jak tentokrát mohl exemplář publikace tak novodobé dobýt kuriosního primátu. Ale to bylo možné jenom proto, že se v těch dnech potuloval zase jednou po Čechách asselineauovský knihomolský d'ábel. Co našeptal PhDr. Miloslav Novotnému, k tomu zlovolně ponoukl a připudil i soudce Luitpolda Breitenfelda, kterýž ze své ašské vilegiatury poslal nekonečný limit přímo do Brna, svému fakultnímu kamarádovi dr. Jonášovi. Zájem se s počátku malátně utloukal mezi korunovými a dvoukorunovými podáními. Při 120–, kdy odpadla přítěž drobných zájemců, připojil se

zástupce PhDr. Miloslava Novotného a zakrátko po něm i přítel soudce Breitenfelda. A netrvalo to ani příliš dlouho a pětikorunky se doklopytaly na svůj vrchol, k podání 500 Kč. Všechno auditorium již dávno utichlo a sledovalo konsternováno zápas. Bibliofil Arthur Novák odhodil cigaretu a počal se chvěti blahem z bibliofilské rozkoše velkého stylu. S 500 Kč počaly přiskakovati dvacetikoruny. Brzy bylo šestset, osmset, tisíc. Síně oněměla a jenom Hrudka odříkával své blažené 1250– po první, po druhé – 1300 po první, 1350 atd. Ale i na něho došlo. S 5000 i jemu umkl slích a začalo mu vysychati v hrdle dobře zavlaženém. S 10.000 se začal plést a přeríkávati. S 15.000 publikum samo počalo býti nervosní a s 20.000 se začalo mísit do aukce a státní úředník několikrát musil prosit o ticho, aby mohla býti aukce dokončena. Dražení *Nového Kultu* již trvá hodinu. Na konci druhé hodiny vyvolavač blekotá číslice, míchá rukama, plete si všechno a točí se mu hlava. Sípá a chroptí, ale oba sokové jsou zatvrzelí, plní své povinnosti, bojující dobrý boj za úkol, jenž byl na ně vznesen. Čtyřicet tisíc! Slyšte: čtyřicet tisíc na Nový Kult, ročník 1898-99!!

Účastníci aukce přestávají odcházet, přestávají se předčasně vytrácet před koncem dražby. Všichni setrvávají, dokonce i vstávají a poznenáhlu postupují k stolku vyvolavačovu. S padesáti tisíci se počnou ozývat dokonce výkřiky hrůzy nebo výbuchy posměchu. Hle, dva šílenci! A také rady: Nechte toho! Ustupte jeden! Vždyť je to zběsilost! Rage, fureur!

Všechno je marné! Dva zástupci svých přátel konají věrně svou povinnost. Ale d'ábel, jenž je uvedl do tohoto pekla rad, úštěpků a pohrdavé mimiky, nespál, naopak dal jednomu z obou nešťastníků ochabnouti a po vysilujícím tříhodinném boji dr. Jonáš opominul zdvihnout ruku po jednom „*po druhé*“, které se ozvalo po nabídce přítele PhDr. Miloslava Novotného. A tak se sneslo na zničené publikum vysvobozující konečné: „a 50.750 po třetí...“

5.

Zlý a zlomyslný bibliofilský d'ábel se zřejmě neodhodlal k tomuto milosrdenství z čistých pohnutek. Jistě mu běželo jenom o to, aby nastrojil zase něco jiného, kdyžť ho již nekonečné přihazování počalo nudit.

Zástupce PhDr. Miloslava Novotného se z Besedy ihned rozběhl na poštu. Ale zapomněl, že je neděle a že tedy nemůže telegrafovat. A tak se Novotný dověděl o „šíleném znehodnocení bibliofilie“ až z pondělních pražských listů.

Bibliofilský pekelník pravděpodobně chtěl dr. Novotného zničit, uvrhnout v zoufalství a vehnat do sebevraždy. Ale PhDr. Miloslav Novotný měl zdravý kořínek a proto po otřesu a zakolísání, po šíleném výbuchu hrůzy z odpovědnosti k ubohé nešťastné nevinné rodině zase brzy vzpamatoval a jal se uvažovat, co by si měl počít.

Kde sehnat 45.000, které mu chybějí? Slíbit některému nakladateli, že mu něco napíše? Slíbit to pěti a na každý ten slib získat vždy deset tisíc? Ale sliby, jež by bylo lze honorovat desetitisíci, neexistují. Nebo snad prodat část knihovny? Ale s čím vším by se musil rozloučit pro jediný ročník jednoho časopisu? Anebo by si měl vypůjčit? Půjčuje se na bibliofilské knihovny?

Uvažování trvalo den a noc. Unavené myšlenky se vracely nekoordinovaně do blažených a klidných minulých dní a konečně se zastavily s dr. Novotným i před výkladcem krámu Zinkova a vešly do něho a s přívětivým antikvářem pronikly až do svatyně jeho závodu.

A –

V té chvíli se náhle sneslo světlo na utýranou duši bibliofilovu. Neviděl-li u Zinka narovnaná *disiecta membra* minulých aukcí, neodnesená prodaná čísla? Neříkal-li mu Zink, že je všechno opominání marné?

Musí si konečně on dojít pro svou akvizici, pro svůj výtisk Nového Kultu z roku 1898-99? Kdo ho donutí?

A tak se stalo, že PhDr. Miloslav Novotný přestal být bibliofilem, kupcem na dražbách a dokonce i členem spolku, v němž se mohl co chvíle setkat se svým strašidlem, se Zinkem, jehož se počal báti více, než malé děti kominíků.

Kterýmižto oběťmi byly anulovány všechny pošklebky, jimiž ho stíhali všichni známi, s kterými se setkal. A tak byla přivedena v niveč i největší, nejhonosnější sláva Zinkových aukcí: padesátitisícový výtisk Nového Kultu.

Ediční poznámka

Jaroslav Picka požádal své tři přátele: Miloslava Novotného, Antonína Lhotu a Karla Zinka, aby mu napsali menší díla, která chtěl vytisknout. Avšak pouze Miloslav Novotný dodal povídku *Ďáblské limity*, která vyšla jako první svazek edice Čtení pro bibliofily v nákladu 25 za tisku číslovaných exemplářů. Tři suché jehly, na kterých jsou karikatury známých bibliofilů, vytvořil Alois Moravec. Novotný se inspiroval zejména Charlesem Asselineauem, jehož *Peklo milovníka knih* rok předtím přeložil. Svou povídku vsadil do pražského bibliofilského prostředí, zaměnil ovšem jména (PhDr. Jan Chlumnatý = Miloslav Novotný, antikvář Eduard Kominík = Karel Zink, exlibristický velekněz Jarohněv Brádelský = PhDr. Jaromír Malý, ikonograf českého exlibris Daniel Daneš Duchcovský = Bedřich Beneš Buchlovan, pod iniciálou „R“ se skrývá JUDr. Kamill Resler, pod „Š“ bibliofil Šimek, „S“ je Sánka a „J“ Janský, avšak v povídce jsou prohozeni, Sánka měl černé vlasy a Janský byl holohlavý, noblesní anglický elegán „A“ je Arthur Novák, rozechvělý „B“ je opět Bedřich Beneš Buchlovan a výbušný „Š“ je Ing. Stanislav Švehla, vyvolávač Hruška je knihař Beneš, kdysi vydavatel knihovny Pramen, Marek Holm, postrach všech dražeb, je JUDr. Jaroslav Preiss) a aukci zasadil do Olomouce.¹²² V tomto přepisu jsem však pseudonymy a iniciály nahradil skutečnými jmény, aby povídka působila co nejvěrněji a evokovala tehdejší atmosféru. Karel Janský do Českého bibliofila napsal: „Povídka vystihuje dokonale náladu chtivých knihomilů a je u nás svým námětem úplnou novinkou“.¹²³ Obdobnou povídku záhy poté napsal i Jiří Karásek ze Lvovic.¹²⁴ A jak to bylo doopravdy s oněmi třemi tituly? Kalinův *Kšaft* se vyvolával za 30 Kč jako položka číslo 90 a prodal se za 310 Kč. Za stejnou částku byl vyvoláván i *Moravský Slavíček* jako položka číslo 234 a prodal se za 435 Kč. Tato knížka, která měla existovat údajně ve třech exemplářích, se rázem objevila v dalších aukcích, protože jak k tomu poznamenal Miloslav Novotný v článku, kde se tomuto titulu věnuje: „*Bibliofilové byli odjakživa přitahováni rozmanitými poblouzněními.*“¹²⁵ Jako položka 316a se vskutku vyvolával Neumannův *Nový kult*, avšak z vyvolávací ceny 20 Kč se vyšplhal „pouze“ na 215 Kč. Je docela možné, že ho v dražbě ukořistil sám Novotný a touto povídkou ho ještě více zhodnotil. Aby byl dojem z aukce úplný, ocituji, jak ji ve Vitrince komentoval Arthur Novák: „*Překvapující účast na dvoudenní aukci (9. a 10. června) ukazuje, že je i mimo Prahu úrodná půda pro knižní podniky. Ovšem dlužno dávky přesně odměřovati. Nečekaný zájem a úspěch vyvolala novost, četná osobní účast pražských bibliofilů, limity, knižní materiál s nejedním číslem, které pro dnešního sběratele zůstává stále sensací. První dávka na Brno byla silná; vzpomeňme si, že Praha dostala napoprvé dosi pouhého sta čísel; Brno sneslo čtyři stovky, do nichž byly přimíchány silné ingredience jako první vydání Máje, Babičky, Prostibolo duše, Březinové, Karáskové, Martenové, rarity staré epochy, probuzení, moderního knižního umění atd. Neodvážil bych se ordinovati ji po druhé. Menší sál Besedního domu – místnost přívětivá a vhodná – naplnil se již v sobotu a sotva stačil v neděli. Koupěchtivost byla značná. Neprodaných čísel zbylo asi 60, leccos šlo za vyvolací ceny, o Moravica a hudebniny – novum dražební – nebylo skoro zájmu, za to překvapilo, že tisky lužických Srbů našly kupce. Také rukopisy a grafika, byť šlo jen o několik málo čísel, našly kupce při dobrých cenách. Přechetné limity sunuly vydatně ceny do výše; limity byly svědomitě a opatrně prováděny. – Jakost nabízených knih byla průměrem velmi dobrá; docílené ceny se pohybují na pražském niveau. Odchyly v těžkých kusech možno si vysvětliti tím, že finančně silní bibliofilové jsou jimi saturováni. Proto docílilo první vydání Máje v pěkné moderní vazbě jen 860 Kč (800 Kč vyvoláváno), Prostibolo duše 365 (200), zato však dvoulistový letáček s Kalinovým Kšaftem 310 (30), Rittersbergovy České národní písně 455 (35), Moravský slavíček, o němž tvrdí bibliofil Helcelet, že existuje jen ve 3 výtiscích 435 (30) a editio princeps Babičky – 1950 Kč (150)! Ostatně vyvozovati z dražeb dedukce na hladinu cenovou možno jen s výhradami, neboť se ceny tvoří v atmosféře nevypočitatelné.*“¹²⁶

¹²² Antonín Grimm: *Jaroslav Picka. Tiskař ze záliby*. Praha 1977, str. 190

¹²³ Kaj.: Miloslav Novotný: *Ďáblské limity*, in: *Český bibliofil II/1929*, str. 33

¹²⁴ Jiří Karásek ze Lvovic: *Slabikář*, in: *Český bibliofil II/1929*, str. 68-72

¹²⁵ Miloslav Novotný: *Moravský slavíček*, in: *Český bibliofil II/1929*, str. 28

¹²⁶ První dražba na Moravě. (XV. Zinkova aukce), in: *Vitrinka V/1927-1928*, str. 256-258

Resumé

The subject of this thesis is Czech bibliophily in the times of the First Republic, which marks the period between 1918 and 1938. The whole theme is divided into three major parts. The first one describes development of the modern Czech book which is closely connected with the origin of the bibliophilia movement itself. When looking back to the 1890s we can see two important figures: Arnošt Procházka and Zdenka Braunerová. Procházka was the editor in chief of the *Moderní revue*, the magazine of the decadents. He was greatly inspired by French bibliophilia. On the other hand, Braunerová sought the inspiration in England. They both played the role of the founders and they were commemorated during the era of the First Republic. Another three persons paved the way of the Czech modern bibliophily: typographer Karel Dyrnk, graphic artist Vojtěch Preissig and bookbinder Ludvík Bradáč. Book culture was widely discussed at the beginning of the 20th century. The most important is the article "Book as a piece of art" written by F. X. Šalda. The Society of the Czech bibliophiles is found in 1908 and in 1910s we can finally see the modern Czech bibliophily. But bibliophily is also questioned during the era of the First Republic. Some people considered it a luxury you can live without. The new republic brings in a new generation of people who often supports the cultural avant-garde.

Second part of this work focuses on important publishers of bibliophilies. Most of them were so called "private publishers". These people had regular job and publishing of the books was their hobby only. The tradition of pre-war private publishers was adopted by some smaller publishing houses established after the war. These called themselves "modern publishers". They joined together with some private publishers and created Club of the modern publishers Kmen. These publishers paid much attention to the bibliophilies. But because these expensive books became quite popular, some of the traditional professional publishing houses tried to make profit on them as well and started their production. In this part of the thesis I describe thirty five of these publishers. Each of them has its own article mentioning a short history of the publishing house or the background of the private publisher. I also mention the most important series of books or some important titles.

The last part is dedicated to the bibliophiles and their world. It describes a short history of The Society of the Czech bibliophiles which was reestablished in 1925 and carried out the best traditions of the Czech bibliophily. It also lists the books and the periodicals published by The Society. Then the attention is paid to book collectors. Using the report from the survey between the members of The Society we have the idea today about their private

home libraries, amount of books they had, what kind of book they collected and what they sought after. Today we know a lot of names of the book collectors but we know just a little about their collections. But the example of some of the greatest collections, which are now part of the state libraries and museums, can give us an idea. The book market is mentioned as well. It is the period of the revival of the book auctions. The edition of the “story for the bibliophiles” which can give us an insight into the soul of the bibliophile is a supplement of this thesis.

Bibliografie

I. Prameny

a) archivní prameny

Literární archiv Památníku národního písemnictví, fond Arno Sáška

b) tištěné prameny

BENEŠ-BUCHLOVAN, Bedřich: *Cesta života aneb Bibliofil mezi knihami se ohlížející. BBB 1885 – 1935*. Nákladem vlastním, Uherské Hradiště 1935

BRAUNEROVÁ, Zdenka: *Kolem Pohádky Máje a prvního jejího vydání*. J. Otto, Praha – Bratislava 1930

ČAPEK, Karel: *O umění a kultuře I*. Československý spisovatel, Praha 1984

FIRT, Julius: *Knihy a osudy*. Atlantis, Brno 1991

In memoriam Arnošta Procházky (ed. Viktor Dyk, Jiří Karásek ze Lvovic, Jarmil Krejcar, František Kobliha). Moderní revue, Praha 1925

In memoriam František Borový (ed. Julius Fürth a Josef Paták). Klub nakladatelů Kmen, Praha 1937

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Tři vzpomínkové portréty (Eduard Tesař, Zdenka Braunerová, František Kaván)*. Thyrsus, Praha 1998

KARÁSEK ZE LVOVIC, Jiří: *Vzpomínky* (ed. Gabriela Dupačová a Aleš Zach). Thyrsus, Praha 1994

KUNCÍŘ, Ladislav: *Život pro knihu*. Rozmluvy, Purley 1985

Kytičky na hrob malé paní (ed. Karel Čechák a Kamill Resler). Jaroslav Picka, Praha 1954

LIFKA, Bohumír – SONBERG, Josef: *Příručka Spolku českých bibliofilů v Praze 1937*. SČB, Praha 1937

LIFKA, Bohumír: *Vzpomínky bibliotekáře a bibliofila Bohumíra Lifky*. SČB, Praha 1997

Lorenzův adresář knihkupců, nakladatelů a příbuzných oborů v Republice československé. Ročník XI. - XII. Lorenz, Třebíč 1921 - 1926

NEUMANN, Stanislav K.: *Vzpomínky*. Svoboda, Praha 1948

OBRÁTIL, Karel J.: *O některých anglických bibliofilech a trochu o sobě*. K. J. Obrátil, Praha 1929

Památce paní Erny Janské. SČB, Praha 1953

PILZ, Jaroslav: *Národní 9*. Československý spisovatel, Praha 1969

POJER, Jan V.: Jak jsem vydával knihy, in: *Strahovská knihovna 9/1974*, str. 259-278

PROCHÁZKA, Arnošt: *Soumrak*. Moderní revue, Praha 1924

RAŠÍN, Jaromír: *O knihách a lidech*. Nákladem vlastním, Praha 1929

- ŠALDA, František X.: *Boje o zítřek. Duše a dílo*. Melantrich, Praha 1973
- ŠALDA, František X.: *Kniha jako umělecké dílo*, in: *Typografia XVI/1905*, str. 5-7
- ŠALDA, Jaroslav: *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace (Paměti bývalého generálního ředitele tiskového a vydavatelského koncernu Melantrich)*. Nakladatelství Eva, Praha 2001
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: *Chvála nakladatelského povolání*. Aventinum, Praha 1929
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: *Ohňostroj. Paměti nakladatele Aventina 2*. Československý spisovatel, Praha 1969
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: *Sladko je žít. Paměti nakladatele Aventina 1*. Československý spisovatel, Praha 1966
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: *Tma a co bylo potom. Paměti nakladatele Aventina 3*. Československý spisovatel, Praha 1972
- ŠTYRSKÝ, Jindřich: *Texty*. Praha 2007
- TEIGE, Karel: *Moderní typy*, in: *Typografia XXXIV/1927*, str. 189-198
- TEIGE, Karel: *Osvobození života a poezie* (ed. Jiří Brabec a Vratislav Effenberger). Aurora, Praha 1994
- TOMAN, Prokop: *Hovory s knihami a lidmi*. Prokop Toman, Praha 1934
- TOMAN, Prokop: *Láska ke knize*. Prokop Toman, Praha 1948
- TOMAN, Prokop: *Sběratelské epistoly*. Prokop Toman, Praha 1941

c) periodika

- Bibliofil. Orgán Bibliofilského odboru Grafického klubu v Brně I – XVIII*, 1923 - 1941
- Český bibliofil I – XIV*, 1910, 1929, 1931 – 1941, 1945
- Knihomil. O knihách lidech a událostech I – II*, 1917 – 1919
- Knihomol. Bibliofilský sborník I – VI*, 1921 – 1927
- Kulturní zpravodaj Družstevní práce (Panorama) I-IV*, 1923-1927
- Marginálie 1962-63, 1963-64, 1966*
- Marginálie. Věstník spolku českých bibliofilů VIII-XXIV*, 1934 – 1951
- Philobiblon. Orgán soukromého kroužku moravských bibliofilů. Věstník výtvar. odboru Klubu přátel umění v Brně. Věstník knihovny Kytice, Nové edice, Edice Červen I*, 1912
- Věstník spolku českých bibliofilů v Praze I – VII*, 1927 – 1933
- Vitrinka na krásné knihy, vazby a jiné hezké věci I – X*, 1923 – 1933
- Zprávy Spolku českých bibliofilů v Praze*, 1951 – 1958
- Zprávy Spolku českých bibliofilů*, 1974 – 1982

d) krásná literatura

- ASSELINEAU, François Alexandre Charles: *Peklo milovníka knih* (překlad Miloslav Novotný). Arthur Novák, Praha 1928
- AUGUSTA, Jan Maria: *Balada o vazbě z lidské kůže*. L. Bradáč, Praha 1944
- Básně o vazbách*. A. a L. Jiroutovi, Praha 1936
- BENEŠ BUCHLOVAN, Bedřich: *Balada o sběrateli exlibris*. Josef Hladký, Hranice na Moravě 1928
- BENEŠ-BUCHLOVAN, Bedřich – JARONĚ, Karel: *Lístky z malé kartotéky*. Nákladem vlastním, Praha 1931
- BRADÁČ, Ludvík (pseud. Notus Ignotus): *Písničky pro bibliofily*. L. Bradáč, Praha 1928
- NOVÁK, Arne: *Ekloga knihomilská*. Rudolf Hála, Praha 1926
- NOVÁK, Arne: *Svízele nakladatele knihomila*. Grimm – Zeman – Pojer – Matula, Brno 1932
- NOVÁK, Arthur: *Bibliofil*. SČUG Hollar, Praha 1931
- NOVOTNÝ, Miloslav: *Ďábelské limity*. Pickapres, Praha 1928
- NOVOTNÝ, Miloslav: *Skon knihovníka Merlína. Povídka pro knihomily*. Miroslav Čadský, Praha 1933
- NOVOTNÝ, Miloslav: *Svízele bibliografovy. Povídka pro bibliofily*. Method Kaláb, Praha 1928
- PICKA, Jaroslav: *Bibliofil o ženách*. Pickapres, Praha 1928
- SÁŇKA, Arno: *Bibliofilovo stěhování*. Arno Sáňka, Brno 1934
- ŠIMON, Tavík František: *Druhá epištola. O sběratelích a sběratelství vůbec*. Arthur Novák, Praha 1928
- ŠIMON, Tavík František: *Epištola o sběratelích grafiky*. Arthur Novák, Praha 1924
- UZANNE, Octave: *Strašidla v knihách. Povědky pro bibliofily* (překlad Miloslav Novotný). Jaroslav Picka, Praha 1933

II. Literatura

- A chceš-li, vyslov jméno mé... K stému výročí narození Jiřího Karáska ze Lvovic.* PNP, Praha 1971
- Almanach Spolku českých bibliofilů v Praze 1929.* SČB, Praha 1929
- Alois Dyk a jeho nakladatelství Emporium* (ed. Veronika Botová a Aleš Zach). Národní muzeum, Praha 2006
- Antonín Procházka 1882 - 1945* (ed. Marcela Macharáčková, Lubomír Slavíček, Alena Krkošková). Muzeum města Brna- Moravská galerie v Brně - Obecní dům, Praha 2002
- AUGUSTA, Jan Maria: *Rukověť sběratelova.* L. Bradáč, Praha 1927
- Aventinská mansarda. Otakar Štorch-Marien a výtvarné umění.* Galerie hlavního města Prahy, Praha 1990
- BENEŠ-BUCHLOVAN, Bedřich: *Moderní česká exlibris. Poznámky sběratelovy.* Kroužek českých exlibristů, Praha 1926
- BENEŠ-BUCHLOVAN, Bedřich: *Knižní ilustrace Adolfa Kašpara.* Vilém Šmidt, Praha 1942
- BOGENG, Gustav Adolf Erich: *Knihomilství.* Moser (Elzevir), Praha 1931
- BOHATCOVÁ, Mirjam (red.): *Česká kniha v proměnách staletí.* Panorama, Praha 1990
- BOHATEC, Miroslav: *Karel Teige a kniha.* NČSVU, Praha 1965
- BRADÁČ, Ludvík: *Knihvazačství.* Jan Leichter, Praha 1912
- BRADÁČ, Ludvík: *Knižní vazba v proměně věků.* Nákladem vlastním, Praha 1930
- BRADÁČ, Ludvík: *Úprava knižních vazeb.* Nákladem vlastním, Praha 1911
- BUBLA, František: *České bibliofilské tisky V. 1945 - 1970.* Praha 1971
- BUŽGOVÁ, Eva - BOUDA, Jiří: *Cyril Bouda.* Slovart, Praha 2001
- BYDŽOVSKÁ, Lenka – SRP, Karel: *Knihy s Toyen* (sopsis knižního díla Petr Ladman). Akropolis, Praha 2006
- COBDEN-SANDERSON, Thomas James: *Ideální kniha neboli krásná kniha. Pojednání o kaligrafii, tisku a ilustraci a o krásné knize jako celku.* Arthur Novák, Praha 1925
- České knižní umění. Les arts du livre en Tchécoslovaquie* (ed. Rudolf Hála). Typografia, Praha 1926
- Československá vlastivěda VII. Písemnictví.* Orbis, Praha 1933
- Československé knihovnictví* (ed. Zdeněk V. Tobolka). Československý kompas, Praha 1925
- Český surrealismus 1929 - 1953. Skupina surrealistů v ČSR: události, vztahy, inspirace* (ed. Lenka Bydžovská, Karel Srp). Argo - Galerie hlavního města Prahy, Praha 1996
- Das tschechische Buch* (ed. Arthur Novák). Orbis, Prag 1926
- Devětsil. Česká výtvarná avantgarda dvacátých let* (ed. František Šmejkal, Rostislav Vácha, Jan Rous). Galerie hlavního města Prahy - Dům umění města Brna, Praha - Brno 1986
- DIVIŠ, Vladimír: *Knižní grafika Václava Maška.* NČSVU, Praha 1965

- DOLENSKÝ, Antonín: *Kulturní adresář ČSR. Biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníků I – II*. Josef Zeibrlich, Praha 1934 – 1936
- DOLENSKÝ, Antonín: *Moderní česká grafika*. Pelcl, Praha 1912
- Družstevní práce: Sudek – Sutnar*. Uměleckoprůmyslové muzeum – Arbor Vitae, Praha 2006
- Dvacet let Štencova grafického závodu 1908 – 1928* (ed. Zdeněk Wirth). Štenc, Praha 1928
- DVOŘÁK, František: *Ilustrace Františka Tichého*. NČSVU, Praha 1965
- DVOŘÁK, František: Ilustrace Jana Zrzavého, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 2-4
- DVOŘÁK, František: *Půl století české grafiky. SČUG Hollar 1917 – 1967*. NČSVU, Praha 1967
- DYRYNK, Karel: *Dvě bibliofilské otázky*. Státní tiskárna, Praha 1927
- DYRYNK, Karel: *Knihtiskař zákazníkovi. Popis knihtiskařské techniky*. Státní tiskárna, Praha 1926
- DYRYNK, Karel: *Krásná kniha a její technická úprava*. Typografia, Praha 1909
- DYRYNK, Karel: *Písma Josefa Váchala, jím tvořená, řezaná i odlitá, a použitá v jeho knihách*. Arno Sáška, Brno 1930
- DYRYNK, Karel: *Typograf o knihách*. Nákladem vlastním, Praha 1911
- DYRYNK, Martin: *Krásná kniha Karla Dyrynka*. NČSVU, Praha 1967
- EFFENBERGER, Vratislav: K dějinám knižní architektury/Teige – Grafik, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 78-84
- FIALA, Vlastimil: Poznámky k české ilustraci let dvacátých a třicátých, in: *Výtvarné umění 20/1970*, str. 377-398
- FRANC, František: Družstevní práce. Příspěvek k nakladatelské historii, in: *Knižní kultura 2/1965*, str. 41-44, 85-88, 129-132, 174-176, 218-220, 262-264, 304-308, 348-349
- František Bílek (1872 - 1941)* (ed. Marie Halířová, Hana Larvová). Galerie hlavního města Prahy, Praha 2000
- GLIVICKÝ, Josef: *Antonín Procházka a kniha*. Obelisk, Praha 1971
- GRIMM, Antonín – LIFKA, Bohumír: *Jaroslav Picka. Tiskař ze záliby a jeho dílo*. Národní muzeum, Praha 1977
- HLAVÁČEK, Luboš: Jaroslav Benda – Průkopník knižní grafiky, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 371-376
- HLAVÁČEK, Luboš: *Knižní grafika Jana Rambouska*. NČSVU, Praha 1965
- HLAVÁČEK, Luboš: Začátky moderní české knihy, in: *Výtvarné umění 20/1970*, str. 350-376
- Hra v kostky. Vítězslav Nezval a výtvarné umění* (ed. David Voda). Muzeum umění Olomouc – Petrov, Brno 2004
- HORÁK, František: Příspěvky k vývoji moderního knižního umění v Čechách, in: *Knihovna 12/1981*, str. 261-311
- HUMPLÍK, Milan: *Osobnosti českého exlibris*. SSPE, Praha 2005
- CHVÁLA, Alois: *Kniha o knize*. Gremium knihkupců a nakladatelů, Praha 1940

- In memoriam Arnošta Procházky*. Moderní revue, Praha 1925
- Jan Konůpek (1883 - 1950). *Poutník k nekonečnu* (ed. Hana Larvová). Galerie hlavního města Prahy - Památník národního písemnictví, Praha 1998
- Josef Váchal. Argesteia, Praha 1994
- Karel Svolinský (1896 – 1986) (ed. Roman Musil, Eduard Burget). Nadace Karla Svolinského a Vlasty Kubátové, Praha 2001
- Karel Teige 1900 – 1951. *Katalog výstavy* (ed. Karel Šrp). Galerie hlavního města Prahy, Praha 1994
- KAUTMAN, František: *St. K. Neumann. Člověk a dílo 1875 – 1917*. Academia, Praha 1966
- KIMÁK, Václav M.: *Malý slovník bibliofila*. SČB, Praha 1989
- KNEIDL, Pravoslav: *Bibliofilie v Československu 1918 – 1939*. SČB, Praha 2003
- Knižní kultura doby staré i nové. Příručka pro výstavy Mezinárodního sjezdu knihovníků a přátel knihy* (ed. Antonín Dolenský). Pracovní výbor mezinárodního sjezdu knihovníků, Praha 1926
- KOSATÍK, Pavel: *Bankéř první republiky. Život dr. Jaroslava Preisse*. Motto, Praha 1996
- KRECAR, Jarmil: *Řemeslo a umění v knize*. Arthur Novák, Praha 1927
- KRYŠKOVÁ, Jana: Moderní revue Arnošta Procházky a její význam pro rozvoj české knižní kultury, in: *Strahovská knihovna 14-15/1979-80*, str. 147 - 170
- Kupka - Waldes. Malíř a jeho sběratel. Dílo Františka Kupky ve sbírce Jindřicha Waldesa* (text Jiří Waldes, Ludmila Vachtová, Otto Smrček, Jan Rous, Petr Meissner, Jindřich Toman). Petr Meissner - Antikvariát Meissner, Praha 1999
- KYBALOVÁ, Ludmila: *Tvůrce české knihy V. H. Brunner* (souple knižní grafiky Božena Polívková). NČSVU, Praha 1961
- Kytice v nás. Sborník ke 150. výročí prvního vydání básnické sbírky Karla Jaromíra Erbena*. Gentiana pro Městskou knihovnu Jičín, Jilemnice 2003
- Ladislav Sutnar. Praha - New York. Design in action* (ed. Iva Janáková). Uměleckoprůmyslové muzeum - Argo, Praha 2003
- LAHODA, Vojtěch (red.): *Dějiny českého výtvarného umění IV/I-II (1890 - 1938)*. Academia, Praha 1998
- LANGER, František – SUTNAR, Ladislav: *Knižní obálky Josefa Čapka*. Státní grafická škola, Praha 1934
- LANGHAMMER, Jan: *Souple grafického díla Josefa Hodka. Exlibris a knižní grafika*. Státní vědecká knihovna, Plzeň, 2000
- LENDEROVÁ, Milena: *Zdenka Braunerová*. Mladá fronta, Praha 2000
- Lexikon české literatury 1 – 3. Osobnosti, díla, instituce*. Academia, Praha 1985 – 2000
- LIFKA, Bohumír: *F. X. Šaldův svět knih*. SČB, Praha 1967
- LORIŠ, Jan: *Cyril Bouda*. Václav Petr, Praha 1949
- Marginálie 1968. Sborník k 60. výročí Spolku českých bibliofilů*. PNP, Praha 1968
- Marginálie 1980-1985. Sborník k 75. výročí Spolku českých bibliofilů*. PNP, Praha 1984

- Marginálie 1988-1990*. PNP, Praha 1991
- MARIA, Jaroslav: *Zdenka Braunerová 1862 – 1934*. Alois Dyk, Praha 1937
- MED, Jaroslav: S. K. Neumann a česká knižní kultura, in: *Knihovna* 5/1965, str. 317-334
- Method Kaláb, mistr typograf 1885 – 1963* (ed. Miloslav Novotný). Blok, Brno 1967
- Moderní revue 1894 – 1925* (ed. Otto M. Urban a Luboš Merhaut). Torst, Praha 1995
- MRÁZOVÁ-ŠUSTEROVÁ, Marcela: *Josef Váchal a kniha*. Obelisk, Praha 1968
- MURAT, René: *Oldřich Menhart. Výbor z díla písmáře a úpravce knihy*. SNKLHU, Praha 1956
- MUZIKA, František: *Krásné písmo ve vývoji latinky*. SNKLHU, Praha 1958
- Nakladatel Rudolf Škeřík a jeho dílo* (ed. Radmila Macková). PNP, Praha 1977
- NOSOVSKÝ, Karel - PRAŽÁK, Vilém: *Soupis československé literatury za léta 1901 – 1925 I - II*. Praha 1931 – 1938
- NOSOVSKÝ, Karel: *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Nákladem vlastním, Praha 1927
- Nová encyklopedie českého výtvarného umění I – II*. Academia, Praha 1995
- Nová encyklopedie českého výtvarného umění. Dodatky*. Academia, Praha 2006
- NOVÁK, Arthur: *Klíček otvírající půvaby knihy neboli Dobře myšlený výklad o krásách a přednostech tisků, vazeb a všelijakých jiných věcí k nim náležejících*. Nákladem vlastním, Praha 1928
- NOVÁK, Arthur: *Knižní grafika Zdenky Braunerové. Zrod, vývoj, popis*. Arthur Novák, Praha 1932
- NOVÁK, Arthur: *Kronika grafického díla T. F. Šimona*. Hollar, Praha 1937
- NOVOTNÝ, Miloslav: *Ilustrátoři*. Nákladem vlastním, Praha 1931
- NOVOTNÝ, Miloslav: *Knižní grafika Jana Konůpka*. Nákladem vlastním, Praha 1934
- NOVOTNÝ, Miloslav: *Václav Mašek. Nedokončený portrét*. Josef Sonberg, Praha 1932
- OLIČ, Jiří: *Čtení o Jakubu Demlovi*. Votobia, Olomouc 1993
- OLIČ, Jiří: *Neznámý Váchal. Život umělce*. Paseka, Praha – Litomyšl 2000
- PEŠINA, Jaroslav: *Česká moderní grafika*. Sdružení českých umělců grafiků Hollar, Praha 1940
- Pět let Družstevní práce. Almanach*. Družstevní práce, Praha 1927
- POLAN, Bohumil – BENEŠ-BUCHLOVAN, Bedřich: *Josef Hodek. Malíř a grafik*. E. Kosnar, Plzeň 1947
- POLÍVKOVÁ, Božena: *Výtvarná práce V. H. Brunnera pro českou knihu*. Ladislav Kuncíř, Praha 1929
- PRAHL, Roman - BYDŽOVSKÁ, Lenka: *Volné směry. Časopis pražské secese a moderny*. Torst, Praha 1993
- Prostibolo duše. Arnošt Procházka. Karel Hlaváček* (ed. Luboš Merhaut a Otto M. Urban). Pavel Křepela, Brno 2000

- RESLER, Kamill: *Padesát let Karla Janského. Příspěvek k dějinám krásné české knihy*. Klub nakladatelů Kmen, Praha 1941
- RIES, Jiří: Bibliografie prací dra Zdeňka Tobolky, in: *Slovanská knihovněda III/1934*, str. 91-98
- SAK, Robert: *Život na vidrholci (Příběh Bedřicha Fučíka)*. Paseka, Praha – Litomyšl 2004
- SÁŇKA, Arno: *České bibliofilské tisky I - III*. Brno 1923 - 1931; *České bibliofilské tisky IV. 1929 - 1945* (ed. František Bubla). Praha 1967
- Sborník na památku Karla Dyrynka, knihtiskaře, tvůrce písem, knihomila a člověka* (ed. Kamill Resler). SČB, Praha 1951
- Sen o říši krásy/ Sbírka Jiřího Karáska ze Lvovic* (ed. Marie Platovská). Obecní dům - Tigris, Praha 2001
- SIBLÍK, Jiří: *Ilustrace Otakara Kubína – Othone Coubine*. NČSVU, Praha 1962
- Soupis publikací a článků Arthura Nováka*. Kruh přátel, Praha 1936
- SPIELMANN, Petr: Ilustrace Josefa Šímy, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 238-245
- Spolek českých bibliofilů Methodu Kalábovi k 70. narozeninám* (ed. Kamill Resler a Jaroslav Pícka). SČB, Praha 1955
- Spolek českých bibliofilů. Výstava 90 let Spolku českých bibliofilů* (ed. Pravoslav Kneidl). SČB, Praha 1998
- STANKOVIČ, Andrej: *Okradli chudého. Příběh Josefa Floriana a jeho díla*. Votobia, Olomouc 1998
- STEJSKAL, Josef: *Soupis vydání básně Máj Karla Hynka Máchy*. Plzeň 1990
- Svatopluku Klírovi k padesátým narozeninám*. Božena Klírová a Přemysl Klír, Praha 1946
- ŠEBEK, Jiří: *Jan Štursa a kniha*. NČSVU, Praha 1965
- ŠIMON, Patrik: *Jindřich Waldes, sběratel umění*. Eminent, Praha 2001
- ŠMEJKAL, František: *František Muzika. Kresby, scénická a knižní tvorba*. Odeon, Praha 1984
- ŠMEJKAL, František: *Ilustrace Josefa Šímy*. NČSVU, Praha 1962
- ŠMEJKAL, František: *Josef Šíma*. Odeon, Praha 1988
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: *Aventinum a jeho knižní výtvarníci*. NČSVU, Praha 1967
- ŠTORCH-MARIEN, Otakar: Nákladem vlastním, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 228-229
- Štyrský a Toyen. Artificialismus 1926 - 1931* (ed. Lenka Bydžovská - Karel Srp). Středočeská galerie, Praha 1992
- ŠVEHLA, Jan: *Jan Otto. Kus historie české knihy* (ed. Robert Sak). H & H, Jinočany 2002
- THIELE, Vladimír: *Josef Čapek a kniha. Soupis knižní grafiky*. PNP, Praha 1959
- THIELE, Vladimír: *Karel Svobinský a kniha*. NČSVU, Praha 1967
- Tiskař Josef Portman* (úvod Bohumír Lifka, soupis tisků Antonín Grimm, doslov Jiří Žantovský). PNP, Praha 1972
- TOMAN, Jindřich: *Kniha v českém kubismu*. KANT, Praha 2004

- TOMAN, Prokop: *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Rudolf Ryšavý, Praha 1936
- TOMAN, Prokop: *Umění a sběratelství*. Prokop Toman, Praha 1930
- TOMAN, Prokop H.: Sáňkovy české bibliofilské tisky, in: *Knižní kultura II/1965*, str. 382
- Topičův dům. Nakladatelské příběhy 1883 – 1949* (ed. Gabriela Dupačová a Aleš Zach). Klub Obratník, Praha 1993
- VENCL, Slavomil: *České exlibris. Historie a současnost*. Hollar, Praha 2000
- VENCL, Slavomil: *Moderní české exlibris. Úvod do studia*. U Jakuba, Pelhřimov 1993
- VOIT, Petr: *Encyklopedie knihy. Starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Libri, Praha 2006
- Vojtěch Preissig*. Národní galerie, Praha 2004
- VRCHOTKA, Jaroslav a kol.: Knihovna Bohuslava Duška, in: *Sborník Národního muzea, řada C XXIII/1978*. Národní muzeum, Praha 1978
- Z časů Moderní revue*. PNP, Praha 1997
- ZACH, Aleš: Ediční dílo Jana Fromka, in: *Odeon, dříve SNKLHU. 15 let krásné knihy*. Praha 1967
- ZACH, Aleš: *Ediční dílo Kamilly Neumannové*. PNP, Praha 1976
- ZACH, Aleš: *Nakladatelská pouť Jiřího Karáska ze Lvovic*. Thyrsus, Praha 1994
- ZACH, Aleš: *Nakladatelské Kladno. Z dějin kladenské knižní kultury*. Středočeská vědecká knihovna v Kladně, Kladno 2007
- ZACH, Aleš: *Stopami pražských nakladatelských domů. Procházka mizející pamětí českých kulturních dějin*. Thyrsus, Praha 1996
- ZACH, Aleš: Vydavatelská avantgarda mezi dvěma válkami, in: *Knižní kultura I/1964*, str. 30-33, 68-70, 106-107, 141-143, 210-213, 248-251, 284-285, 319-324, 358-359, 394-395, 430-432, 465-467
- ZINK, Karel: *Knižní aukce. Zvláštní otisk z ročenky československých knihtiskařů*. Karel Zink, Praha 1931
- ZOUBKOVÁ, Polana: Devětsil a knižní kultura, in: *Knihovna 12/1981*, str. 115-154
- ŽIŽKA, Jan: *Grafické dílo Jana Konůpky 1905 - 1942*. Jaroslav Picka, Praha 1943